

Ministerul Educației
și Cercetării

Felicia-Elena Boșcodeală
Loredana Ciobanu
Cristina-Iulia Gîlă
Nicolae Șerban

ISTORIE

ISTORIE UNIVERSALĂ

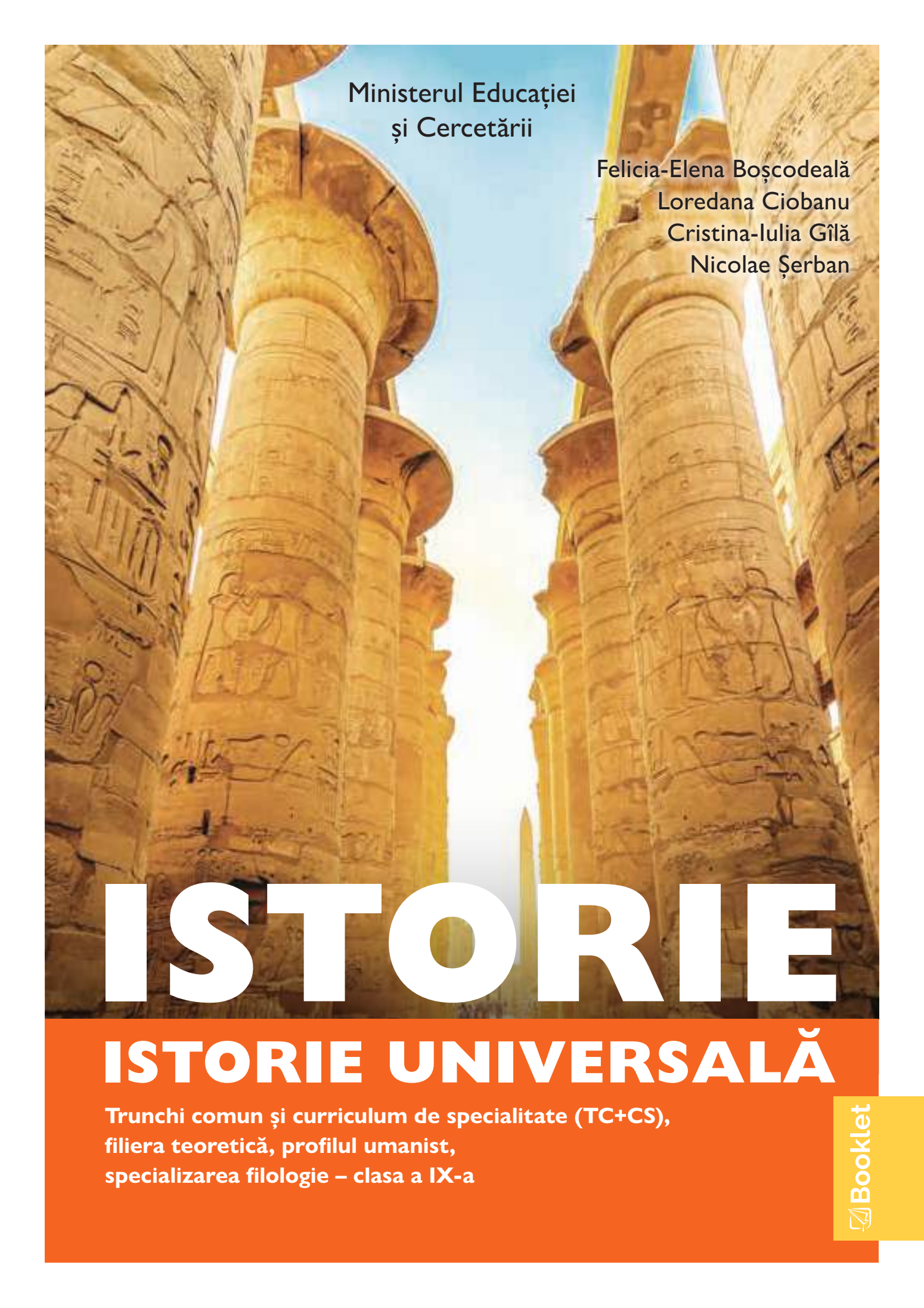
Trunchi comun și curriculum de specialitate (TC+CS),
filiera teoretică, profilul umanist,
specializarea filologie – clasa a IX-a

Acest manual este proprietatea Ministerului Educației și Cercetării.

Acest proiect de manual școlar este realizat în conformitate cu Programa școlară aprobată prin Ordinul ministrului educației și cercetării nr. 6930/19.12.2025.

Numărul de telefon 119 – număr unic de telefon la nivel național pentru cazurile de abuz împotriva copiilor

Numărul de telefon 116.111 – număr de asistență pentru copii, în conformitate cu Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului, republicată, cu modificările și completările ulterioare.

Ministerul Educației
și Cercetării

Felicia-Elena Boșcodeală
Loredana Ciobanu
Cristina-Iulia Gîlă
Nicolae Șerban

ISTORIE

ISTORIE UNIVERSALĂ

Trunchi comun și curriculum de specialitate (TC+CS),
filiera teoretică, profilul umanist,
specializarea filologie – clasa a IX-a

Manualul școlar a fost aprobat de Ministerul Educației și Cercetării prin Ordinul de ministru nr. ....

Manualul este distribuit elevilor în mod gratuit, atât în format tipărit, cât și în format digital, și este transmisibil timp de opt ani școlari, începând din anul școlar 2026-2027.

Inspectoratul Școlar _____

Colegiul/Liceul _____

ACEST MANUAL A FOST FOLOSIT DE:

Anul	Numele elevului	Clasa	Anul școlar	Aspectul manualului*	
				la primire	la predare
1.					
2.					
3.					
4.					
5.					
6.					
7.					
8.					

- * Pentru precizarea aspectului manualului se va folosi unul dintre următorii termeni: *nou, bun, îngrijit, neîngrijit, deteriorat*.
- Cadrele didactice vor verifica dacă informațiile înscrise în tabelul de mai sus sunt corecte.
  - Elevii nu vor face niciun fel de însemnări pe manual.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BOȘCODEALĂ, FELICIA-ELENA

Istorie. Istorie universală : trunchi comun și curriculum de specialitate (TC+CS), filiera teoretică, profilul umanist, specializarea filologie – clasa a IX-a / Felicia-Elena Boșcodeală, Loredana Ciobanu, Cristina-Iulia Gîlă, Nicolae Șerban. – București : Booklet, 2026
ISBN 978-630-347-306-2

- I. Ciobanu, Loredana
- II. Gîlă, Cristina-Iulia
- III. Șerban, Nicolae

Referenți științifici:

conf. univ. dr. Andrei-Florin Sora, Universitatea din București,
Facultatea de Istorie
prof. dr. Sebastian-Dragoș Bunghez, Liceul Tehnologic „Regina Maria”, Colegiul Național „Vasile Goldiș”, din Arad
Redactor: Bogdan Nicolai
Redactor manual digital: Măriuța Borcilă
Redactare specială: Iulia Trăncuță, Daria Logofătu

Copertă: Silvia Olteanu
Tehnoredactare: Adriana Nicoleta Zamfir
Grafică și DTP: Adriana Nicoleta Zamfir
Video: Quartz Film Studio
Digital: MyKoolio
Voce: Ramona Mihai
Cartograf: Iulian Dochița

Credite foto: Adobe Stock, Wikimedia Common, Pexels

© Editura Booklet. Toate drepturile asupra lucrării aparțin editurii.
Este interzisă reproducerea integrală sau parțială a lucrării, sub orice formă, fără acordul scris al editurii.

Pentru comenzi:
tel.: 021.430.30.95/021.440.10.02
e-mail: comenzi@booklet.ro
site: www.booklet.ro

DEȘTEAPTĂ-TE, ROMÂNE!

de Andrei Mureșanu

Deșteaptă-te, române, din somnul cel de moarte,
În care te-adânciră barbarii de tirani!
Acum ori niciodată, croiește-ți altă soarte,
La care să se-nchine și cruzii tăi dușmani!

Acum ori niciodată să dăm dovezi la lume
Că-n aste mâni mai curge un sânge de roman,
Și că-n a noastre piepturi păstrăm cu fală-un nume
Triumfător în lupte, un nume de Traian!

Priviți, mărețe umbre, Mihai, Ștefan, Corvine,
Româna națiune, ai voștri strănepoți,
Cu brațele armate, cu focul vostru-n vine,
„Viață-n libertate ori moarte!” strigă toți.

Preoți, cu crucea-n frunte! căci oastea e creștină,
Deviza-i libertate și scopul ei preasfânt.
Murim mai bine-n luptă, cu glorie deplină,
Decât să fim sclavi iarăși în vechiul nost' pământ!

CUPRINS

Competențe generale și specifice	6	UNITATEA 3	
Ghid de utilizare a manualului digital	7	Originile civilizației europene: modele politice și culturale în lumea greco-romană	38
Recapitulare inițială	9		
Evaluare inițială	11	3.1. Colonizarea greacă. <i>Polisul</i> și formele de guvernare – Atena și Sparta	40
UNITATEA 1			
Laboratorul istoriei	12	3.2. Grecii între alianțe și războaie. Alexandru Macedon	43
1.1. Timp, spațiu istoric, concepte	14	Fișă de portofoliu	45
Investigație	15	3.3. Roma antică de la Regalitate la Imperiu	46
1.2. Surse istorice	16	Proiect	50
Recapitulare	18	3.4. Modele culturale în lumea greco-romană	51
Proiect	18	Proiect	54
Investigație	18	Studiu de caz: Teatrul grec	55
Evaluare	19	Studiu de caz: Arta oratoriei	57
UNITATEA 2		Recapitulare	59
Zorii civilizației	20	Evaluare	61
2.1. Repere ale Preistoriei	22	UNITATEA 4	
Proiect	24	Geneza lumii medievale	62
Studiu de caz: Arta preistorică	25	4.1. Impactul marilor migrații. Europa Apuseană, de la regatele germanice la Carol cel Mare	64
Investigație	26	4.2. Imperiul Bizantin: instituții, religie și cultură	67
Proiect	27	Proiect	69
2.2. Mesopotamia și Egiptul antic.	28	Studiu de caz: Evoluția ideii imperiale	70
Structuri politice, societate și economie	31	Proiect	71
Proiect	32	4.3. Islamul și expansiunea arabă	72
2.3. Cultura Orientului antic	35	Recapitulare	75
Dezbateri	36	Evaluare	77
Recapitulare	37		
Evaluare			

UNITATEA 5

Credință, putere și cunoaștere în lumea medievală

5.1. Societate, mentalități și viață cotidiană.

Lumea urbană

Studiu de caz: Veneția, de la republică,
la mare putere maritimă

5.2. Biserica în Evul Mediu

Proiect

5.3. Cruciadele. Ciocnirea civilizațiilor

Proiect

5.4. Timpul catedralelor. Cultura Europei medievale

5.5. Evoluții politice: centralizarea statală

Proiect

5.6. Declinul Evului Mediu: războaie, foamete, epidemii

Proiect

Recapitulare

Evaluare

78

80

83

85

87

88

92

93

97

100

101

104

105

107

6.2. Omul – măsura tuturor lucrurilor.

Umanismul și Renașterea

Proiect

Studiu de caz: Florența și familia de' Medici

6.3. Reforma religioasă și impactul ei asupra Europei

6.4. Statul sunt Eu! Absolutismul monarhic

Proiect

Proiect de grup

Recapitulare

Evaluare

RECAPITULARE FINALĂ

EVALUARE FINALĂ

DEZBATERE ACADEMICĂ

METODE ȘI INSTRUMENTE DE LUCRU

BIBLIOGRAFIE

ANEXA 1

ANEXA 2

ANEXA 3

113

115

116

119

124

128

129

130

133

134

137

139

140

141

142

143

144

UNITATEA 6

Lumea în mișcare.

Tranziția spre Modernitate

6.1. Cursa pentru mirodenii.

Marile descoperiri geografice

108

110

Ruinele Castelului Pennard, Gower, Țara Galilor

1. Analizarea evenimentelor și proceselor istorice, folosind reperele de timp și spațiu, conceptele și limbajul specific istoriei, pentru a elabora explicații și interpretări argumentate

1.1. Utilizarea reperelor de timp și spațiu în relatarea evenimentelor și proceselor istorice din epocile studiate

1.2. Explicarea relației cauză-efect într-o succesiune de evenimente și de procese istorice

2. Formularea de argumente și judecăți de valoare folosind informațiile din surse care prezintă perspective multiple asupra evenimentelor și proceselor istorice

2.1. Recunoașterea tipurilor de surse istorice pentru a le valorifica în diverse contexte de viață

2.2. Extragerea informațiilor din surse diferite pe baza unor repere istorice

3. Valorificarea experienței istorice și diversității culturale pentru argumentarea atitudinilor civice

3.1. Descrierea evoluției formelor de organizare politică în epoci istorice diferite

3.2. Recunoașterea elementelor civice și culturale din Antichitate și din Evul Mediu care contribuie la identitatea Europei contemporane

4. Utilizarea gândirii critice și a strategiilor de învățare autonomă, colaborativă și continuă folosind exemple din istorie

4.1. Selectarea surselor necesare pentru prezentarea unui eveniment și/sau proces istoric

4.2. Organizarea informațiilor din mai multe surse pentru realizarea unui proiect

Ce este manualul digital?

Manualul digital reproduce integral versiunea tipărită, la care se adaugă diferite activități multimedia interactive de învățare (AMII). Astfel, elevii vor putea să acceseze elemente grafice, să urmărească videoclipuri, să rezolve exerciții interactive și să navigheze prin manual.

Simbolurile folosite în manualul digital:

2. Elemente video (AMII animate):

- videoclipuri cu informații și activități suplimentare
- curiozități

3. Exerciții interactive (AMII interactive):

- exerciții de alegere multiplă, de alegere duală (adevărat-fals, corect-incorct etc.), de asociere, de completare etc.

1. Elemente grafice (AMII statice):

- imagini
- informații și activități suplimentare

Cum se folosește manualul digital?

1. Meniul superior

Mărire/micșorare – se mărește sau se micșorează fereastra, pentru o vizualizare adecvată a elementelor de interes.

Căutare – pot fi efectuate căutări în manualul digital după cuvinte-cheie.

Cuprins – deschide cuprinsul manualului digital.

Înapoi la prima pagină – se revine la prima pagină a manualului digital.

Pagina anterioară – se accesează pagina anterioară paginii curente.

Pagina următoare – se accesează pagina următoare paginii curente.

Salt la ultima pagină – se accesează ultima pagină a manualului digital.

Adnotări – deschide o galerie de instrumente, cu funcții diferite, care permit operații în timp real: sublinieri, adnotări, încercuiri, demarcări, mascări, evidențieri etc.

Tipărește pagini din manualul digital.

Indicații – se accesează ecranul cu indicații.

2. Ajutor în rezolvarea exercițiilor interactive (AMII interactive):

Deschide exercițiul interactiv dând click pe . Citește cerința, apoi utilizează mouse-ul și/sau tastatura pentru a rezolva exercițiile conform instrucțiunilor. Apasă butonul **Verifică** pentru a vedea dacă ai ales corect. Pentru toate tipurile de exerciții apare în cazul răspunsului corect și în cazul răspunsului greșit. Pentru a relua rezolvarea exercițiului, apasă butonul **Mai încercă** sau reîncarcă pagina.

3. Ajutor în accesarea elementelor video (AMII animate):

Apasă butonul pentru a deschide videoclipul. Butonul **Play (Vizualizare)** este localizat pe bara de jos a ferestrei, alături de **Volum** și de opțiunea **Afișare completă** pe ecran. Pentru a opri temporar videoclipul, apasă butonul **Pauză**, de pe bara de jos a ferestrei. Pentru a închide videoclipul și a reveni la activitatea anterioară, apasă butonul din colțul din dreapta sus al ferestrei.

4. Ajutor în accesarea elementelor grafice (AMII statice):

Apasă butonul . Imaginea se va deschide într-o fereastră nouă. Apasă butonul din colțul din dreapta sus, pentru a închide imaginea.

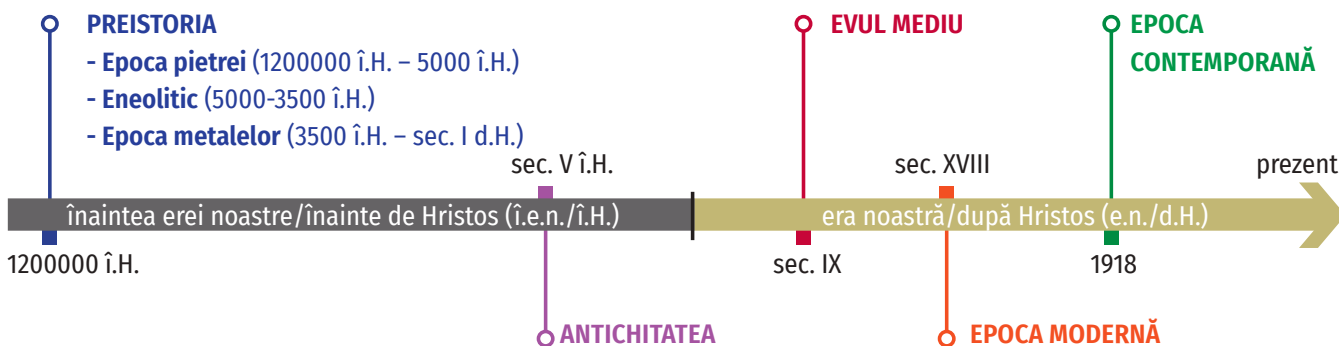
Recapitulare inițială Evaluare inițială

RECAPITULARE ÎNȚIALĂ

I. Privește cu atenție axa cronologică și reamintește-ți epocile istorice. Plasează apoi pe această friză câteva evenimente istorice despre care ai învățat anul trecut, la istorie.

Exemplu: 1 Decembrie 1918 – Unirea Transilvaniei cu România; 24 ianuarie 1859 – Unirea Principatelor Române; 1711 – Bătălia de la Stănilești, pe Prut; 1 ianuarie 2007 – Aderarea României la Uniunea Europeană etc.

II. Asociază imaginile cu numele personalităților și cu evenimentele din casete ca în modelul dat.

Vlad Țepeș	Ștefan cel Mare	Ferdinand I	Decebal	Alexandru Ioan Cuza	Carol I
a. Domnitorul Moldovei care i-a învins pe turci în bătălia din 10 ianuarie 1475	b. Domnitorul Țării Românești care este cunoscut pentru „Atacul de noapte” din iunie 1462	c. Domnitorul României în timpul domniei căruia s-a elaborat prima Constituție a țării	d. Domnitor ales al Țării Românești și Moldovei în anul 1859	e. Rege al Daciei între 87 și 106 d.H.	f. Conducătorul numit și „Întregitorul României”

III. Completează enunțurile de mai jos cu termenii din lista dată: domniile pămâtenene, Tripla Alianță, Burebista, romană, stilul brâncovenesc, național-comunist.

- Regimul lui Nicolae Ceaușescu din Republica Socialistă România a fost de tip _____.
- Înainte de Primul Război Mondial, România a făcut parte din alianța numită _____.
- Dacia a devenit provincie _____ în anul 106 d.H.
- Regele geto-dacilor care putea să strângă, la nevoie, o armată de până la 200 000 de oameni se numea _____.
- Domnitorul Constantin Brâncoveanu a dezvoltat un stil propriu în arhitectură, numit _____.
- După revoluția condusă de Tudor Vladimirescu, s-a renunțat la domniile fanariote și s-a revenit la _____.

IV. Realizează (individual, împreună cu colegul/colega de bancă sau în echipă) o prezentare digitală în Canva sau PowerPoint despre etapele desăvârșirii statului român modern. Documentează-te la biblioteca școlii sau pe internet. Vei avea în vedere următoarele etape: contextul internațional, Unirea Basarabiei cu România, Unirea Bucovinei cu România, Unirea Transilvaniei cu România și consecințele lor. Prezintă proiectul în fața clasei.

Se acordă 10 puncte din oficiu

I. Încercuiește varianta corectă de răspuns conform modelului.

20 p.

- Izvorul istoric *Gesta Hungarorum* atestă existența în secolele IX-X a voievozilor conduse de Gelu, Glad și
  - Menuorut;
  - Gyla;
  - Ahtum.
- România a intrat în Primul Război Mondial în anul
  - 1914;
  - 1915;
  - 1916.
- Alexandru Ioan Cuza a fost înlăturat de la domnie de către „Monstruoasa coaliție”, în data de
  - 24 ianuarie 1866;
  - 24 ianuarie 1959;
  - 11 februarie 1866.
- În funcție de mărimea pietrei utilizate, de schimbările stilului de viață și ale tehnologiei, Epoca Pietrei a fost împărțită în Paleolitic, Mezolitic și
  - Epoca Bronzului;
  - Epoca Fierului;
  - Neolitic.
- Bătălia de la Belgrad a avut loc în anul
  - 1444;
  - 1442;
  - 1456.

II. Notează cu A propozițiile adevărate și cu F pe cele false conform modelului.

20 p.

1.	Procesul de colectivizare a agriculturii a avut loc între anii 1949-1962.	☒ A	F
2.	Tudor Vladimirescu a condus revoluția din Țara Românească în anul 1821.	A	F
3.	Bătălia de la Vaslui/Podu Înalt a avut loc la 10 ianuarie 1475.	A	F
4.	Iancu de Hunedoara a fost regele Ungariei.	A	F
5.	Unirea Basarabiei cu România a avut loc la data de 29 martie 1918.	A	F

III. Citește cu atenție sursele următoare și răspunde la cerințe.

SURSA A

„Căci [Burebista] trecând plin de îndrăzneală Dunărea și jefuind Tracia până în Macedonia și Iliria, a pustiit pe celții care erau amestecați cu tracii și cu ilirii și a nimicit pe de-a întregul pe boii aflați sub conducerea lui Critasiros și pe taurisci.

Cât despre geți și daci [...], numărul lor crescuse neînchipuit de mult, într-atât încât puteau să trimită la luptă până la 200 000 de oameni.” (Strabon, *Geografia*)

SURSA B

„Să dea înapoi armele, mașinile de război și pe constructorii acestor mașini, să predea pe dezertori, să distrugă întăriturile și să se retragă din teritoriul cucerit, ba încă să-i socotească dușmani sau prieteni ai săi pe cei ai romanilor; să nu mai primească niciun fugar, nici să nu mai ia în slujba lui vreun ostaș din Imperiul Roman.” (Dio Cassius, *Istoria romană*, despre pacea dintre Decebal și Domițian)

- Numește câte un spațiu istoric din sursa A, respectiv sursa B. 6 p.
- Transcrie din sursa A două populații amintite. 6 p.
- Menționează din textul A câți soldați putea strânge Burebista în caz de război. 3 p.
- Pe baza sursei B, formulează o opinie despre tratatul dintre Decebal și Domițian. Susține-o cu o informație din text. 5 p.

IV. Redactează un text de aproximativ 250 de cuvinte despre voievozii români implicați în lupta antiotomană, având în vedere: un voievod român care a obținut, în secolul al XIV-lea, o victorie strălucită împotriva Imperiului Otoman, o bătălie și un tratat din secolul al XV-lea, din Moldova, un voievod transilvănean din secolul al XV-lea și o victorie importantă obținută de acesta, un punct de vedere referitor la politica antiotomană dusă de voievozii români și consecințele acesteia. 30 p.

Notă! Se punctează utilizarea unui limbaj istoric adecvat, acoperirea tuturor aspectelor date, structurarea prezentării, evidențierea relației cauză-efect, argumentarea unui punct de vedere.

Timp de lucru: 50 minute.

Subiectul I	Subiectul II	Subiectul III	Subiectul IV	Oficiu	Total
5 x 4 p. = 20 p.	5 x 4 p. = 20 p.	(2 x 3 p.) + (2 x 3 p.) + 3 p. + 5 p. = 20 p.	5 p. + (2 x 4 p.) + (2 x 4 p.) + 9 p. = 30 p.	10 p.	100 p.

Unitatea 1

Laboratorul istoriei

- Timp, spațiu istoric, concepte
- Surse istorice • Recapitulare • Evaluare

ȘTIAI CĂ...?

- > Complexul preistoric Stonehenge a fost construit în urmă cu aproximativ 5000 de ani, pe câmpia din Salisbury, în Regatul Unit.
- > Cercetătorii susțin că scopul ridicării edificiului a fost acela de a determina cu precizie diferite perioade de timp și evenimente precum succesiunea anotimpurilor, echinocțiile și solstițiile.
- > Cadranul solar a fost unul dintre cele mai vechi instrumente de măsurare a timpului, care arăta ora cu ajutorul umbrei unui obiect (numit gnomon), proiectată de Soare pe o suprafață gradată.
- > În calendarul egiptean, anul nou era marcat în jurul datei de 19 iulie, când apărea steaua Sirius.

Calendar egiptean antic, gravat pe peretele de piatră al Templului Karnak, din Luxor, Egipt

1.1. Timp, spațiu istoric, concepte

Descopăr

Privește cu atenție imaginile și discută cu profesorul despre ambiția omului încă din cele mai vechi timpuri de a măsura și înregistra trecerea timpului.

Ceasul mecanic al catedralei din Salisbury, Regatul Unit, pus în funcțiune la 1386, considerat cel mai vechi din Europa

Cadran solar antic, expus la Muzeul Palatului (Orașul Interzis), Beijing, China

Ceasul Astronomic din Praga, Cehia, o adevărată bijuterie tehnologică, a fost inaugurat în anul 1410

Învăț

Istoria este știința care studiază trecutul umanității prin raportarea permanentă la **timp** și **spațiu**, două coordonate esențiale pentru înțelegerea faptelor istorice. Evenimentele nu pot fi cercetate izolat, ci doar într-o **cronologie** clară și într-un **spațiu istoric** bine definit.

Cronologia permite ordonarea evenimentelor în succesiune temporală, evidențiind legătura dintre trecut, prezent și viitor. Prin stabilirea datelor și delimitarea **perioadelor istorice**, cercetătorii și istoricii pot urmări evoluția societății și pot înțelege mai bine **procesele istorice**, adică transformările lente și complexe care se desfășoară pe termen lung (timp de mai multe generații), precum formarea statelor, evoluția instituțiilor sau schimbările sociale și economice.

Principalele epoci istorice supuse studiului istoric sunt: **Preistoria**, **Antichitatea**, **Evul Mediu**, **Epoca Modernă** și **Epoca Contemporană**. Popoarele din Orientul antic și din Europa au măsurat timpul în mod diferit, iar numărarea anilor începea de la un eveniment considerat definitoriu pentru fiecare civilizație în parte, numit eră. Multe popoare considerau că începutul istoriei era legat fie de momentul creării universului, fie de o perioadă cu o anumită specificitate social-politică sau religioasă.

Spațiul istoric reprezintă cadrul geografic în care se desfășoară evenimentele. Relieful, clima, resursele naturale sau localizarea fizică într-un context geopolitic influențează evoluția unei societăți. În strânsă legătură cu acesta se află **spațiul cultural sau de civilizație**, care reflectă ansamblul de valori, tradiții și credințe al unei comunități. De exemplu, civilizațiile antice s-au dezvoltat cu predilecție în jurul marilor fluvii, unde condițiile naturale au favorizat agricultura, economia și organizarea socială, politică și militară.

Spațiul cultural reprezintă cadrul în care o comunitate umană își dezvoltă valorile, tradițiile, credințele, limba, arta și modul de viață specifice. Acesta se formează în timp, prin experiențe istorice comune, și depășește adesea granițele politice. Spațiul de civilizație reflectă identitatea unui popor și influențează relațiile dintre societăți, contribuind la diversitatea culturală a lumii.

Un element fundamental al analizei istorice este **cauzalitatea**, care presupune identificarea cauzelor și consecințelor evenimentelor. Niciun fapt istoric nu apare întâmplător; el este rezultatul unor factori politici, economici, sociali sau culturali și, la rândul său, produce efecte pe termen scurt sau lung.

Multiperspectivitatea în istorie înseamnă analizarea aceluiași eveniment din mai multe puncte de vedere, aparținând unor grupuri, state, culturi sau metode de cercetare diferite. Această abordare contribuie la o înțelegere completă și nuanțată a trecutului. În acest proces sunt analizate și interpretate dovezile rezultate dintr-o serie de surse primare și secundare. Totodată, istoricul trebuie să urmărească **obiectivitatea**, analizând sursele în mod critic. Utilizarea cronologiei, a proceselor istorice, a cauzalității, multiperspectivității și obiectivității permite o interpretare corectă și echilibrată a evoluției societății umane.

Multiperspectivitatea ne permite să ne punem în locul altor persoane, să vedem lumea prin perspectiva lor și să manifestăm empatie, încurajând totodată gândirea critică și toleranța față de opiniile diferite.

În concluzie, timpul și spațiul sunt repere indispensabile și esențiale în studierea aplicată și aprofundată a istoriei.

Aplic

I. Precizează secolul în care se integrează următoarele date:

- a. 82 î.H. _____ c. 476 d.H. _____
b. 753 î.H. _____ d. 1453 _____

II. Realizează o axă cronologică, în format digital (folosind PowerPoint sau Canva) pe care să plasezi perioadele istorice următoare: Preistorie, Antichitate, Ev Mediu, Epocă Modernă și Epocă Contemporană.

III. Citește cu atenție sursa și rezolvă cerințele.

„După descoperirea cultivării pământului și a posibilităților de a supraviețui astfel, cele mai vechi populații s-au stabilit de-a lungul marilor fluvii, unde datorită abundenței apei și climei calde și temperate, vegetația era suficient de bogată, iar cultivarea plantelor nu întâmpina obstacole naturale. Din acest motiv, istoricii vorbesc despre civilizații fluviale [...]. Multe sate apărute pe malurile fluviilor s-au transformat în orașe; orașele, unite de interese comune, s-au organizat apoi în diferite entități statale”. (adaptare după *Atlas istoric ilustrat al lumii*)

1. Pornind de la sursa dată, motivează de ce populațiile vechi au ales să se stabilească în apropierea fluviilor?
2. Care este legătura dintre agricultură și apariția statelor în Antichitate?
3. Scrie o relație cauză-efect stabilită între două informații selectate din sursă, precizând rolul fiecăreia dintre aceste informații (cauză, respectiv efect).

Investigație

Formați echipe de câte trei elevi. Documentați-vă online sau la bibliotecă și realizați în aplicația Canva sau în Google Slides o schemă a datării evenimentelor în funcție de ere, ca în modelul de mai jos, respectând pașii. Veți urmări 2-3 evenimente istorice ca repere și le veți plasa pe axa timpului specifică fiecărei ere.

Ere universale	Evenimentul-reper	Anul de început
Alexandrină	Crearea lumii	5493 î.H.
Evreiască	Crearea lumii	3761 î.H.
Bizantină	Crearea lumii de la Adam	1 septembrie 5509 î.H.

Cum realizezi o investigație?

Pasul 1: stabilești tema;

Pasul 2: faci un plan de cercetare;

Pasul 3: specifice etapele și îndeplinești sarcinile;

Pasul 4: analizezi materialele tale și pe ale colegilor și le interpretezi;

Pasul 5: prezinți concluziile în clasă.

DICȚIONAR

cronologie = știință ajutătoare a istoriei care se ocupă cu studiul datelor istorice, cu ordinea desfășurării în timp a evenimentelor

cauzalitate = relație între două evenimente, în care un fenomen (*cauza*) determină apariția, modificarea sau dispariția unui alt fenomen (*efectul*)

civilizație = nivel de dezvoltare materială și spirituală al unui popor, al unui stat, într-o perioadă istorică

context = ansamblu de împrejurări care însoțesc un eveniment, care țin de elemente specifice (timp, spațiu etc.) (dexonline.ro)

REȚIN

Istoria este știința care studiază trecutul umanității prin raportarea la timp și spațiu. Timpul istoric este împărțit în ere, epoci, milenii, secole, decenii, ani. Cronologia este acea știință auxiliară care ne ajută să înțelegem evenimentele istorice și ordinea în care s-au petrecut. Istoria este împărțită în epoci istorice, iar măsurarea timpului diferă de la un popor la altul, în funcție de eră. Spațiul istoric și cel cultural influențează evoluția societăților și identitatea acestora. Analiza istorică se bazează pe cauzalitate, multiperspectivitate și obiectivitate, contribuind la o înțelegere corectă și echilibrată a trecutului.

1.2. Surse istorice

Descopăr

Observă imaginile și diferitele tipuri de surse istorice. Discută cu profesorul și formulează o opinie referitoare la importanța analizării atente a surselor în studierea istoriei.

Inscripție egipteană străveche, expusă la Muzeul Luvru, din Paris

Psaltirea, document occidental de secol XVI

Monedă din Macedonia antică, din secolul IV î.H. reprezentându-l pe Filip al II-lea

ȘTIAI CĂ...?

➤ Potrivit filozofului francez Cornelius Castoriadis (n. 1922 – m. 1997), istoria se ocupă cu „înregistrarea, cercetarea și reflexiunea critică asupra trecutului”.

Învăț

Încă din vremuri îndepărtate, oamenii au fost preocupați să descopere și să cerceteze modul de viață și realizările înaintașilor pentru a găsi legături identitare, informații privind dezvoltarea societății și semnificații culturale. Termenul din limba română „istorie” provine din grecescul „historia” (ἱστορία) și se referă la știința care studiază, cercetează și relatează date despre dezvoltarea unui popor, a unei societăți sau a unei culturi.

Istoricul grec **Herodot**, supranumit „părintele istoriei”, care a trăit în secolul V î.H., spunea în lucrarea sa, *Histories apodexis*, că rolul istoriei este de a descrie fapte din trecut pentru a nu le da uitării și pentru a ajuta la identificarea cauzelor care au dus la producerea lor. De aceea, de-a lungul timpului, cronicarii sau istoricii au fost preocupați să noteze fapte demne de atenție în „**anale**” sau în „**cronici**”. Istoria este despre cunoașterea trecutului uman, iar pentru a reconstitui evenimentele și modul de viață al oamenilor din diferite epoci, cercetătorii se bazează pe **surse istorice**. Acestea reprezintă urme lăsate de oameni.

1. Categoriile de surse istorice. În funcție de natura lor, sursele istorice pot fi:

Surse	Trăsături / Definiții	Exemple
nescrise	oferă informații despre activitățile economice și culturale ale unei societăți	surse arheologice, obiecte, clădiri, unelte, arme sau opere de artă
scrise	modalități de a cunoaște evenimentele politice și sociale ale unei epoci	documente oficiale, cronici, anale, inscripții, scrisori sau tratate, alianțe, ordine etc.
orale	păstrate și transmise prin viu grai	legende, tradiții, dar și mărturii ale celor care au trăit evenimentele
primare	elaborate în perioada în care s-au petrecut evenimentele	
secundare	interpretează și analizează informațiile din sursele primare, venind cu viziuni și abordări diferite	

2. Criterii de analiză și de verificare a surselor. În orice tip de cercetare este necesară analiza documentelor de arhivă din biblioteci, muzee, instituții și descoperirea unor informații relevante pe o anumită temă. De exemplu, jurnalele și memoriile pot descrie perioade istorice sau date științifice și relata simultan povești personale.

DICȚIONAR

anale = scrieri cu caracter istoric, în care evenimentele mai importante sunt povestite an de an

cronică = scriere având caracter istoric, în care sunt trecute cronologic evenimente din viața unui popor

surse arheologice = obiecte și urme materiale din trecut, descoperite de obicei prin săpături în pământ

fapt istoric = un eveniment care a avut loc într-un timp și spațiu determinate

proces istoric = serie de evenimente legate între ele care produc schimbări pe termen lung

Pentru a utiliza corect o sursă, istoricul aplică o analiză riguroasă, pe mai multe criterii:

- **Originea sursei** – se verifică autorul, locul și data realizării.
- **Scopul** – se stabilește de ce a fost creată sursa (pentru informare, propagandă etc.).
- **Conținutul** – se analizează informațiile din sursă și modul lor de prezentare.
- **Credibilitatea** – se evaluează dacă sursa este obiectivă sau subiectivă.
- **Contextul istoric** – se încadrează sursa în epoca sa, în contextul cultural-istoric.
- **Limitările** – se identifică elementele care lipsesc sau aspectele pe care sursa nu le clarifică.

Organizarea surselor istorice după **criteriul cronologic** înseamnă ordonarea lor în funcție de **momentul în care au fost create** sau de **perioada istorică pe care o descriu**. Aceasta ajută la înțelegerea evoluției unui fenomen, a unei societăți sau a unui eveniment în timp. Analiza critică prin înțelegerea și contextualizarea surselor este esențială pentru a evita interpretările greșite asupra trecutului.

3. Limbajul istoric. Istoria folosește un **limbaj specializat**, care ajută la descrierea proceselor și schimbărilor în timp. El include **termeni cronologici** (epocă, secol, mileniu etc.) dar și **concepțe politice** (monarhie, democrație, imperiu etc.), **termeni sociali** (clasă, strat social, comunitate etc.) și noțiuni care exprimă **evoluția istorică** (cauză, consecință, continuitate etc.).

Cunoașterea surselor istorice, a modului în care acestea se analizează și a limbajului specific istoriei reprezintă pași esențiali pentru înțelegerea trecutului. Prin utilizarea corectă a acestor instrumente, putem reconstrui evenimente și putem înțelege mai bine lumea în care trăim astăzi.

Aplic

I. Citește cu atenție sursa de mai jos și rezolvă cerințele.

„Printre orașele nobile și celebre ale lumii, Londra, capitala regatului Angliei, este unul dintre cele mai renumite, având mai presus de toate bogăție, comerț extins, măreție și splendoare [...]

Conform mărturiilor cronicarilor, Londra este mai veche decât Roma: întrucât ambele își au originea în aceiași strămoși troieni, iar Londra a fost creată de Brutus înainte ca Roma să fie fondată de Romulus și Remus. De aceea, chiar și în ziua de azi, ambele orașe folosesc aceleași legi și ordonanțe antice. La fel ca Roma, Londra este împărțită în cartiere; are șerifi numiți anual în loc de consuli; are un ordin de senatori și magistrați inferiori, precum și canalizări și apeducte. Fiecare categorie de procese judecătorești, fie ele de natură deliberativă, demonstrativă sau judiciară, are locul și instanța corespunzătoare, în zile bine stabilite [...]. Cred că nu există niciun alt oraș în care să se respecte mai mult obiceiurile aprobate – în ceea ce privește frecventarea bisericilor, respectarea poruncilor lui Dumnezeu și a sărbătorilor, miluirea sărmanilor, găzduirea străinilor [...], precum și în ceea ce privește organizarea ceremoniilor funerare. [...] Singurele inconveniențe ale Londrei sunt consumul excesiv de alcool al persoanelor nechibzuite și incendiile frecvente. Mai mult, aproape toți episcopii, abații și oamenii importanți din Anglia sunt, într-un fel, cetățeni și oameni liberi ai Londrei, deoarece au case magnifice acolo, la care se retrag, cheltuind sume mari de bani, ori de câte ori sunt chemați acolo la consilii și adunări de către rege sau episcopul lor sau sunt obligați să se ducă acolo pentru propriile afaceri.” (text adaptat după William Fitzstephen, „Descrierea Londrei”, traducere din limba latină de John Stow, *Un studiu al Londrei*; 1598, 1603, sursa: gutenberg.org).

1. Menționează care sunt oamenii importanți din Anglia, conform sursei.
2. Precizează, potrivit sursei, două asemănări între orașele Londra și Roma.
3. Scrie o relație cauză-efect stabilită între două informații selectate din sursă, precizând rolul fiecăreia dintre aceste informații (cauză, respectiv efect).

ȘTIAI CĂ...?

➤ Datorită internetului, putem vorbi și de surse istorice multimedia, precum fotografiile, înregistrările video, documentarele sau mărturiile de pe rețelele sociale, care combină textul cu sunetul și imaginea.

➤ Tot surse istorice sunt și referințele grafice (tabele, grafice, ilustrații), care descriu schimbări produse în plan economic sau demografic într-un anumit interval de timp.

➤ Hărțile istorice sunt documente de referință din punct de vedere științific, cu ajutorul cărora este posibilă reconstituirea unor teritorii acoperite astăzi de ape sau care evidențiază modificări ale frontierelor unor state.

➤ Conform „Studiului Introductiv” al *Dicționarului Ortografic, Ortoepic și Morfologic al limbii române*, ediția 2021, se folosesc următoarele prescurtări: *î.H.* (înainte de Hristos), *î.e.n.* (înaintea erei noastre), *d.H.* (după Hristos), *e.n.* (era noastră).

➤ Pentru a înțelege cuvintele, noțiunile și conceptele noi, consultați dexonline.ro sau „Dicționarul explicativ al limbii române”, ed. Univers Enciclopedic.

1.1. TIMP, SPAȚIU ISTORIC, CONCEPTE

Istoria studiază trecutul umanității prin raportarea la timp și spațiu, elemente esențiale pentru înțelegerea evenimentelor istorice. *Cronologia* este știința care datează și ordonează faptele în timp, stabilind succesiunea evenimentelor și facilitând analiza relațiilor de cauzalitate. Spațiul istoric și cultural influențează evoluția societăților. Studiul hărților ne permite să urmărim evoluția și modificarea hotarelor de-a lungul timpului, precum și să analizăm zonele de locuire ale popoarelor. Istoria se bazează pe cauzalitate, multiperspectivitate și analiză critică a surselor, pentru a oferi o interpretare obiectivă și echilibrată a trecutului, încurajând înțelegerea, empatia și gândirea critică.

1.2. SURSE ISTORICE

Din cele mai vechi timpuri, oamenii au fost interesați să cunoască trecutul și primele civilizații. „Istoria”, termen provenit din grecescul *historia*, reprezintă relatarea faptelor trecute, într-o înșiruire evenimentială cronologică, având rolul de a împiedica uitarea acestora. Procesul de cercetare a istoriei se bazează pe sursele istorice, care sunt urme lăsate de oameni și care pot fi nescrise, scrise, orale, primare și secundare. În prezent, sursele digitale, precum fotografiile, înregistrările video, documentarele sau rețelele sociale, completează resursele de studiu ale istoriei.

DETECTIV ÎN ISTORIE – PROIECT

Realizează o prezentare digitală pentru o sesiune de comunicări interșcolare cu tema „Pe urmele istoricilor antici”, folosind o aplicație digitală precum Canva, Google Slides sau PowerPoint. Vei menționa în prezentare cel puțin două teme de discuție, pornind de la împărțirea surselor istorice din lecție. Vei respecta etapele de realizare de mai jos.

CE VEI FACE? Pe baza cunoștințelor acumulate și consultând surse online, vei defini conceptele istorice, vei descoperi principiile care le fundamentează și vei căuta exemple din trecut sau din zilele noastre.

DE CE VEI FACE? Pentru a descoperi, a identifica și fixa noțiunile de bază în studierea istoriei, pentru a înțelege din punct de vedere cronologic evoluția evenimentelor din istoria contemporană.

CUM VEI FACE? Vei consulta surse online ca de exemplu *enciclopediaromaniei.ro*, pentru definirea conceptelor, a epocilor și pentru informații legate de personalități istorice. Pentru informații istorice tematice, poți consulta literatura de specialitate ca de exemplu site-urile muzeelor.

CUM VEI ȘTI CĂ AI REUȘIT? Vei prezenta rezultatele proiectului în fața clasei și vei susține concluziile tale într-o dezbatere cu restul clasei.

ATENȚIE! Vei cita de fiecare dată sursa folosită în documentarea proiectului tău, menționând: autorul, publicația, site-ul, titlul articolului, anul publicării și, în cazul utilizării unor fotografii, vei preciza sursa de unde este preluată imaginea și autorul.

Investigație – Arheologia, ca știință

Realizează un eseu pe o pagină A4, cu titlul „Arheologia, ca știință”, în care vei argumenta de ce activitatea de arheolog are un rol central în studierea istoriei. Vei porni de la imaginile de mai jos pentru a putea descrie complexitatea activității desfășurate pe un sit arheologic. Te vei documenta online și la biblioteca școlii cu privire la tehnicile de datare folosite de către cercetători.

Arheolog care cercetează rămășițele unei civilizații dispărute

Sit arheologic cercetat în cele mai mici detalii și inventariat

Restaurarea comorilor arhitecturale, o sarcină foarte importantă

Se acordă 10 puncte din oficiu

I. Citește enunțurile și încercuiește A, ca în model, dacă răspunsul este adevărat, sau F, dacă îl consideri fals. 20 p.

1.	Termenul „istorie” provine din limba greacă și înseamnă relatare și cercetare.	☒ A	F
2.	Hărțile istorice nu oferă informații despre modificările frontierelor statelor.	A	☒ F
3.	Herodot considera că rolul istoriei este doar de a povesti evenimente, fără a se interesa de cauzele lor.	A	☒ F
4.	Sursele istorice pot fi primare sau secundare, în funcție de momentul în care au fost create.	A	☒ F
5.	Sursele orale nu mai sunt folosite în cercetarea istorică modernă.	A	☒ F

II. Stabilește corespondența corectă între elementele celor două coloane, ca în model. 20 p.

A	B
a. Obiectivitate	1. Unelte, arme, obiecte de podoabă, așezări
b. Surse nescrise	2. Interpretarea aceluiași eveniment din puncte de vedere diferite
c. Context istoric	3. Ansamblu de valori, tradiții și credințe al unei comunități?
d. Multiperspectivitate	4. Epoca și evenimentele în care a fost creată sursa
e. Civilizație	5. Analizarea faptelor istorice fără influențe subiective sau ideologice

III. Citește cu atenție sursa de mai jos, apoi rezolvă cerințele. 15 p.

„Herodot din Halicarnas înfățișează [...] rodul cercetărilor sale, pentru ca faptele oamenilor să nu pălească prin trecerea vremii, iar isprăvile mari și minunate săvârșite și de greci, și de barbari să nu fie date uitării; printre altele, va pomeni și pricina pentru care aceștia s-au războit între ei. [...]

Tot Herodot consemnează: «Datoria mea este să reproduc cele ce se spun, dar acestor lucruri nu sunt câtuși de puțin ținut să le dau crezare; cuvântul scris acum să-mi fie călăuză de-a lungul întregii mele lucrări».

(adaptare după „Prefața” și „Studiul introductiv” de la Herodot, *Istoriei*)

1. Precizează, pe baza sursei, motivul pentru care Herodot și-a consemnat cercetările.
2. Formulează, pe baza sursei, un punct de vedere referitor la atitudinea lui Herodot față de mărturiile orale.
3. Precizează două motive pentru care istoria unui popor este legată de studierea atentă a surselor orale și scrise.

IV. Elaborează, în aproximativ o pagină A4, un eseu cu titlul „Importanța urmelor trecutului în înțelegerea istoriei”. 35 p.

Notă! Se punctează structurarea prezentării, evidențierea relației cauză-efect, respectarea succesiunii logice și cronologice a faptelor istorice și încadrarea în limita de spațiu.

Subiectul I	Subiectul II	Subiectul III	Subiectul IV	Din oficiu	Total
4 X 5 p. = 20 p.	4 X 5 p. = 20 p.	3 X 5 p. = 15 p.	5 X 7 p. = 35 p.	10 p.	100 p.

AUTOEVALUARE

Parcurgând această unitate, am învățat:	
Am întâmpinat următoarele dificultăți:	
Mi-aș putea îmbunătăți performanța dacă:	
Activitatea mea ar putea fi apreciată ca:	foarte bună ☐ bună ☐ satisfăcătoare ☐ nesatisfăcătoare ☐

Unitatea 2

Zorii civilizației

- Repere ale Preistoriei • Studiu de caz: Arta preistorică
- Mesopotamia și Egiptul antic. Modele politice, societate și economie • Cultura Orientului antic • Recapitulare
- Evaluare

2.1. Repere ale Preistoriei

Descopăr

Discută cu profesorul despre modul de viață al omului din epoca de piatră, folosindu-te de imaginile alăturate și de cunoștințele dobândite.

Topoare specifice Preistoriei de diferite tipuri și dimensiuni

Vânători preistorici, vindecați de vraci reproducere grafică

ȘTIAI CĂ...?

> Există două mari teorii care încearcă să explice apariția omului: *Teoria creaționistă*, care susține ideea că omul a fost creat așa cum este el astăzi de un Dumnezeu unic, și *Teoria evoluționistă*, care promovează ideea că omul și animalele au evoluat din specii anterioare, sub influența condițiilor naturale.

> Cel mai cunoscut și mai bine conservat arc din Europa preistorică a fost descoperit la Holmegaard (Danemarca). Acesta a fost găsit într-o mlaștină care a conservat lemnul organic. Arcul are o vechime uimitoare (datează din jurul anului 9000 î.H.) și este realizat dintr-o singură bucată de lemn de ulm, având o formă distinctivă, cu brațele subțiate spre capete.

Învăț

Preistoria este considerată cea mai lungă perioadă din trecutul omenirii. Ea se întinde de la apariția primilor hominizi până la inventarea scrisului. Este perioada despre care nu avem izvoare scrise, iar informațiile de care dispunem provin exclusiv din descoperirile (unelte, arme, locuințe, oase sau alte vestigii) realizate de arheologi.

Epoca pietrei este prima și cea mai lungă perioadă a Preistoriei, fiind caracterizată prin folosirea obiectelor din piatră. Ea se împarte la rândul ei în: **paleolitic** (epoca veche a pietrei), **mezolitic** (epoca de mijloc a pietrei) și **neolitic** (epoca nouă a pietrei).

În **paleolitic**, oamenii erau vânători-culegători, confecționau unelte și arme din piatră, trăiau în peșteri, grote sau adăposturi simple, iar modul lor de viață era nomad. Cea mai importantă descoperire din această perioadă a fost controlarea focului, care a permis oamenilor să-și modifice alimentația, să supraviețuiască mai bine iernilor și să se dezvolte social și cultural. Primele manifestări artistice notabile sunt reprezentate de arta rupestră (picturile rupestre de la Altamira, în Spania, și Lascaux, în Franța) și statuetele feminine legate de cultul fecundității (de exemplu: *Venus* din Willendorf, Austria).

Mezoliticul este o perioadă de tranziție între paleolitic și neolitic, în care omul se adaptea la schimbările de mediu. Cele mai importante inovații au fost: apariția microlitelor (unelte din piatră mult mai mici), a uneltelor compozite (microlite fixate pe obiecte din os, corn sau lemn, pentru a se obține unelte mai eficiente: săgeți, harpoane, cuțite etc.), domesticirea primului animal (câinele) și perfecționarea arcului cu săgeți.

Pictura rupestră din peștera Lascaux, de pe teritoriul Franței

Pictură din peștera Cuculiat, România

DICȚIONAR

hominid = familie de primare din care fac parte omul modern și precursorii săi

artă rupestră = desene, picturi sau gravuri realizate pe pereții sau tavanele peșterilor

cultul fecundității = credințe și ritualuri preistorice prin care comunitățile încercau să asigure fertilitatea (reproducerea), esențială pentru supraviețuirea comunității

nomad = mod de viață al unei persoane sau al unei comunități care nu are o așezare permanentă și care se mută regulat dintr-un loc în altul

aliaj = produs obținut prin topirea laolaltă a anumitor metale

În **neolitic**, trecerea la agricultură și creșterea animalelor a fost considerată o adevărată revoluție. Oamenii au învățat să cultive cereale (grâu, orz) și leguminoase (mazăre, linte), schimbându-și modul de viață. Comunitățile au devenit sedentare și oamenii și-au construit locuințe durabile. Unelte au devenit din ce în ce mai perfecționate prin tehnica șlefuirii, iar pentru a depozita alimentele, oamenii au deprins olăritul (crearea de obiecte din ceramică prin modelarea și arderea lutului).

Epoca metalelor a reprezentat ultima mare perioadă a Preistoriei, fiind definită de utilizarea obiectelor din metal. Primul metal folosit a fost cuprul, utilizat mai ales pentru confecționarea podoabelor și a obiectelor cu rol religios. Întrucât piatra a rămas materialul dominant, această perioadă, numită „eneolitic” sau „calcolitic”, a fost considerată o perioadă de tranziție.

Epoca bronzului a început cu o inovație majoră: crearea unui aliaj mai dur și mai rezistent, folosit pentru confecționarea armelor și a uneltelor. Întrucât tehnica de extragere și de prelucrare a metalelor (metalurgia) necesita cunoștințe avansate, iar materia primă nu se găsea oriunde, au avut loc modificări profunde în organizarea comunităților umane. S-au intensificat schimburile comerciale, au apărut așezările fortificate și s-a conturat o societate stratificată, care a favorizat apariția și dezvoltarea elitelor războinice.

Gânditorul și femeia șezând, cultura Hamangia, România (neoliticul târziu)

Epoca fierului a fost marcată de utilizarea unui metal abundent, dar greu de prelucrat întrucât, necesita procesarea la temperaturi mari. Unelte din fier au devenit mai răspândite decât cele din bronz și au contribuit la creșterea eficienței muncii și a productivității agricole, iar acest lucru a generat un salt demografic. În plan militar, armele din fier au oferit un avantaj tehnologic popoarelor care cunoșteau și stăpâneau metalurgia fierului.

Carul din Trundholm, Danemarca

Artă și spiritualitate. Pentru omul preistoric nu exista o diferențiere între artă, credințe religioase și viața de zi cu zi. Între anii 5000 și 3500 î.H. au apărut primele construcții megalitice alcătuite din **menhiri** (blocuri de piatră așezate vertical), **dolmene** (lespezi gigantice așezate orizontal pe două sau pe mai multe blocuri verticale) și ulterior **cromlehuri** (complexuri de menhiri așezați în formă circulară). Cel mai impresionant monument este **Stonehenge**, din sudul Angliei, care este asociat cu practicarea cultului morților (al strămoșilor) și a cultului solar.

Complexul Stonehenge, Anglia

REȚIN

Preistoria este cea mai lungă perioadă din istoria umanității. Ea se împarte în epoca pietrei (paleolitic, mezolitic, neolitic) și epoca metalelor (epoca bronzului, epoca fierului). Prima revoluție a omenirii poate fi considerată cea neolitică, când omul s-a transformat din vânător-culegător în cultivator și crescător de animale. Noi schimbări radicale au avut loc odată cu epoca metalelor, când sunt confecționate uneltele din metal, iar societatea devine una stratificată, condusă de elite războinice.

Cioplirea pietrei – schiță detaliată a omului preistoric

Aplic

I. Construiește o axă cronologică pe care să se evidențieze succesiunea următoarelor procese și evenimente istorice din Preistorie:

- apariția primelor unelte de piatră cioplită;
- stăpânirea și utilizarea focului;
- dezvoltarea tehnicii de șlefuire a pietrei și a olăritului;
- perfecționarea și diversificarea uneltelor și a armelor din fier;
- utilizarea pe scară largă a bronzului.

II. Citește cu atenție sursele și rezolvă cerințele.

SURSA A.

„Mulți cercetători consideră că utilizarea focului [...] este esențială în evoluția omului modern. Omul primitiv a folosit probabil la început focul provenit din incendiile de câmpie sau din fulgere, până când a învățat cum să îl aprindă cu ajutorul cremenii și cum să îl stăpânească. El și-a însușit astfel controlul unei forțe a naturii pentru a se proteja sau pentru a ataca. Focul a început să fie folosit și la gătitul și friptul mâncării. Probabil tot descoperirea lui i-a permis omului să pătrundă și să locuiască în peșteri.” (text adaptat după *Marea istorie ilustrată a lumii*)

SURSA B.

„Stonehenge este cel mai faimos și totodată cel mai misterios monument megalitic din istoria lumii, astăzi parte a patrimoniului UNESCO. A fost construit acum 5000 de ani, în câmpia de la Salisbury, în comitatul Wiltshire, Anglia. Practic este o construcție circulară, realizată din blocuri uriașe de piatră șlefuită. Primul cerc, cel exterior, are un diametru de 33 de metri, compus din 30 de menhire. Fiecare pereche de pietre uriașe are poziționată deasupra un alt bloc imens de piatră, și seamănă cu niște uși sau ferestre uriașe. Al doilea cerc, cel interior, este format din alte pietre de mari dimensiuni, dar mai mici decât cele exterioare. Cea de-a treia amenajare, și ultima, aflată chiar în mijlocul complexului este sub forma unui semicerc, alcătuită din pietre de mai mici dimensiuni. În urma săpăturilor arheologice au fost descoperite și numeroase morminte neolitice, numite „găurile lui Aubrey”, dar și o placă mare de gresie, situată chiar în mijlocul complexului. Cum a fost construit Stonehenge, cu mijloacele tehnice de atunci, dar mai ales scopul acestui complex, rămân și astăzi un mister. Una dintre ipotezele cele mai cunoscute avansate de specialiști, este aceea că Stonehenge a fost un uriaș calendar solar.” (adaptare după Cosmin Pătrașcu Zamfirache, *Dezvăluiri despre misteriosul Stonehenge. Ce spun noile cercetări că era marele complex megalitic din Anglia*, adevarul.ro)

1. Conform textului citat, care erau sursele inițiale din care omul primitiv obținea focul, înainte de a învăța să îl aprindă?
2. Ce material a folosit omul primitiv pentru a reuși să aprindă și să stăpânească focul?
3. Explică în două-trei enunțuri de ce controlarea focului este considerată esențială în evoluția omului modern.
4. Menționează, conform sursei B, când a fost construit Stonehenge și ce dimensiuni aveau primele două cercuri ale monumentului?
5. Conform surselor A și B, realizează un eseu de o pagină în care să explici importanța descoperirilor din Preistorie pentru comunitățile străvechi.

DETECTIV ÎN ISTORIE – PROIECT

Portofoliu. Pregătește o mapă de dimensiunea A4, la care să adaugi fișele de lucru realizate de tine pe parcursul anului școlar. Fiecare fișă trebuie să aibă un titlu adecvat, să fie rezultatul activității și documentării tale individuale și să poată fi prezentată în fața clasei. Varianta digitală a portofoliului tău digital va conține fișierele pentru care te-ai documentat în timpul anului școlar (fotografii, înregistrări video, prezentări digitale, cărți în variantă digitală, audio-book-uri, galerie de link-uri utile etc.).

Proiect. Realizează o prezentare (în format digital sau fizic) care să conțină reprezentări artistice preistorice (picturi, sculpturi, obiecte), ilustrând diferite aspecte ale vieții de zi cu zi (economic, social, spiritual). Adaugă prezentarea la portofoliul tău școlar.

Arta preistorică

Descopăr

Pe baza cunoștințelor pe care le ai deja despre ocupațiile, îmbrăcămintea, uneltele/armele și modul de viață al omului din epoca de piatră discută cu profesorul tău despre începuturile civilizației, folosindu-te de imaginile de mai jos.

Desen rupestru din peștera din Altamira, Spania

Picturile din Peștera Lascaux, Franța

Învăț

Un moment deosebit de important al Preistoriei a fost apariția artei, ca formă de redare a unei conștiințe de sine a oamenilor în raport cu mediul natural, dar și de conturare a unei dimensiuni socio-spirituale în cadrul comunităților. Primele forme de manifestare artistică includ **gravurile rupestre** (petroglifele), **picturile rupestre** și **figurinele antropomorfe** sau **zoomorfe** sculptate în piatră, os, corn sau fildeș de mamut.

Majoritatea picturilor rupestre descoperite și studiate datează din perioada cuprinsă între 40 000 și 10 000 î.H., cunoscută sub numele de **paleoliticul superior**. Cele mai multe astfel de reprezentări grafice înfățișează animale vâdate (bizoni, cerbi, cai, mistreți, mamuți etc.). Acest fapt i-a determinat pe unii cercetători să susțină ipoteza că picturile rupestre ar fi fost suportul simbolic al unui **act magic** pentru asigurarea succesului la vânătoare. În alte picturi regăsim **semne** și **simboluri abstracte** la care se adaugă amprente ale unor palme; semnificațiile acestora au rămas nedescifrate până în ziua de azi.

Cele mai spectaculoase picturi rupestre se găsesc în peșterile Altamira (din Spania) și Lascaux (din Franța), fiind considerate veritabile capodopere ale Preistoriei. Ele conțin **imagini uriașe de bizoni, cai** sau **cerbi** în mai multe culori (roșu, negru, ocru) obținute din pigmenți naturali. Un aspect surprinzător al picturilor din cele două peșteri este faptul că artistul preistoric pare să fi utilizat proeminențele peretelui

stâncos pentru a crea, cu ajutorul luminii, un efect tridimensional care modifică perspectiva și oferă iluzia de volum și de mișcare a formelor desenate.

O altă formă de manifestare artistică preistorică a fost reprezentată de **figurinele sculptate**, cu dimensiuni cuprinse între 4 și 25 de cm. Una dintre cele mai vechi și remarcabile piese este „Omul-leu”, descoperită în **peștera Hohlenstein-Stadel**, din Germania. Sculptată din fildeș de mamut, figurina are o vechime de aproximativ 40 000 de ani. Au fost descoperite numeroase alte obiecte sculptate ce reprezentau forme umane feminine, cu trăsături faciale absente și dimensiuni disproporționate care simbolizau și omagiau fertilitatea.

Cea mai cunoscută este statueta **Venus din Willendorf**, Austria, realizată din calcar și având o vechime estimată la circa 25 000 - 28 000 de ani. Deși funcționalitatea magico-ritualică și încărcătura simbolică a acestor obiecte rămâne o temă de dezbatere, majoritatea cercetătorilor le asociază cu un cult străvechi al fecundității și maternității.

Venus din Willendorf, Austria

Venus din Brassempouy,
Franța

Hora de la Frumușica,
cultura Cucuteni, România

Desenele antropomorfe pe piatră din platoul Tassili N'Ajjer, Algeria,
date în mileniul VI î.H.

Odată cu apariția primelor așezări umane și practicarea agriculturii, arta străveche a căpătat noi forme care au reușit să îmbine simțul estetic cu utilitatea. S-a dezvoltat o **artă ceramică pictată**, iar figurinele au continuat să fie create, dar printr-o altă tehnică decât cea din paleolitic.

Mii de statuete antropomorfe stilizate care confirmă dezvoltarea gândirii de tip magic și religios au fost descoperite în cadrul culturii Cucuteni. Un alt exemplu elocvent de manifestare artistică este *Gânditorul*, alături de perechea sa, aceste statuete aparținând culturii neolitice Hamangia. Cele două piese din teracotă au fost descoperite la Cernavodă și datează din mileniul V î.H., fiind considerate simboluri ale introspecției umane.

În acest sit arheologic de pe teritoriul județului Constanța a fost descoperită o necropolă preistorică a culturii Hamangia, unde au fost identificate aproximativ 400 de morminte. Cercetătorii cred că acest ritual al înmormântării ar confirma repere importante legate de spiritualitatea comunităților din neoliticul timpuriu aflate în aceste teritorii.

DETECTIV ÎN ISTORIE – INVESTIGAȚIE

Alcătuiești echipe de câte patru elevi pentru a cerceta misterul unei descoperiri revoluționare din județul Botoșani. În situl arheologic Stăuceni-Holm, cercetătorii au identificat fundația unei clădiri de peste 350 de metri pătrați care, conform primelor informații, ar avea o vechime de peste 6 000 de ani. Arheologii au scos la lumină peste 330 de piese ceramice și au stabilit că această clădire neolitică ar aparține culturii Cucuteni.

Ce veți face? Vă veți documenta online și din publicațiile de specialitate pentru a realiza o fișă de prezentare a sitului arheologic. În prezentarea digitală (Canva, Prezi, Google Slides sau PowerPoint) sau în variantă fizică (pe suport de hârtie) veți localiza situl pe hartă, veți strânge fotografiile și informații, pentru a promova descoperirea atât pe plan național cât și internațional. Veți prezenta proiectul în fața clasei și apoi îl veți adăuga la portofoliu.

Cercetător lucrând într-un sit arheologic

Cum realizezi o investigație?

- Pasul 1:** stabilești tema;
- Pasul 2:** faci un plan de cercetare;
- Pasul 3:** respecți etapele și îndeplinești sarcinile;
- Pasul 4:** analizezi materialele tale și ale colegilor și le interpretezi;
- Pasul 5:** prezinți concluziile în clasă.

Aplic

I. Realizează o axă cronologică comparativă, ca în model, în care să plasezi *Venus* de Willendorf din paleolitic și *Gânditorul de la Hamangia* din neolitic, precizând cel puțin o diferență între tehnicile de realizare ale celor două sculpturi, determinată de evoluția în timp.

Venus din Willendorf, Austria

Înălțime: 110 mm
 Vechime: 25 000 – 30 000 de ani
 Anul descoperirii: 1908
 Țara: Austria
 Localitatea: Willendorf (sat)

Paleolitic

Gânditorul de la Hamangia, România

Înălțime: 115 mm
 Vechime: 5 000 – 4 500 de ani
 Anul descoperirii: 1956
 Țara: România
 Localitatea: Cernavodă (oraș)

Neolitic

Model:

Asemănări	Deosebiri

Asemănări	Deosebiri

II. Localizează pe o hartă fizică a Europei principalele sanctuare paleolitice (Lascaux, Altamira, La Pileta) și ariile culturilor neolitice (Cucuteni, Hamangia).

Explică în 2-3 enunțuri de ce reprezentările artistice au început să apară nu doar în peșteri, ci și în spații deschise.

Harta Europei

III. Redactează o relatare istorică de 5-7 rânduri despre condițiile de realizare a unei picturi rupestre, utilizând corect cel puțin trei repere specifice: epoca istorică, mediul geografic și climatic de atunci și definirea spațiului simbolic.

DETECTIV ÎN ISTORIE – PROIECT

Documentează-te online sau la bibliotecă și folosește-ți imaginația pentru a realiza un eseu în care să descrii o zi din viața unui adolescent din neolitic. Vei ține cont de condițiile de viață, de vegetația din regiunea geografică în care trăiește personajul tău. Te poți inspira din documentarele istorice sau din filmele artistice vizionate pentru a oferi cât mai multe descrieri. Vei prezenta eseu în fața clasei, apoi îl vei adăuga la portofoliul tău.

DICȚIONAR

oraș-stat = formă de organizare politică alcătuită dintr-un oraș și teritoriul din jurul său

imperi = formă de organizare statală de mari dimensiuni, bazată pe cucerirea teritoriilor locuite de alte popoare

politeism = religie care are la bază credința în mai mulți zei

Figurină din bronz care îl reprezintă pe regele Sargon I

2.2. Mesopotamia și Egiptul antic. Structuri politice, societate și economie

Descopăr

Citește cu atenție textul și răspunde la cerințe.

„Civilizație este numele pe care îl dăm interacțiunii foarte creative a ființelor umane, în momentul în care [...] s-au acumulat o masă critică de potențial cultural și un anumit excedent [plus, surplus] de resurse. În civilizație, această interacțiune eliberează capacitățile de dezvoltare ale omului la un cu totul alt nivel și face ca [...] dezvoltarea ulterioară să devină implicită. [...] Începem cu prima civilizație care poate fi recunoscută ca atare, în Mesopotamia. Următorul exemplu este în Egipt, unde civilizația se observă puțin mai târziu, în jurul anului 3100 î.e.n.” (text adaptat după J.M. Roberts, O.A. Westad, *Istoria lumii*)

1. Conform textului, care sunt cele două elemente necesare pentru ca o societate să poată fi numită „civilizație“?

2. Care sunt primele două zone geografice menționate ca fiind leagăne ale civilizației și ce au ele în comun?

Învăț

Structuri politice. Prima mare civilizație a Antichității a apărut în Mesopotamia, regiune denumită de vechii greci „țara dintre fluvii“, adică dintre Tigru și Eufrat. În acest spațiu s-au stabilit mai multe popoare: **sumerienii** – în sud, **akkadienii** – în centru și **asirienii** – în nord.

Odată cu apariția sistemelor de irigație din agricultură, în zona de sud, necesitatea întreținerii și dezvoltării lor continue a determinat societățile să se organizeze din ce în ce mai complex. Au apărut astfel primele structuri politice de tip **oraș-stat**, precum **Ur**, **Uruk** sau **Lagaș**. La conducerea acestora s-au aflat regi (*patesi*), care se considerau descendenții/loctiitorii pe Pământ ai unei divinități supreme. Atribuțiile regelui erau administrative, judecătorești, militare și religioase. Rivalitatea dintre acești regi a fost o caracteristică specifică acestei perioade.

Ulterior, au apărut **regatele** și **imperiile**. Sargon I, regele Akkadului, a unificat întreg teritoriul Mesopotamiei (2334 î.H.) și și-a luat titlul de „rege al celor patru părți ale lumii“. El a extins sistemul canalelor de irigație, a intensificat relațiile comerciale și a creat o armată permanentă. Dominația akkadiană a fost înlocuită succesiv de supremația cetății Ur, a Vechiului Imperiu Babilonian, a Regatului Asirian și a Noului Imperiu Babilonian. Valoroase informații despre societatea mesopotamiană ne sunt oferite de *Codul lui Hammurabi*, un set de legi apărut în jurul anului 1760 î.H.

A doua mare civilizație a Antichității a apărut în Egipt, pe fâșia de pământ fertil pe care Nilul a creat-o în nordul Africii. În mileniul al IV-lea î.H., s-au format două regate: unul în nord,

Uruk, din Irak, a fost unul dintre cele mai puternice orașe-stat din Mesopotamia, în urmă cu peste șase mii de ani

ȘTIAI CĂ...?

> Templul ridicat de regele babilonian Nabucodonosor al II-lea pentru zeul suprem Marduk avea cinci etaje, o bază pătrată și o înălțime de 90 de metri. Templul a fost numit Etemenanki „casa pe care se sprijină cerul” și apare descris în Biblie sub numele de Turnul Babel.

Turnul Babel

Egiptul de Jos, și altul în sud, numit **Egiptul de Sus**, unificate în jurul anului 3200 î.H. de către regele Menes. Regele, numit și faraon, dispunea de viața și averea supușilor săi, emitea legi, decidea în problemele păcii și războiului, numea funcționari, stabilea impozite, conducea administrația, justiția și armata. În ochii vechilor egipteni, faraonul era „fiul lui Ra”, zeul Soare, și, deci, el însuși zeu.

Administrația era centralizată, iar statul era împărțit în provincii (*nome*), conduse de guvernatori (*nomarhi*). Aceștia trebuiau să se preocupe de întreținerea canalelor de irigație, răspundeau de siguranță și de recrutările pentru armată, fiind supravegheați de un „locțiitor al regelui” (vizir). Un rol important în organizarea administrației l-au avut *scribii* (funcționari de grad inferior, contabili, copisti). Baza economiei atât în Mesopotamia, cât și în Egipt, a fost **agricultura**.

Faraonul Akhenaton,
soțul lui Nefertiti

ȘTIAI CĂ...?

➤ Grădinile suspendate din Babilon, considerate una dintre cele șapte minuni ale lumii antice, rămân și astăzi învăluite în mister. Una dintre teorii susține că grădinile au fost construite de regele Nabucodonosor al II-lea pentru soția sa, Amytis, iar legendele grecești o menționează pe regina Semiramida, despre care se spune că ar fi reconstruit Babilonul și le-ar fi amenajat. Cercetările recente, bazate pe inscripții asiriene, oferă însă detalii despre un „palat fără egal”, cu grădini luxuriante, terasate, în orașul asirian Ninive.

Grădinile suspendate din
Babilon, gravură de Martin
Heemskerck, din sec. XVI

Cele mai importante cereale cultivate au fost orzul și grâul, iar grădinăritul și pomicultura au devenit, de asemenea, activități răspândite. **Meșteșugurile** au fost influențate de resursele oferite de cadrul natural. În Mesopotamia, cele mai răspândite meșteșuguri au fost exploatarea stufului și a trestiei, prelucrarea pieilor și olăritul. În Egipt, majoritatea resurselor naturale au fost folosite la construirea piramelor, a statuilor și a obiectelor din metal. Lipsa unor resurse naturale și excedentul de alte produse au favorizat **schimburile comerciale** realizate pe uscat sau pe mare.

Religia popoarelor din Mesopotamia și Egipt s-a evidențiat în această perioadă prin caracterul politeist. În Mesopotamia, fiecare oraș-stat își avea zeul său principal. Orașul-stat Eridu îl avea ca divinitate supremă pe Enki, Uruk pe Anu, Nippur pe Enlil, iar Babilon pe Marduk. În Egipt, divinitatea cea mai importantă era zeul soarelui, Ra. Alte divinități erau reprezentate în obiectele de cult dedicate lor (statuete, gravuri, picturi etc.), sub forma unor creaturi hibride, precum zeul Horus, cu cap de șoim, sau Amon, cu cap de berbec. A existat și o tentativă de reformă religioasă în vremea faraonului Akhenaton (cca. 1400 – 1362 î.H.), care a încercat să impună o formă de monoteism prin venerarea exclusivă a lui Aton, discul solar, dar a eșuat din cauza conservatorismului religios al supușilor săi.

Nefertiti a fost regina Egiptului și soția faraonului Akhenaton, anterior cunoscut ca Amenhotep al IV-lea, și a jucat un rol important în impunerea cultului zeului-soare **Aton**. Numele Nefertiti se traduce „o femeie frumoasă a venit” și o parte dintre egiptologi cred că a fost o prințesă siriană, în timp ce alții sunt de părere că Nefertiti a fost fiica născută în Egipt a vizirului Ay, fratele mamei lui Akhenaton. Nefertiti a născut șase fete dintre care două au devenit regine ale Egiptului.

În cel de al cincilea an de domnie al lui Akhenaton, Aton a fost ridicat la rang de divinitate unică. **Akhenaton** și **Nefertiti** au decis să abandoneze Teba și au fondat o nouă capitală, Akhetaton (Tell-el-Amarna). Nefertiti apare reprezentată cu însemne aparținând în mod tradițional doar faraonului, ea fiind venerată alături de soțul său. Întrucât numele ei dispăre din scrierile egiptene în ultimii ani de domnie ai lui Akhenaton, au fost lansate ipotezele ca Nefertiti să fi murit din cauza unei epidemii, să fi căzut în dizgrație sau să fi continuat să conducă Egiptul o scurtă perioadă de timp sub un nume masculin.

Descoperirile recente din secolul XXI au confirmat că trupul „femeii tinere” găsit alături de mumia lui Amenhotep II avea o vârstă mult prea fragedă pentru a putea să îi aparțină lui Nefertiti. Cercetătorii cred că mumia reginei este una dintre „multele” mumii din Valea Regilor care nu au fost încă identificate. Puține vestigii legate de familia faraonului, în care să apară Nefertiti, au fost recuperate. Cercetătorii au lansat ipoteza că, după moartea lui Akhenaton, acestea au fost distruse de supușii furioși că le-au fost interzise vechile divinități.

Nefertiti, secolul al XIV-lea î.H.

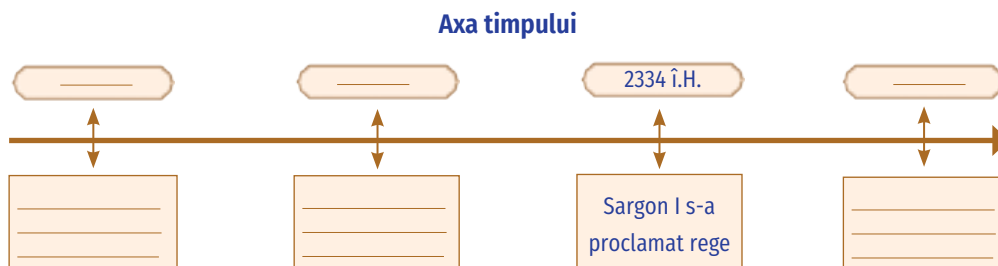
Valea Regilor, Egipt

Aplic

I. Construiește o axă cronologică în care să se evidențieze succesiunea următoarelor procese și evenimente istorice din Orientul antic, ca în model:

- Menes a unit Egiptul de Sus cu Egiptul de Jos;
- aparitia primelor orașe-stat în Sumer;
- Sargon I s-a proclamat „rege al celor patru părți ale lumii”;
- a fost elaborat *Codul lui Hammurabi*.

Model:

II. Citește cu atenție sursa și răspunde la cerințe.

„Orașul [Babilon] întrece în frumusețe toate celelalte orașe despre care avem cunoștință. La exterior, este înconjurat de un șanț adânc și lat, plin cu apă; urmează un zid de întărire [...]. Sus, pe coama zidului, au fost clădite la margine niște turnuri cu o singură încăpere [...]. În zid, de jur împrejur, sunt deschise o sută de porți din aramă [...]. Orașul se împarte în două: el este tăiat pe la mijloc de un fluviu mare, adânc și repede, numit Eufrat [...]. În fiecare din cele două părți ale orașului se află la mijloc un mănunchi de clădiri întărite: într-o parte, palatele regești înconjurate de un zid mare și puternic; în cealaltă, un sanctuar cu porți de aramă [...]. În mijlocul sanctuarului se ridică un turn trainic [...]” (adaptare după Herodot, *Istoriei*)

- Identifică în text o expresie care arată opinia autorului față de orașul Babilon.
- Descoperă două argumente prin care Herodot își susține punctul de vedere.
- Pe baza descrierii lui Herodot, desenează o hartă simplificată a Babilonului. Documentează-te la bibliotecă sau pe internet și compară harta cu planul unui oraș modern.

III. Fișă de portofoliu. Realizează o prezentare PowerPoint sau pe 3-5 foi A4 a evoluției formelor de organizare politică din Orientul antic de la orașe-state la regate și imperii care să cuprindă: **denumirea câte unui stat și a unui conducător politic corespunzător fiecărei forme de organizare; încadrarea cronologică și descrierea unui element de continuitate, o asemănare și o deosebire între formele de organizare politică.**

DETECTIV ÎN ISTORIE – PROIECT

Imaginează-ți că ești un scrib regal din Mesopotamia sau Egiptul antic și ai primit sarcina de a consemna domnia suveranului tău. Alege un conducător antic, documentează-te și scrie o cronică în care să menționezi o dovadă a puterii sale militare, o dovadă a prosperității economice și o dovadă a legăturii suveranului cu zeii. Poți adăuga imagini, desene sau schițe ale unor planuri de luptă.

Sfat istet: pentru un plus de realism, suportul tău de scris poate imita tăblițele de lut sau papirusul din Egipt.

Scrib șezând, sculptură egipteană din mileniul III î.H.

REȚIN

Primele mari civilizații ale Antichității au apărut în Mesopotamia și Egipt, fiind „daruri ale fluviilor” Tigru, Eufrat și Nil. Formele de organizare specifică au evoluat de la orașul-stat către regate și imperii. Baza economică a acestor societăți politeiste a fost reprezentată de agricultură. Structura socială a fost una ierarhizată, care avea în vârful ei un rege, continua cu o elită aristocratică sacerdotală și militară și avea la bază oamenii de rând și sclavii.

Stela de bazalt cu Codul lui Hammurabi, Muzeul Luvru, Paris, Franța

DICȚIONAR

pictogramă = reprezentări grafice simplificate ale obiectelor

hieroglifă = desene sau simboluri grafice folosite în Egiptul antic pentru a reda sunete sau idei

obelisc = monument înalt, îngust, cu patru fețe, alcătuit dintr-un singur bloc de piatră și terminat cu o piramidă mică în vârf

zigurat = templu în trepte, specific Mesopotamiei antice

papyrus = suport pentru scriere, obținut din tulpina unei plante ce crește în valea Nilului

stelă = placă sau lespede verticală din piatră, adesea gravată cu inscripții, sculpturi sau picturi

scriere demotică = formă de scriere simplificată și cursivă, folosită în Egipt

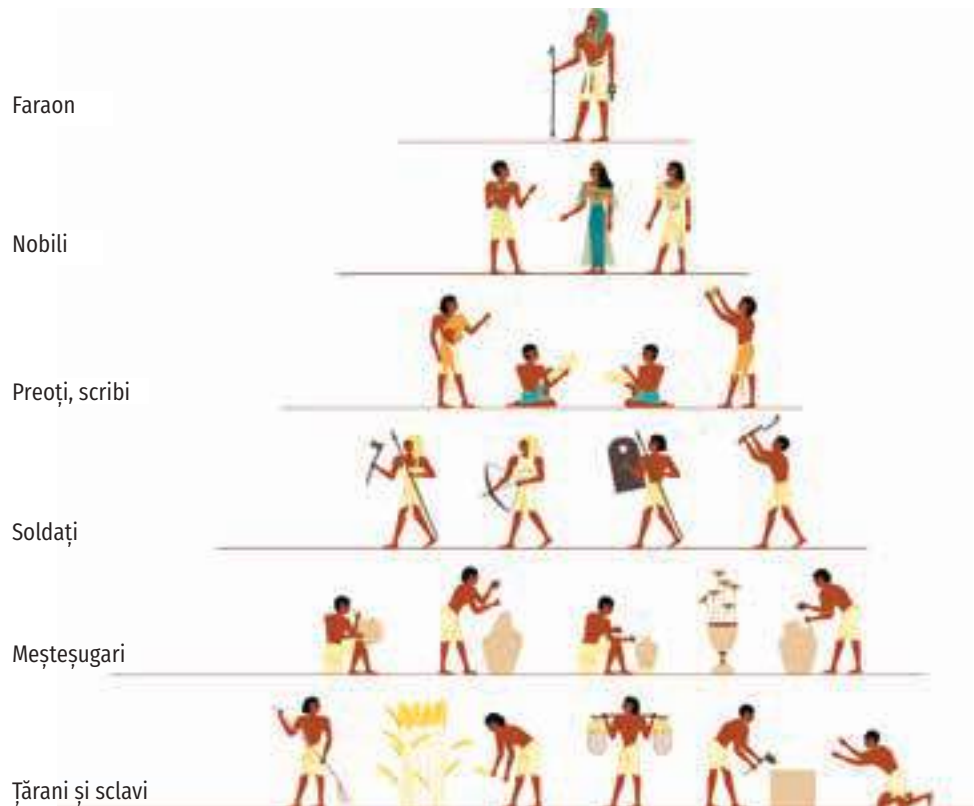
Scriere cuneiformă ce conține un contract de vânzare a unui teren și a unei case, cca. 2600 î.H.

2.3. Cultura Orientului antic

Descopăr

Privește cu atenție imaginea ierarhiei sociale din Egiptul antic și rezolvă cerințele.

Piramida socială în Egiptul antic

1. Discută cu profesorul despre raporturile interumane din societatea egipteană.
2. Care era rolul scribului în raport cu celelalte categorii sociale?

Învăț

Sistemele de scriere. Apariția scrisului în Orientul antic a fost determinată de o serie de necesități practice. Odată cu evoluția structurilor politice și economice, societățile umane aveau nevoie de modalități prin care să țină evidența recoltelor colectate, a mărfurilor vândute sau cumpărate, a taxelor încasate, dar și de a consemna informații și reglementări necesare bunei funcționări a administrației centrale sau locale. Astfel, nu întâmplător, cea mai veche scriere a fost inventată în sudul Mesopotamiei, în mileniul al IV-lea î.H., de către sumerieni, creatorii modelului politic de tip oraș-stat. La început, ea conținea **pictograme**, dar a evoluat rapid spre semne abstracte în formă de *cui* (de unde vine și numele de **scriere cuneiformă**, din termenul latin *cuneus*, care înseamnă „cui”). Scrierea cuneiformă se realiza prin imprimarea semnelor pe tăblițe de lut umed, cu ajutorul unui obiect ascuțit.

Spre sfârșitul mileniului al IV-lea î.H., au apărut în Egipt primele **hieroglifă**, care simbolizau obiecte, idei abstracte, ființe, dar și indicații fonetice (despre modul de pronunțare/articulare sonoră). Scrierea hieroglifică a fost folosită inclusiv pentru inscripțiile monumentale, pe pereții templelor, mormintelor, pe laturile obeliscurilor și în interiorul sarcofagelor, având atât un rol sacru, cât și decorativ. Pentru însemnările administrative sau religioase, egiptenii au folosit **papyrusul**, obținut dintr-o plantă ce crește în valea Nilului.

Se consideră că primul **alfabet** timpuriu a apărut în mileniul al II-lea î.H. și a derivat din hieroglifică. El este numit *proto-sinaitic*, pentru că se regăsește pe inscripții descoperite în peninsula Sinai. Ulterior, în jurul anului 1000 î.H., fenicienii au dezvoltat propriul alfabet, care conținea 22 de consoane. Răspândirea **alfabetului fenician** s-a realizat prin intermediul negustorilor fenicieni și a fost favorizat de faptul că era mult mai simplu de învățat și folosit, fiecare semn reprezentând un sunet. În jurul anului 800 î.H., grecii au preluat acest alfabet, l-au modificat prin adăugarea vocalelor și l-au răspândit în zona Mării Mediterane.

Invenții și descoperiri. Una dintre cele mai importante invenții din Orientul antic a fost roata. Inițial, ea a fost folosită pentru olărit (în jurul anului 3500 î.H.), iar ulterior a fost adaptată pentru transport, ducând la apariția primelor căruțe și care cu roți, esențiale atât pentru armată, cât și pentru producția agricolă, transport și dezvoltarea comerțului. O altă inovație a sumerienilor a fost **sistemul sexagesimal** (având ca bază numărul 60), care a influențat modul în care măsurăm timpul și spațiul. Datorită acestuia, avem 60 de secunde într-un minut, 60 de minute într-o oră și 360 de grade într-un cerc.

Una dintre cele mai mari invenții ale egiptenilor a fost **calendarul solar**. Bazându-se pe observațiile asupra stelei Sirius și pe ciclurile inundațiilor Nilului, egiptenii au împărțit anul în 365 de zile, împărțit în 12 luni de câte 30 de zile, la care mai adăugau cinci zile suplimentare dedicate sărbătorilor religioase. Acest tip de calendar era mult mai precis decât calendarele de tip lunar și a avut o influență directă asupra apariției calendarelor ulterioare, inclusiv asupra celui roman.

ȘTIAI CĂ...?

➤ Descifrarea hieroglifelor egiptene de către Jean-François Champollion, în anul 1822, a fost posibilă datorită *Pietrei din Rosetta*, o stelă ce conținea un text trilingv, scris în scrierea hieroglifică, demotică și greaca veche.

Alfabetul fenician

Utilizarea roții pentru transport apare pe *Stindardul regal din Ur*, mileniul III î.H.

Domenii ale cunoașterii și exprimării artistice: literatura, științele și arta. Cea mai cunoscută creație literară a Orientului antic este *Epopoea lui Ghilgameș*. Ea îl are în centrul acțiunii pe regele legendar al cetății Uruk și explorează teme universale precum prietenia, moartea, căutarea nemuririi și sensul vieții.

Originile literaturii	
Sumer	Egipt
Literatura sumeriană se situează între scrierile religioase și cele profane. Principalele categorii de creații literare sunt: imnuri către zei și temple, cântece în cinstea regelui, descântece și lamentații, scrieri mitologice, povestiri și legende eroice, scrieri de tipul dezbaterilor filozofico-retorice.	Literatura egipteană este reprezentată de scrierile de inspirație religioasă, dar și de creații lirice: imnuri către zei, textele piramidelor, textele sarcofagelor (necroloage etc.), <i>Cartea Morților</i>, scrierile magice (incantații, descântece etc.), povestiri, legende și poezii de dragoste.

Piatra din Rosetta

ȘTIAI CĂ...?

> O particularitate a artei din Mesopotamia o constituie **sigiliile cilindrice**. Acestea erau rulate pe lutul moale al tăblițelor de scris sau al vaselor, pentru a marca proprietatea. Sigiliile erau adesea purtate de proprietari ca bijuterii sau amulete, fiind ținute pe un șnur, în jurul gâtului.

Ziguratul din Ur

Piramidele din Giza, Egipt

Ruinele Babilonului, Irakul de azi

Basorelieful îl reprezintă pe regele Assurbanipal și a fost descoperit la Ninive

Știința în Orientul antic a fost profund legată de nevoile practice și de religie. Mesopotamienii au excelat în **astronomie** și **matematică**, iar egiptenii au făcut progrese notabile în **medicină**, **arhitectură** și **inginerie**. Cunoștințele de anatomie ale egiptenilor au fost dobândite parțial din practicile de îmbălsămare. Au fost atestate numeroase papirusuri medicale, care descriau atât proceduri chirurgicale, cât și tratamente.

Mesopotamia străveche s-a caracterizat printr-o varietate surprinzătoare de limbi și culturi, iar istoria a fost fragmentată în perioade și ere diversificate. De aceea cercetătorii cred că nu se poate discuta despre o unitate la nivel teritorial sau un sistem de conducere centralizat, care să aibă o singură capitală. Această varietate a diferențiat Mesopotamia de Egiptul antic. Pe plan religios, în Mesopotamia au fost atestate peste o mie de divinități, chiar dacă multe dintre ele se suprapuneau și aveau nume diferite în funcție de regiunea geografică sau de cultura căreia îi aparțineau.

De-a lungul celor trei mii de ani de existență, în Mesopotamia străveche s-a transferat bagajul cultural de la o civilizație la alta: sumerienii au influențat civilizația akkadiană și respectiv Imperiul Ur (care a fost el însuși o sinteză sumero-akkadiană). Deși schimburile culturale și științifice dintre Mesopotamia și Egipt au existat, arta egipteană a cunoscut o evoluție spectaculoasă în raport cu manifestările artistice mesopotamiene. Au existat elemente de natură administrativă, politică și chiar elemente de inginerie ce țineau de sistemele de irigații care au fost preluate de la mesopotamieni atât de vechii greci, cât și de egipteni. Inclusiv în Vechiul Testament sunt menționate repere culturale mesopotamiene și evenimente și personalități istorice care fac trimitere directă la civilizația asiro-babiloniană, cum ar fi Turnul Babel.

Cea mai importantă componentă a artei Orientului antic a fost **arhitectura**. În Mesopotamia, lipsa pietrei a dus la perfecționarea tehnicilor de utilizare a cărămizilor de lut (uscate sau arse) în construcții, ceea ce a favorizat dezvoltarea unor structuri masive precum ziguratele (temple construite în trepte). Arhitectura mesopotamiană era caracterizată prin ziduri groase, fundații înalte și utilizarea fațadelor decorate cu cărămizi smălțuite (de exemplu: *Poarta Ishtar*, din Babilon). În Egipt, abundența pietrei a favorizat construirea de monumente durabile, de mari dimensiuni, specifice credinței în *viața eternă*. Arhitectura egipteană a fost reprezentată simbolic prin piramide, morminte regale, temple (Luxor, Karnak) și obeliscuri. Sculptura și pictura au fost forme de manifestare artistică dezvoltate sub influență spiritual-religioasă.

Templul din Karnak, Egipt

Aplic

I. Citește cu atenție sursa și rezolvă cerințele.

„Un element arhitectural original egiptean era obeliscul. În îndepărtata epocă predinastică, un bloc subțire și înalt de piatră era plantat vertical, iar pe vârful său apărea soarele, la răsărit [...] Apoi, când cultul soarelui a devenit mai popular, obeliscurile – având sculptate imagini simbolice și texte hieroglifice – au apărut, unul câte unul, în fața templelor. [...] Azi, în tot Egiptul n-au mai rămas decât patru sau cinci obeliscuri. Însă de-a lungul secolelor au fost transportate mai multe astfel de obiecte de cult la Paris, la Londra, la Constantinopol, la New York. Cele mai multe se află la Roma – în număr de 12.” (adaptare după Ovidiu Drimba, *Istoria culturii și civilizației*)

1. Pe baza textului, identifică o cauză care a determinat apariția și răspândirea obeliscului în Egiptul antic.

2. Argumentează de ce păstrarea vestigiilor egiptene la Luvru e un beneficiu cultural mondial.

II. Realizați, în echipe de 3-4 elevi, o prezentare digitală (folosind aplicații precum Google Slides, PowerPoint sau Canva) despre un domeniu al cunoașterii și exprimării artistice din Orientul antic (de exemplu: astrologia, medicina, arhitectura sumeriană/egipteană etc.).

Notă! Prezentarea trebuie să includă și să utilizeze patru tipuri de surse diferite: un text scurt dintr-o scriere istorică antică, o imagine reprezentativă a unui artefact, monument sau element specific, o hartă istorică care să illustreze aria geografică sau răspândirea culturală a aspectului ales și un text istoriografic dintr-o lucrare a unui istoric/specialist în domeniu.

Obelisc amplasat în templul de la Karnak

REȚIN

Cultura Orientului antic s-a definit prin apariția primelor sisteme de scriere (cuneiforme și hieroglifice) și a alfabetului. Literatura Orientului antic a lăsat moștenire capodopere ca *Epopoea lui Ghilgameș* și textele funerare egiptene. Pe plan științific, sumerienii au dezvoltat sistemul sexagesimal, în timp ce egiptenii au excelat în medicină și în tehnicile de mumificare. Realizările arhitectonice reprezentative din Mesopotamia au fost ziguratele, iar în Egipt, piramidele.

DETECTIV ÎN ISTORIE – DEZBATERE

Clasa se împarte în două echipe. Prima echipă va citi *Epopoea lui Ghilgameș* și se va documenta asupra fiecăreia din cele trei teme de discuție propuse. Cea de-a doua echipă va citi *Tinerete fără bătrânețe și viață fără de moarte* și va realiza documentarea pentru aceleași teme. Veți folosi un plan de organizare a ideilor, argumente în susținerea punctului de vedere și contraargumente atunci când echipa cealaltă susține o teorie pe care o puteți combate. La finalul dezbaterii, veți formula concluzii privind ambele texte studiate și temele abordate. Veți adăuga fișele de documentare la portofoliile școlare.

Texte:

- *Epopoea lui Ghilgameș* – **Echipa 1**
- *Tinerete fără bătrânețe și viață fără de moarte* – **Echipa 2**

Teme:

1. căile prin care personajul încearcă să obțină nemurirea;
2. un simbol al vieții veșnice/al tinereții;
3. un obstacol major pe fiecare erou îl are de trecut.

Reprezentare a lui Ghilgameș pe un basoreliev descoperit la Dur-Sharrukin, în nordul Irakului de azi

Recapitulare

2.1. REPERE ALE PREISTORIEI

Preistoria este considerată de cercetători cea mai lungă perioadă din istoria umanității, începând cu apariția primilor hominizi și încheindu-se odată cu inventarea scrisului. Ea se împarte în Epoca pietrei (paleolitic, mezolitic, neolitic) și Epoca metalelor (epoca bronzului, epoca fierului). Prima revoluție a omenirii poate fi considerată cea neolitică, a însemnat trecerea de la viața de vânător-culegător la cea de cultivator de plante și crescător de animale.

Foto: Magnus Manske/Wiki Commons

Craniu de *Homo Sapiens* expus la Muzeul de Istorie Naturală, Londra

STUDIU DE CAZ: ARTA PREISTORICĂ

Primele manifestări artistice preistorice includ gravurile rupestre, picturile rupestre și figurinele antropomorfe sau zoomorfe, sculptate cu mîgălă în piatră, os, corn sau fildes de mamut. Majoritatea picturilor rupestre descoperite datează din perioada cuprinsă între 40 000 și 10 000 î.H., cunoscută sub numele de paleoliticul superior. Temele care predomină în aceste reprezentări grafice sunt animalele vâdate (bizoni, cerbi, cai, mistreți, mamuți etc.). O altă formă de manifestare artistică preistorică a fost reprezentată de figurinele sculptate, cea mai cunoscută fiind statueta *Venus* din Willendorf, Austria, realizată din calcar, care are o vechime estimată la circa 25 000-28 000 de ani. Începând cu mileniile VI-V au fost descoperite elemente de ceramică pictată. Această perioadă coincide cu apariția primelor așezări umane și practicarea agriculturii.

Craniu și colți de mamut, animal dispărut din epoca de gheață

2.2. MESOPOTAMIA ȘI EGIPTUL ANTIC. STRUCTURI POLITICE, SOCIETATE ȘI ECONOMIE

Agricultor egiptean muncind pământul

Primele mari civilizații ale Antichității au apărut în Mesopotamia și Egipt, putând fi catalogate drept veritabile „daruri ale fluviilor” Tigru, Eufrat și Nil. Formele de organizare socială au evoluat pe parcursul a sute de ani, de la orașe-state către regate și imperii. Baza economică a acestor societăți politeiste a fost reprezentată de agricultură. Structura socială a fost una ierarhizată având în vârf regele, urmat de o elită aristocratică și una sacerdotală, apoi de o elită militară, iar la bază se aflau oamenii de rând și sclavii.

2.3. CULTURA ORIENTULUI ANTIC

Cultura Orientului antic a fost definită de apariția primelor sisteme de scriere (cuneiform și hieroglific) și, ulterior, a alfabetului. Literatura Orientului antic a lăsat ca moștenire capodopere precum *Epopoea lui Ghilgameș* și textele religioase, elogiative și funerare egiptene. Pe plan științific, sumerienii au dezvoltat sistemul sexagesimal, utilizat în astronomie, în timp ce egiptenii au excelat în medicină și au perfecționat tehnicile de mumificare. Manifestările artistice au fost reprezentate de arhitectură, remarcându-se prin zigurate în Mesopotamia și prin piramide în Egipt.

Ziguratul din Ur, Iraq

Se acordă 10 puncte din oficiu

I. Citește cu atenție enunțurile. Încercuiește litera A dacă enunțul este adevărat și litera F dacă este fals.**20 p.**

1.	Scrierea cuneiformă a apărut în Mesopotamia și se realiza prin incizarea unor semne în formă de cuie pe tăblițe de lut.	A	F
2.	Hieroglifile egiptene au fost un sistem de scriere exclusiv ideografic, ceea ce înseamnă că fiecare simbol reprezenta un obiect, fără a putea reda sunete.	A	F
3.	Primul alfabet fonetic a fost creat de fenicieni și conținea atât vocale, cât și consoane.	A	F
4.	Sumerienii sunt considerați inventatorii roții și au fost primii care au utilizat sistemul de numărare sexagesimal.	A	F

II. Stabilește corespondența corectă între elementele celor două coloane.**20 p.**

A	B
Paleolitic	Oamenii au învățat să facă unelte și arme dintr-un aliaj compus din cupru și staniu.
Mezolitic	Uneltele din metal au devenit accesibile tuturor și are loc o creștere a eficienței muncii și a productivității agricole.
Neolitic	Oamenii au învățat să folosească unelte compozite și a avut loc domesticirea câinelui.
Epoca bronzului	Oamenii au devenit sedentari, învățând să cultive pământul și să crească animale.
Epoca fierului	Oamenii erau vânători-culegători, nomazi și își confecționau unelte și arme din piatră cioplită.

III. Citește cu atenție sursa de mai jos și răspunde la cerințe.**20 p.**

„Amenhotep al IV-lea i-a urmat la tron tatălui său în 1379 î.e.n. El a încercat să facă o reformă religioasă importantă, înlocuind cultul străvechi cu cel monoteist al divinității solare Aton. Pentru a-și demonstra determinarea, și-a schimbat numele în Akhenaton și a înființat un oraș, Amarna, la 300 de mile nord de Teba, unde un templu cu un sanctuar fără acoperiș, expus razelor soarelui, a fost centrul noii religii. [...] Poate că încerca să redobândească puterea uzurpată de preoții lui Amon-Ra. Oricare ar fi explicația, opoziția pe care a provocat-o Akhenaton cu revoluția sa religioasă a dus la slăbirea lui pe alte fronturi.” (adaptare după J.M. Roberts, O.A. Westad, *Istoria lumii*)

1. Precizează spațiul istoric și secolul la care face referire sursa.
2. Menționează o relație de cauză-efect stabilită între două informații selectate din sursă, precizând rolul fiecăreia dintre aceste informații (cauză, respectiv efect).
3. Formulează un punct de vedere referitor la relația dintre faraon și marii preoți, susținându-l cu o informație selectată din sursă.

IV. Elaborează, în aproximativ o pagină A4, un eseu cu titlul „Organizarea politică și culturală în Orientul antic”. Vei avea în vedere: menționarea unei asemănări între rolul spațiului istoric pentru dezvoltarea a două civilizații din Orientul Antic, precizarea unei forme de organizare politică din Orientul Antic și menționarea a două caracteristici ale acesteia, prezentarea unei contribuții a Orientului Antic la domeniul cunoașterii și exprimării artistice.

30 p.

Notă! Se punctează structurarea prezentării, evidențierea relației cauză-efect, respectarea succesiunii logice și cronologice a faptelor istorice și încadrarea în limita de spațiu.

SUBIECT	I	II	III	IV	Oficiu	Total
Punctaj	4 x 5 p. = 20 p.	5 x 4 p. = 20 p.	(2 x 2,5 p.) + 5 p. + 10 p. = 20 p.	(2 x 5 p.) + 5 p. + 5 p. + 10 p. = 30 p.	10 p.	100 p.

AUTOEVALUARE

Parcurgând această unitate, am învățat:	
Am întâmpinat următoarele dificultăți:	
Mi-aș putea îmbunătăți performanța dacă:	
Activitatea mea ar putea fi apreciată ca:	foarte bună ☐ bună ☐ satisfăcătoare ☐ nesatisfăcătoare ☐

Originile civilizației europene: modele politice și culturale în lumea greco-romană

- Colonizarea greacă. *Polisul* și formele de guvernare – Atena și Sparta • Grecii între alianțe și războaie. Alexandru Macedon.
- Roma antică de la Regalitate la Imperiu • Modele culturale în lumea greco-romană • Studiu de caz: Teatrul grec
- Studiu de caz: Arta oratoriei • Recapitulare • Evaluare

3.1. Colonizarea greacă. *Polisul* și formele de guvernare – Atena și Sparta

Descopăr

Studiază harta și identifică:

1. Trei colonii înființate pe țărmul Mării Negre.
2. Trei colonii înființate pe țărmul Mării Mediterane.

DICȚIONAR

metropolă = oraș-stat antic ce exercita rol de centru de comandă administrativă, politică și militară pentru colonii

polis = oraș-stat în Grecia antică; formă de organizare politică în Antichitate

Învăț

Marea colonizare greacă a fost un proces istoric desfășurat în perioada secolelor VIII-VI î.H., care a constat în întemeierea unor noi centre strategice, militare și economice, controlate de greci, pe țărmurile Mării Mediterane și ale Mării Negre. Factorii care au determinat procesul de extindere a sferei de influență a puternicelor orașe-cetăți grecești au fost: creșterea demografică, faptul că dispuneau de suprafețe cultivabile limitate, căutarea unor noi piețe pentru schimburi comerciale și conflictele cu alte orașe-cetăți. Navigatori și luptători iscușiți, grecii au întreprins expediții temerare de-a lungul coastelor mărilor și au pus bazele unor colonii prospere.

Principalele direcții de colonizare au fost pe țărmul Mării Negre (coloniile **Histria**, **Tomis**, **Callatis**), pe țărmul european al Mării Mediterane (coloniile **Tarent**, **Crotona**, **Sybaris** din peninsula italică) și pe țărmul Africii (**Cyrene**, **Naucratis**). Relațiile dintre colonii și cetățile-mamă, care erau numite **metropole**, au fost în general de natură economică, politică și culturală.

Încă de la începutul secolului al VIII-lea, grecii au început o amplă acțiune de colonizare ajungând în sudul Italiei, în Galia și Iberia, dar și în Egipt și nordul Africii, ajungând până la gurile Donului și în nordul Mării Negre. Mișcarea de colonizare a început în jurul anului 800 î.H. și s-a

Ruinele coloniei Agrigentum, Sicilia, Italia

încheiat la în jurul anului 500 î.H. Coloniile au favorizat dezvoltarea unor centre comerciale importante în regiune devenind nuclee negustorești prin întreținerea unor relații economice și diplomatice cu băștinașii și menținerea unor raporturi strânse cu orașele-mamă. Negustorii transportau în toată lumea untdelemn, vin, ceramică artistică și diferite

Ruinele orașului Milet

arme și importau fier și aramă (zona Balcanilor, Spania și Corsica), grâu din Crimeea, Dobrogea și de pe coasta nordică a Adriaticii și din Cirenaica importau cai. Orașul ionic **Milet** și cel doric **Megara** au fondat zeci de colonii. Corintul a pus bazele coloniei Siracusa (în 734 î.H.) iar coloniștii ionieni din Chalcis au întemeiat coloniile Messina (în 730 î.H.) și Catania (în 729 î.H.). Civilizațiile dezvoltate în colonii precum Agrigentum au fost confirmate arheologic prin sculpturile monumentale și templele dorice descoperite. **Orașul ionic Efes** nu a întemeiat mari colonii, concentrându-se pe dezvoltarea portului său și a unor avanposturi comerciale (numite emporia).

Cetatea Sparta a fost întemeiată de către doriene în secolul IX î.H., în regiunea Laconia. Până în secolul al VI-lea î.H., Sparta s-a extins în toată regiunea Peloponez. Bazele organizării polisului au fost puse de **Licurg**, cel care a distribuit cetățenilor loturi de pământ, a dat legi și a împărțit cetățenii în familii conducătoare. Sparta a avut un regim oligarhic, iar legendele i-au atribuit lui Licurg documentul intitulat *Rhetra* („lege”) care punea bazele organizării spartane. Categoriile sociale din cetatea Sparta erau: **cetățenii**, cei care beneficiau de dreptul de a primi loturi de pământ, **perieci**, locuitori liberi, dar fără drepturi politice, **hiloții**, populație lipsită de orice drepturi, asemănătoare **scavilor**. Conducerea cetății Sparta era împărțită între doi regi cu atribuții militare și religioase și un **Sfat al Bătrânilor** (*Gerousia*), format din 28 de membri, cu vârste de peste 60 de ani. Un rol important în conducerea cetății îl avea și **Adunarea Poporului** (*Apella*) alcătuită din toți cetățenii care împliniseră 30 de ani. Sfatul Bătrânilor era instituția cea mai importantă și organiza întâlnirile consultative ale Adunării Poporului. **Colegiul celor cinci efori** era instituția care avea ca principală atribuție supravegherea activității celor doi regi.

Cetatea Atena a fost întemeiată, în secolul al VIII-lea î.H., prin unificarea comunităților existente în regiunea Attica de către eroul mitologic Tezeu. Democratizarea polisului atenian a fost un proces început de **Solon**, în secolul al VI-lea î.H., care a rezolvat **criza agrară** prin

ȘTIAI CĂ...?

➤ Acropola din Atena este una dintre cele mai importante atracții turistice din zilele noastre. Puțini știu că a fost distrusă în 480 î.H. în timpul invaziei persane conduse de Xerxes.

➤ Acropola a fost reconstruită în secolul al V-lea, la ordinul lui Pericle, care a condus Atena între anii 443-429 î.H.

DICȚIONAR

democrație = (*demos* = popor; *kratos* = putere) este un regim politic în care puterea aparține cetățenilor

doriene = unul dintre triburile grecești care au migrat și s-au stabilit în Grecia insulară și pe coastele Asiei Mici

ahai = denumirea generică folosită de Homer pentru desemnarea vechilor triburi grecești din regiunea Peloponez

oligarhie = formă de conducere în care puterea politică este deținută și exercitată de un grup restrâns de persoane, de obicei cele mai bogate sau influente

tiranie = o formă de conducere în care puterea de stat era deținută de un singur lider (numit tiran), care ajungea la putere de regulă prin forță, cu sprijinul poporului de rând împotriva aristocrației

ionieni = unul dintre triburile grecești care au migrat și s-au stabilit pe coasta de vest a Asiei Mici

ȘTIAI CĂ...?

➤ Până la mijlocul secolului al V-lea î.H., era suficient să te naști din tată atenian ca să poți beneficia de drepturile cetățenești.

➤ În timpul lui Pericle, s-a hotărât acordarea cetățeniei numai celor care aveau ambii părinți atenieni, iar, ca urmare a acestei legi, copiii lui Pericle nu au fost considerați cetățeni atenieni, deoarece mama lor era străină de cetate.

Ruinele orașului Corint

REȚIN

Navigatorii greci au pus bazele unor colonii începând din secolele VII-VI î.H., pe țărmul Mării Negre (coloniile Histria, Tomis, Callatis), țărmul european al Mării Mediterane (coloniile Tarent, Crotona, Sybaris) și pe țărmul Africii (Cyrene, Naucratis). Cetatea Sparta a fost întemeiată de către dorieni în secolul al IX-lea î.H., în regiunea Laconia. Cetatea Atena a fost întemeiată, potrivit informațiilor istorice, în secolul al VIII-lea î.H., prin unificarea comunităților existente în regiunea Attica.

eliberarea țăranilor deveniți sclavii bogătașilor din cauza datoriilor. Tot el a încurajat învățarea meșteșugurilor, i-a repatriat pe atenienii vânduți în afara Atenei și a împărțit populația ateniană în patru categorii, în funcție de avere (*pentacosiomedimni*, *hippeis* (cavaleri), *zeughiți* și *theti*). Astfel, în Atena secolelor VI-V î.H., existau trei păături sociale principale: **cetățenii**, **metecii** (străinii veniți în cetate) și **sclavii**. Instituțiile reprezentative erau: **Adunarea Poporului (Ecclesia)**, **Sfatul (Boule)** și **Areopagul** care reprezenta consiliul suprem de judecată și care era alcătuit din nouă magistrați (arhonți aleși pe durata unui an). Areopagul superviza funcțiile de conducere împărțite între trei arhonți care organizau activitatea militară (Arhonte Polemarh), religioasă (Arhonte Basileu) și politică (Arhonte Eponim).

În timpul tiraniei lui Pisistrate și după moartea acestuia, din 527 î.H., **măsurile lui Solon** au continuat să fie puse în aplicare. A urmat o perioadă în care reformele democratice au continuat în Atena prin **măsurile lui Clistene**. Acesta a împărțit populația din Attica în zece triburi, în funcție de regiunea de reședință. Din fiecare trib erau aleși, prin tragere la sorți, câte 50 de reprezentanți pentru a face parte din noul Boule, format din 500 de membri. Clistene a dispus ca organizarea militară ateniană să intre în atribuțiile **Colegiului celor 10 strategii**, care erau aleși prin vot din rândul magistraților. O altă măsură impusă de Clistene a fost **ostracismul** (inițial măsură împotriva instaurării tiraniei), prin care cei considerați periculoși pentru cetate erau exilați timp de 10 ani, fără să își piardă averea sau statutul.

Reformele lui **Pericle**, ales strateg/prim-strateg timp de cincisprezece ani la rând, în perioada 443-429 î.H., au desăvârșit sistemul democratic atenian. Măsurile importante luate de Pericle au fost remunerarea funcțiilor publice, stabilirea criteriilor privind cetățenia ateniană și limitarea atribuțiilor Areopagului.

Aplic

Citește cu atenție sursele și răspunde la cerințe.

SURSA A. „Solon este considerat [...] întemeietorul democrației ateniene prin reforma pe care și-a asumat-o. Populația ateniană, împărțită până atunci pe criterii socio-economice între eupatrizi (aristocrați bogați și de viță nobilă), latifundiați mici și mijlocii și demiurgi (meșteșugari), va fi organizată în patru clase cenzitare (sistem de acordare de privilegii și drepturi în funcție de avere): *pentacosiomedimnos*, *hippeis*, *zeugitas* și *thetes*. Toți cetățenii făceau parte din Adunare și din tribunale, însă magistraturile erau rezervate celor mai bogați. Consiliul Areopagului era rezervat foștilor arhonți. Au fost decisive și reformele judiciare: crearea unui tribunal popular, *Heliaia*, care se ocupa de apel.” (adaptare după *Istoria Universală. Preistoria și Antichitatea*, trad. Laura-Florina Drăghici și Dana Ducu)

SURSA B. „O trăsătură definitorie a Spartei este organizarea sa politică; se observă conviețuirea, uneori într-un echilibru anevoios, a formelor monarhice, oligarhice și democratice. Conform tradiției, constituția Spartei este opera unui legislator mitic, Licurg, dar mecanismele politice ale statului laconian sunt rodul unei îndelungate evoluții. Lui Licurg i se atribuie un document numit *Rhetra* („lege”), care prevedea reîmpărțirea populației, fixarea la 30 (incluzându-i pe cei doi regi) a numărului membrilor Sfatului Bătrânilor (*Gerousia*) și convocarea adunării într-un loc fix. După cât se pare, acest act reflectă o restructurare instituțională, care a vizat componentele organismelor deja existente. Această reformă de la sfârșitul secolului al VIII-lea î.H. a avut semnificația unui răspuns timpuriu al conducerii spartane la cererile masei de cetățeni (împărțirea pământurilor, mai multe drepturi politice); aceste cereri apăruseră și în alte părți ale Greciei, dar, nefiind luate în seamă de puterile aristocratice, vor sfârși prin a fi impuse prin intermediul tiranilor.” (adaptare după *Istoria Universală. Preistoria și Antichitatea*, trad. Laura-Florina Drăghici și Dana Ducu)

1. Identifică din sursa A cele patru clase cenzitare.

2. Precizează câte un conducător politic din sursa A și din sursa B.

3. Menționează câte o asemănare și o deosebire între organizarea celor două orașe, conform surselor A și B.

3.2. Grecii între alianțe și războaie. Alexandru Macedon

Descopăr

Analizează imaginea de la sursa A și citește textul de la sursa B pentru a formula răspunsuri la cerințe.

SURSA A

Aristotel dăscăluindu-l pe Alexandru
(pictură de JLG Ferris – 1895)

SURSA B

„... [Alexandru cel Mare] s-a născut în 356 î.e.n., la Pella. Mama sa era Olimpia din Epirus, iar tatăl său era regele Macedoniei, Filip al II-lea, care avea șapte neveste. [...] Au existat ipoteze care susțineau că Alexandru ar fi chiar unul dintre fiii ilegiti ai lui Filip. Mama lui, Olimpia, îl credea special și chiar îl trata ca fiind „fiul lui Zeus”, al cărui destin era să domine lumea. Încă de la naștere, Alexandru a devenit un personaj legendar. În ziua nașterii sale, Templul lui Artemis, din Efes, a fost incendiat. Relația dintre tată și fiu era foarte rece. Filip nu-l considera pe Alexandru moștenitorul de drept al tronului. Conform scrierilor lui Plutarh, Filip l-a lăudat o singură dată pe Alexandru, când a reușit să dresze și să încalece un cal năruș, pe care l-a numit Bucefal. Filip i-a spus că „Macedonia e prea mică pentru el”. [Alexandru] l-a avut ca tutore pe filozoful grec Aristotel [...]” (adaptare după *Alexandru cel Mare – lord al războiului și cuceritor al Orientului*, Stan Alexandru Bogdan, historia.ro)

1. Discută în clasă despre ce ar fi putut vorbi Alexandru cel Mare cu mentorul său, Aristotel.
2. Realizează, îndrumat de profesor, un dialog de aproximativ 10-12 replici între Alexandru și tatăl lui, pornind de la textul din sursa B.

Învăț

Secolul al V-lea î.H. a fost marcat de două mari conflicte armate purtate de greci. Primul conflict s-a declanșat în anul 499 î.H., când grecii au luptat împotriva invaziei în valuri a perșilor. Acesta s-a încheiat cu victoria din anul 479 î.H., de la Plateea, a grecilor uniți. Al doilea conflict a avut loc între alianțele formate în jurul celor două polisuri importante, Atena și Sparta.

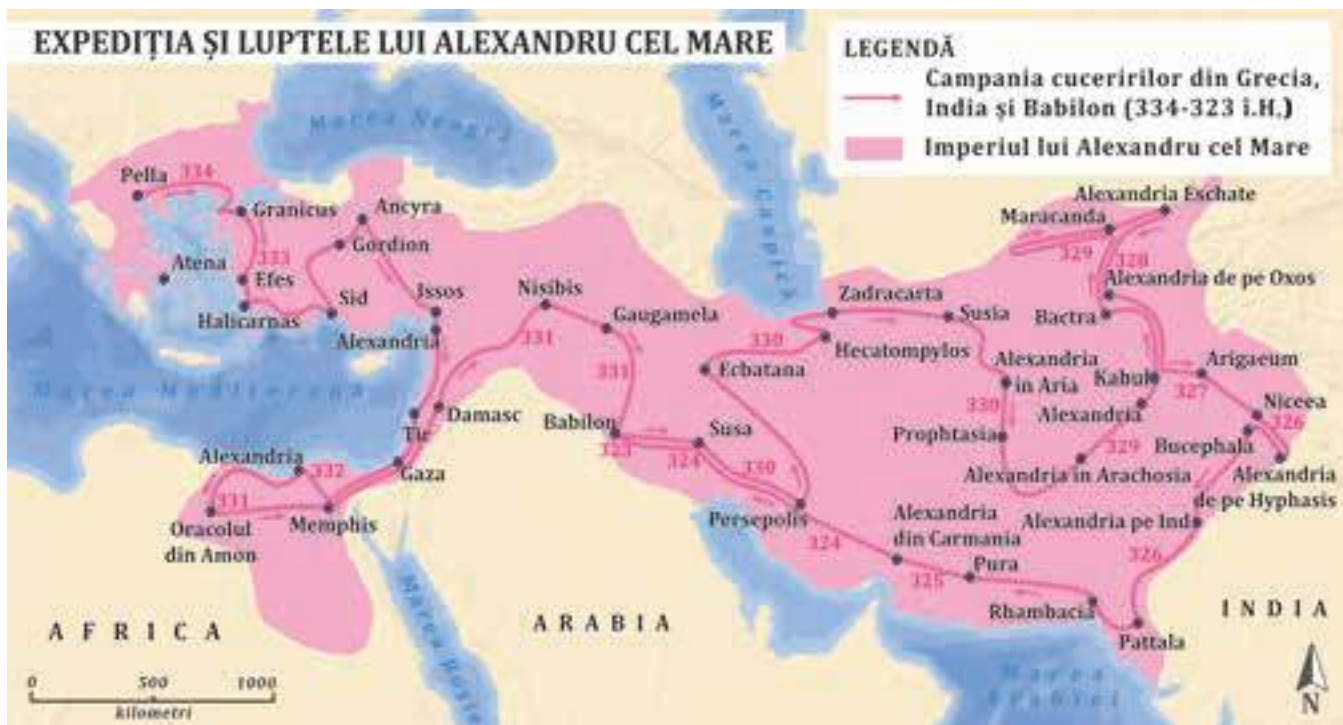
Războaiele dintre greci și perși, numite **Războaie Medice**, s-au declanșat în urma revoltei orașelor grecești din Ionia (coasta vestică a Anatoliei, Turcia de azi), în **anul 499 î.H.**, împotriva creșterii influenței Imperiului Persan în Asia Mică. Alianța orașelor ioniene a cerut ajutor militar din partea Atenei, dar revolta lor a fost înăbușită prin intervenția lui Darius I, regele perșilor. Darius I a înțeles atunci că Grecia trebuia înfrântă și cucerită pentru a-și asigura controlul în regiune. În anul 490 î.H. a avut loc prima confruntare importantă, la **Maraton, bătălie încheiată cu victoria atenienilor**. Ulterior, în 480 î.H., coaliția greacă, în frunte cu Temistocle, a înregistrat o **victorie navală la Salamina** împotriva armatei persane trimise de Xerxes, fiul lui Darius I. În același an, un grup de spartani condus de regele Leonida s-a împotrivit armatei persane în **strâmtoarea Termopile**. O consecință a acestor victorii grecești a fost înființarea **Ligii de la Delos**, o alianță militară navală în fruntea căreia s-a aflat Atena, având ca scop alungarea tuturor garnizoanelor persane din regiune. Nemulțumirea Spartei față de hegemonia Atenei a avut ca efect formarea **Ligii Peloponesiace**, iar conflictul dintre cele două alianțe militare a devenit inevitabil. Astfel, în perioada 431-404 î.H., a avut loc Războiul Peloponesiac, la finalul căruia Atena a fost învinsă de alianța spartană, cu sprijinul Imperiului Persan. A urmat un conflict generalizat între polisurile grecești, care a dus la slăbirea acestora și, ulterior, la supunerea lor de către macedoneni. În anul 338 î.H., alianța cetăților grecești a fost învinsă la Cheronea, de **regele Filip al II-lea**. Regele macedonean a profitat de slăbiciunea grecilor și și-a întărit armata, transformând **falanga de infanteriști** într-un element strategic important, care avea ca armă principală **sarisa** (o lance lungă de 4-7 metri).

DICȚIONAR

hegemonie = (gr. „conducere”) supremația sau dominația unui stat, a unui grup social sau a unei ideologii, de obicei prin influență politică, economică și culturală

Bătălia de la Gaugamela, pictură
de Charles Le Brun, 1669

ȘTIAI CĂ...?

- > Leonida I a fost celebrul rege al Spartei care a comandat trupele grecești în bătălia contra persilor de la Termopile, din 480 î.H.
- > Pe monumentul ridicat în cinstea celor 300 de spartani și a celorlalți greci care au luptat alături de ei în Bătălia de la Termopile, se poate citi: *Mergi, călătorule, și spune Spartei că noi zăcem aici, după ce legilor ei ne-am supus.*
- > Expediția lui Alexandru Macedon a dus la răspândirea culturii grecești în Orientul Apropiat și în Asia Centrală (fenomen numit elenism).
- > Pericle, una dintre cele mai influente figuri ale democrației ateniene, a consolidat sistemul politic al Atenei. Supranumit „Olimpianul”, a fost un mare orator și a fost ales strateg în mod repetat, dominând timp mai bine de trei decenii politica ateniană.

În anul 336 î.H., Filip al II-lea a fost asasinat, iar conducerea regatului Macedoniei a fost preluată de fiul său, Alexandru. **Alexandru cel Mare**, născut Alexandru al III-lea, a fost fiul Olimpiei și al lui Filip al II-lea. Educația sa a fost îndrumată de filozoful antic Aristotel (384 î.H. - 322 î.H.), care i-a cultivat pasiunea pentru cultură și filozofie. Totodată, Alexandru a fost instruit de tatăl său în arta războiului și în strategia militară, participând încă de tânăr la bătălia de la Cheroneea. După ce a eliminat opoziția unor grupări din aristocrația macedoneană, tânărul rege și-a pus în aplicare planul de a cucerii Persia.

În anul 334 î.H., Alexandru a învins armata lui Darius al III-lea, în apropierea râului Granicos, iar, un an mai târziu, persii au fost înfrânți la Issos și întreaga familie regală a lui Darius al III-lea a fost capturată de Alexandru. Expediția macedoneană a continuat spre Egipt, unde **Alexandru a fost numit faraon** și a început construcția **orașului Alexandria**. În anul 331 î.H., armata persană condusă de Darius al III-lea a suferit o nouă înfrângere la Gaugamela, considerată una dintre cele mai mari bătălii ale Antichității, deoarece regele Darius al III-lea ar fi avut la dispoziție aproximativ un milion de soldați.

În această etapă a expediției, Alexandru a început procesul de organizare a vastului teritoriu cucerit. Pentru a câștiga sprijinul populațiilor orientale și pentru a consolida unitatea imperiului, a adoptat unele obiceiuri și tradiții persane. A luat-o în căsătorie pe **Roxana, fiica unui nobil persan**, și i-a îndemnat pe generalii săi să se însoare cu femei persane. Însă aceste măsuri nu au fost bine primite de mulți dintre macedoneni, cuprinși de dorul de casă.

În anul 327 î.H., Alexandru a început **expediția către India**, încununată de succes, în ciuda scăderii moralului armatei și a condițiilor vitrege în care s-a desfășurat. La finele campaniei, Alexandru cel Mare a ordonat retragerea, decizie întâmpinată cu mare bucurie de ostașii săi, epuizați după războaiele îndelungate. În anul 323 î.H., revenit în Babilon, Alexandru a murit la vârsta de 32 de ani. În cele două veacuri care au urmat, fostul imperiu macedonean, împărțit în regate elenistice, a fost zguduit de luptele pentru putere dintre generalii lui (cunoscuți sub numele de *diadohi*). Roxana și fiul lui Alexandru au fost uciși în 310 î.H. (sau 309 î.H.), fiind victime ale conflictelor politice pentru putere.

Aplic

Citește cu atenție sursele și rezolvă cerințele.

SURSA A

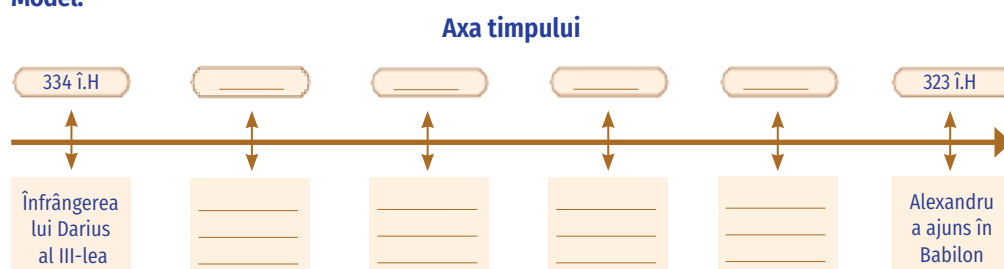
„[...] opera clădită de Alexandru era pe cale de a se dezintegra. Însă marele monarh macedonean apucase să lase în urma lui un regat care avea să influențeze puternic istoria prin: legăturile culturale apărute între Orient și Occident, expansiunea civilizației elene până în inima Asiei și propagarea influențelor administrative civile și militare întâlnite în regatele elenistice. La acestea s-au adăugat: apariția unor relații economice bazate pe schimburi comerciale și posibilitatea de exploatare a noilor resurse economice, pe întemeierea coloniilor și pe lărgirea orizontului geografic [...], pe instituirea spiritului de toleranță între diferite rase și credințe și pe aceeași viziune administrativă imperială pe care, cu timpul, o va adopta și Roma.” (adaptare după *Istoria Universală. Preistoria și Antichitatea*, trad. Laura-Florina Drăghici și Dana Ducu)

SURSA B

„În anul 323 î.H., după aproape zece ani de marșuri și de lupte, marele drum estic al lui Alexandru lua sfârșit. Campania lui a fost unică în istoria Antichității. Ea a însemnat parcurgerea a 18 000 de kilometri. La sfârșitul ei, s-a constituit cel mai mare imperiu antic, imperiul lui Alexandru cel Mare, care se întindea de la Marea Adriatică în vest până la Oceanul Indian și Indus în sud-est, de la linia Dunării, sudul Caspicii și lanțul caucazian în nord, până în Sudan, în sud. În administrarea imensului imperiu, Alexandru a încercat să atenueze deosebirile dintre zecile de populații supuse, printr-o politică de expansiune.” (adaptare după Iohanna Șarambei, Nicolae Șarambei, *99 de personalități. Lumea Antică*)

1. Pe baza sursei A, menționează două consecințe ale expediției glorioase conduse de Alexandru Macedon.
2. Precizează secolul în care a avut loc campania menționată în sursa B.
3. Identifică în sursa B care erau limitele imperiului lui Alexandru Macedon.
4. Formulează un punct de vedere pe baza celor două surse despre rolul lui Alexandru Macedon la dezvoltarea culturii și civilizației antice.
5. Realizează o axă a timpului în care să surprinzi principalele momente ale expediției militare conduse de Alexandru Macedon, după modelul de mai jos.

Model:

REȚIN

Secolul al V-lea î.H. a fost marcat de două mari războaie purtate de greci. Primul război a fost purtat împotriva persilor și s-a încheiat cu victoria Atenei, fapt care i-a asigurat supremația în lumea greacă. A doua mare confruntare s-a purtat între cele două polisuri importante, Atena și Sparta. Ulterior, acestea au fost supuse de Filip al II-lea, regele Macedoniei. Fiul său, Alexandru cel Mare, a continuat opera tatălui său și a creat cel mai întins imperiu al Antichității.

Alexandru, mozaic din Pompei (120-100 î.H.)

DETECTIV ÎN ISTORIE - FIȘĂ DE PORTOFOLIU

Redactează un articol de ziar intitulat „Interviu cu Alexandru cel Mare”, în care să valorifici informațiile din sursele istorice studiate la clasă, din surse online sau din materialele consultate la biblioteca școlii. Documentează-te, pentru că îl vei avea ca interlocutor pe Alexandru Macedon!

În cadrul articolului, formulează întrebările sugerate și include răspunsurile corespunzătoare, ca și cum ai realiza un interviu real.

Sugestii de întrebări pentru interviu:

Ce te-a făcut să pornești în expediția militară?

Ce ai face diferit dacă ai avea posibilitatea să o iei de la capăt?

Care este cel mai mare secret al tău?

Care este mesajul pe care i l-ai fi transmis tatălui tău, după ce ai ajuns în Babilon?

3.3. Roma antică, de la Regalitate la Imperiu

Descopăr

Citește cu atenție textele de la sursele A și B, observă imaginea de la sursa C și rezolvă cerințele.

SURSA A

„753 î.H. – Potrivit tradiției, Romulus și fratele său geamăn, Remus, au fondat «orașul etern», Roma. La istoricii romani Titus Livius, Plutarh sau Virgiliu apare personajul legendar pe nume Romulus, urmașul lui Eneas (personaj mitologic central din „Eneida” lui Virgiliu), căruia i s-a atribuit întemeierea cetății. Mitul fondator se cristalizează în primul secol d.H., în cadrul cercului de literați al lui Augustus. Originea divină a neamului lui Eneas apare ca o dorință a populației Romei de a menține legătura cu marea cultură elenistică, dar și de a se erija identitar în răzunători ai troienilor. În felul acesta romanii simt că îi domină politic pe grecii care le erau superiori ca civilizație.” (adaptare după *Întemeierea Romei*, historia.ro)

SURSA B

„Pe 21 aprilie în anul 753 î.H., pe colinele ce străjuiau mlaștinile din jurul râului Tibru, în provincia Latium, Italia, lua naștere cetatea Roma [...] Data fondării Romei, dar și legendele constituirii acestei cetăți, sunt considerate de specialiști ca fiind doar povești antice și nimic mai mult. [...] Legenda s-a bazat pe povestea închipuită de Titus Livius, dar și de mai mulți autori greci din coloniile Italiei continentale. În plus și opera lui Vergiliu, „Eneida”, a adus completări narative, întregind legenda. [...]”

După asediul Troiei, unul dintre fiii regelui troian Priam, Eneas, scapă din mâinile grecilor victorioși și pleacă pe Mediterana. Eneas ajunge pe țămurile Italiei (aproximativ în secolul al XII-lea î.H.) și se stabilește într-o câmpie fertilă din zona vestică, stăpânită de un rege local numit Latinus. Eroul troian împreună cu oamenii săi se războiesc o vreme cu Latinus. Ajung să facă pace, iar Eneas o ia de nevastă pe Lavinia, fiica regelui italic. Fiul lui Eneas și al Laviniei, numit Ascanius, întemeiază o cetate, Alba Longa. Unul dintre urmașii lui Ascanius, regele Numitor este detronat de de fratele său Amulius. Fiica lui Numitor, Rhea Silvia este

trimisă să devină vestală tocmai pentru a nu avea moștenitori [...] Rhea Silvia se îndrăgostește de zeul Marte. Zeul războiului o lasă însărcinată pe tânăra preoteasă, care naște o pereche de gemeni, Romulus și Remus. Amulius decide să-i arunce pe cei doi copii, într-un coș, pe apele Tibrului. În mod miraculos, copiii sunt salvați și hrăniți de o lupoaică. În cele din urmă sunt găsiți și adoptați de ciobanul latin Faustulus. Ajunși la vârsta maturității, Romulus și Remus află de originea lor divină. Împreună cu o bandă de păstori războinici îlucid pe Amulius și îl repun pe tronul cetății Alba Longa pe bunicul lor. Părăsesc Alba Longa și își întemeiază propria cetate, Roma. Romulus trasează o brazdă care va marca hotarul Romei și anunță că va ucide pe oricine va îndrăzni să sară peste acel hotar. Remus sare peste hotar și Romulus îl ucide.” (adaptare după Cosmin Pătrașcu Zamfirache, *Adevărul despre întemeierea Romei. Cum a luat de fapt naștere cetatea care avea să schimbe destinul Europei*, adevărul.ro)

SURSA C

Lupa Capitolina din Roma

1. Discută în clasă despre legenda întemeierii Romei, pornind de la informațiile din sursele A și B.
2. Descoperă în textul de la sursa B numele a două personalități istorice. Numește o figură mitologică menționată.
3. Discută în clasă despre ce simbolizează statuia Lupa Capitolina.

Învăț

Timp de aproape un mileniu, Roma a clădit unul dintre cele mai vaste și mai puternice imperii ale Antichității, care se întindea de la Oceanul Atlantic, în vest, până în Mesopotamia, în est, și de la Britannia, în nord, până în Egipt, în sud.

Istoria Romei se împarte în trei mari perioade:

- **perioada regalității** (753 î.H. - 509 î.H.);
- **perioada republicană** (509 î.H. - 27 î.H.);
- **perioada imperială** (27 î.H. - 476 d.H.).

Regatul. Potrivit tradiției istorice, cetatea Roma a fost înființată la 21 aprilie 753 î.H. de către Romulus. În primele două secole de existență, Roma a funcționat ca regat și a avut șapte regi (doi de origine latină, doi de origine sabină și ultimii trei de origine etruscă). Despre primii regi (Romulus, Numa Pompilius, Tullus Hostilius și Ancus Martius) s-au păstrat puține informații, iar despre următorii trei izvoarele istorice precizează că erau de origine etruscă. De asemenea, se consemnează faptul că Tarquinius Priscus a schimbat aspectul Romei prin importante **lucrări publice**, iar Servus Tullius a introdus în armata romană **tactica hoplită** (tehnică de luptă în care soldați profesioniști înarmați cu sabie, lance și scut luptau în formațiuni compacte). Ultimul rege al Romei, **Lucius Tarquinius Superbus**, a domnit, conform izvoarelor istorice, în mod **tiranic**. În anul 509 î.H., el a fost alungat din cetate, iar Roma și-a schimbat forma de organizare politică, devenind republică.

Republica. Sistemul politic republican roman a fost inspirat de cel grecesc. Principalele instituții din stat erau: **Adunările poporului**, **Senatul** și **magistraturile**. Adunarea pe **centurii** și-a desfășurat activitatea în afara Romei, pe Câmpul lui Marte. Conducătorii statului erau **doi consuli**, aleși anual, care aveau următoarele atribuții: convocau Senatul, comandau armata și judecau cele mai importante procese. **Senatul**, cea mai importantă instituție a statului, era format din aproximativ 300 de patricieni (elita societății romane) și controla activitatea tuturor magistratilor.

Societatea republicană romană a fost marcată de **conflictul dintre patricieni** (categoria socială care dispunea de drepturi politice depline și reprezenta elita) **și plebei** (oamenii de rând, adică majoritatea populației libere, inițial formând clasa de jos, fără privilegii politice).

Roma antică, leagănul civilizației europene

DICȚIONAR

republică = formă de organizare statală în care puterea politică aparține poporului (sau unei părți a acestuia), iar conducerea este exercitată de reprezentanți aleși prin vot

DICȚIONAR

Adunarea pe centurii = principala formă de participare politică a cetățenilor în perioada republicii romane (*centurie* = unitate militară; în cadrul acestei adunări, cetățenii romani erau grupați în funcție de avere și rol militar, astfel că votul nu era egal pentru toți, ci influența politică era mai mare pentru cei din clasele mai înstărite)

secessio plebis = formă nonviolentă de protest, prin care plebeii se retrăgeau în afara cetății Romei, lăsându-i pe patricieni fără mână de lucru și fără armată

tetrarhie = un sistem de guvernare introdus de împăratul Dioclețian în anul 293 d.H., cu scopul de a pune capăt instabilității politice

romanizare = impunerea culturii, civilizației și administrației romane în rândul unei populații cucerite

Patricienii, membri marcanți ai familiilor vechi romane, dețineau puterea politică și economică în stat. **Plebeii**, cei care reprezentau motorul economic al Romei (meșteșugari, negustori etc.), erau inițial lipsiți de drepturi politice, fapt ce îi nemulțumea profund. În acest context, plebeii au recurs la o formă de luptă proprie, numită *secessio plebis*, retrăgându-se pe dealul Aventin din Roma și refuzând să mai muncească sau să servească în armată. Consecința a fost elaborarea *Legilor celor XII table*, care au prevăzut drepturi pentru plebei, printre care dreptul de a avea reprezentanți în Senat, numiți **tribuni ai plebei**, cu puterea de a se opune unor legi considerate nefavorabile (*drept de veto*). Ulterior, au fost permise căsătoriile între patricieni și plebei, iar, mai târziu, plebeilor li s-a îngăduit să ocupe inclusiv funcții de magistrați.

În această perioadă **instituția „magistraturilor”** a căpătat o importanță aparte. Un magistrat era ales pentru o perioadă de un an și își exercita funcția fără să fie plătit pentru asta, excepție făcând **cenzorul** și **dictatorul**. Puteau fi aleși ca magistrați doar cei care au satisfăcut stagiul militar timp de 10 ani, iar pentru a ocupa o anumită funcție (magistratură) era necesar să fi trecut prin celelalte funcții inferioare precum chestor, tribun, pretor sau consul (*cursus honorum*).

Pe plan extern, **Republica Romană a continuat să se extindă**, cucerind constant noi teritorii. Populațiile din Peninsula Italică au fost supuse, la fel și coloniile grecești. În urma războaielor punice și a expansiunii continue, Roma a ajuns să controleze întreg bazinul mediteranean. În secolul I î.H., republica romană a trecut printr-o **criză politico-administrativă**, cauzată în mare parte de expansiunea rapidă, care îngreuna activitatea instituțiilor. În anul 60 î.H., trei generali romani – Crassus, Pompeius, Iulius Caesar – au format o alianță, cunoscută sub numele de **primul triumvirat**, care însă nu a adus stabilitate. După asasinarea lui Iulius Caesar (din anul 44 î.H.), care se proclamase dictator, a fost încheiat, în anul 43 î.H., al doilea triumvirat, între alți trei generali: Lepidus, Marcus Antonius și nepotul lui Iulius Caesar, Octavianus. În anul 31 î.H., după o confruntare cu Marcus Antonius, **Octavianus** a rămas singurul conducător al Romei. În anul 27 î.H., el a fost proclamat **Augustus**, iar statul roman a intrat într-o nouă etapă, cea imperială.

Imperiul. A treia etapă a statului roman este etapa imperială, care durează din 27 î.H. până în 476 d.H. Prima parte a acestei perioade este **Principatul**. Senatul i-a acordat lui Octavianus titlul de **Augustus** („Preafericitul”, „Veneratul”) și pe cel de **Princeps**, adică primul dintre cetățeni și cel mai important membru al Senatului. Perioada care a urmat domniei lui Octavianus a fost cunoscută în istorie ca **Pax Romana**, o epocă de stabilitate și prosperitate. Imperiul a ajuns la apogeu în timpul lui **Marcus Ulpius Traianus** (98-117 d.H.), care a cucerit și provincia Dacia, după două războaie grele (între 101-102 și 105-106 d.H.). În teritoriile cucerite a existat un proces de romanizare prin care populația autohtonă a preluat limba latină și modul de viață roman.

⚠️ Analizează harta și discută în clasă despre teritoriile Imperiului Roman în perioada de maximă dezvoltare.

La conducerea Romei s-au succedat mai multe dinastii: Iulia-Claudia, Flavia, Antonini și Severi. În secolul al III-lea, imperiul a trecut printr-o criză profundă, cauzată în principal de instabilitatea politică și de lipsa colaborării dintre Senat și armată.

Dioclețian (284-305 d.H.) a impus reforme menite să depășească această criză, iar statul roman a pășit într-o nouă etapă de dezvoltare, cea a **dominatului** (regim autoritar). A fost instaurată **tetrarhia** (conducerea în patru: doi auguști și doi cezari). Totuși, această formulă de conducere a funcționat doar pe durata vieții lui Dioclețian. Puterea imperială s-a consolidat în timpul lui **Constantin cel Mare** (306-337 d.H.), când a avut loc un pas decisiv în mutarea centrului de putere spre Răsărit, prin întemeierea capitalei Constantinopol, în anul 330, pe malul Bosforului.

DICȚIONAR

puni – cartaginezi, populație semitică de origine feniciană, stabilită în nordul Africii (în special la Cartagina) și în unele zone din vestul Mediteranei, inclusiv în Peninsula Iberică

Pax Romana = „Pacea Romană” a fost o perioadă de aproximativ 200 de ani de relativă stabilitate, pace și prosperitate în Imperiul Roman, care a durat între 27 î.H. și 180 d.H.

principat = în Roma antică, a desemnat sistemul de guvernare instaurat de Octavianus Augustus; acesta păstra formal instituțiile republicane, dar puterea reală era concentrată în mâinile împăratului, numit *Princeps*

dominat = formă de guvernare autocratică a Imperiului Roman, care a urmat principatului; s-a caracterizat prin concentrarea puterii absolute în mâinile împăratului, numit *dominus* („stăpân”), începând cu reformele lui Dioclețian

Ruinele Romei antice, perspectivă de pe dealul Palatin

ȘTIAI CĂ...?

➤ Exceptându-i pe consuli, cei mai importanți magistrați romani erau: dictatorul (magistrat extraordinar), pretorii, tribunii plebei, edilii, cenzorii și chestorii.

➤ Dictatorul era numit în caz de primejdie și avea, timp de șase luni, puteri nelimitate.

➤ Pretorii erau însărcinați în principal cu administrarea justiției; inițial, exista un singur pretor, însă numărul lor a crescut treptat până la aproximativ 16, aceștia ocupându-se de judecarea proceselor.

➤ Cenzorii erau aleși pe cinci ani și se ocupau de recenzarea populației și de stabilirea listelor de senatori.

REȚIN

Istoria Romei antice cuprinde trei mari perioade:

Regalitatea (753 î.H.-509 î.H.):

Potrivit tradiției istorice, cetatea Roma a fost întemeiată la 21 aprilie 753 î.H. de către Romulus. În perioada de început, Roma a fost organizată ca regat și a fost condusă de șapte regi (doi de origine latină, doi de origine sabină și trei de origine etruscă).

Republica (509 î.H.-27 î.H.):

Sistemul politic republican s-a dezvoltat treptat. Principalele instituții ale statului erau Senatul, Adunările poporului și magistraturile. Senatul era cea mai importantă instituție și era format din aproximativ 300 de patricieni, reprezentând elita politică a Romei.

Imperiul (27 î.H.-476 d.H.):

A treia etapă a statului roman este etapa imperială, care durează din 27 î.H. până în 476 d.H.

Aplic

Citește cu atenție sursele de mai jos și răspunde la cerințe.

SURSA A

„[...] Pentru că toate drumurile din Italia erau într-o stare foarte proastă, împăratul Traian a început o campanie de refacere a tuturor căilor de acces importante. În zonele umede și noroioase, a pavat drumurile cu straturi de pietre și le-a înălțat deasupra nivelului pământului, pe terasamente stabile. A curățat solul dur și spinos și a construit poduri peste râurile care erau dificil de traversat. [...] Acolo unde un drum era prea lung, a construit unul mai scurt. Dacă era un drum dificil din cauza unor dealuri înalte, el îi schimba direcția, făcându-l mai accesibil. Dacă un drum trecea printr-o zonă care era fie pustie, fie cu animale sălbatice, închidea drumul și construia altul nou printr-o zonă populată.” (traducere și adaptare după Philip Sauvain, *The Old World*)

SURSA B

„Geniul Romei s-a stins odată cu Teodosius, ultimul urmaș al lui Augustus și al lui Constantin cel Mare care a mai apărut pe câmpul de bătaie în fruntea armatelor sale și a cărui autoritate era universal recunoscută pe întreaga întindere a Imperiului. [...] După moartea tatălui lor, Arcadius și Honorius fură salutați [...] drept împărați legitimi ai Estului și Vestului, iar jurământul de credință a fost primit cu bucurie de reprezentanții statului: Senatul vechii și cel al noii Rome, clerul, magistrații, soldații și poporul. Arcadius [...] a primit o educație princiară în palatul de la Constantinopol și și-a petrecut viața lipsită de glorie în această splendidă și pașnică reședință imperială, de unde părea să domnească asupra provinciilor Traciei, Asiei Mici, Siriei și Egiptului, de la Dunărea de Jos până la granițele Persiei și Etiopiei. Fratele său mai mic, Honorius preluă la vârsta de doar 11 ani conducerea Italiei, Africii, Galiei, Spaniei și Britaniei.” (adaptare după Edward Gibbon, *Istoria declinului și a prăbușirii Imperiului Roman*, vol. II, trad. de Dan Hurmuzescu)

1. Identifică un spațiu istoric din sursa A, respectiv B.
2. Numește câte un conducător politic din sursa A, respectiv B.
3. Precizează numele celor doi succesori ai lui Teodosius din sursa B.
4. Identifică în sursa B teritoriile care aparțineau Imperiilor de Apus și de Răsărit.
5. Formulează un punct de vedere asupra importanței căilor de transport din Imperiul Roman, susținându-l cu o informație din sursa A.
6. Formulează un punct de vedere despre evoluția Imperiului Roman susținându-l cu câte o informație din sursa A, respectiv sursa B.

DETECTIV ÎN ISTORIE – PROIECT

Ce veți face? Împărțiți-vă în grupe de câte patru, pentru a realiza o prezentare digitală cu titlul „Personalități ale vieții politice romane – studiu de caz”. Puteți folosi aplicații precum Canva, Google Slides sau PowerPoint.

De ce veți face? Veți face acest proiect pentru a ilustra modul în care deciziile unei personalități din statul roman au influențat evoluția politică, economică, culturală și socială în Antichitate.

Cum veți face? Fiecare grupă va alege o personalitate politică din istoria antică a Romei și se va documenta la bibliotecă sau online despre aceasta, viața privată, măsurile luate pe plan politic și urmările acestora în plan social.

Cum veți ști că ați reușit? Veți prezenta proiectul în fața clasei și veți fi evaluați conform următoarelor criterii: *utilizarea limbajului istoric, creativitatea, menționarea corectă a surselor de documentare, colaborarea în echipă, respectarea imparțialității discursului, modul de prezentare a proiectului.*

3.4. Modele culturale în lumea greco-romană

Descopăr

Citește cu atenție textul de la sursa A, observă imaginile de la sursele B și C și rezolvă cerințele.

SURSA A

„Trebuie subliniat și marele efort edilitar întreprins de Augustus [împăratul Octavian] atât la Roma, cât și în provincii [drumuri pavate, temple, foruri, Ara Pacis¹]. Tot în această perioadă se înregistrează o renaștere culturală, datorată activității de promovare desfășurate de [Gaius] Mecenat [consilierul împăratului, care promova și finanța tinerii poeți și intelectuali], dar și apogeul literaturii latine [afirmarea poetilor Vergiliu, Horațiu, Ovidiu, Propertiu, Titus Livius]. Artă romană, profund influențată de cea greacă, a reușit să își afirme identitatea și să atingă apogeul; în aceeași perioadă se înregistrează o evoluție pronunțată și în domeniul lucrărilor de inginerie.” (adaptare după *Istoria Universală. Preistoria și Antichitatea*, trad. de Laura-Florina Drăghici și Dana Ducu)

¹ Ara Pacis = altar dedicat păcii

SURSA B

Poetul roman Ovidiu

SURSA C

Colosseumul din Roma (numit și Amfiteatrul Flavian), cel mai mare amfiteatru antic construit vreodată

1. Discută cu profesorul despre importanța dezvoltării arhitecturii și a ingineriei în timpul împăratului Augustus Octavian, conform sursei A.
2. Precizează, pe baza surselor A și B, care a fost principalul binefăcător al poetului roman Ovidiu și care a fost legătura acestuia cu spațiul românesc.
3. Discută în clasă despre importanța pe plan social a Colosseumului din Roma.

DICȚIONAR

panteon = termenul provine din greaca veche (*pantheon* – „templu tuturor zeilor”) și se referă atât la templul consacrat cultului tuturor zeilor, cât și la un concept religios sau cultural

mecenat = protecție și sprijin acordate artelor și literaturii de către un mecenat; termenul s-a perpetuat de la Gaius Mecenat

doric = stil arhitectonic grecesc, caracterizat prin coloane fără bază și prin capituluri fără ornamente

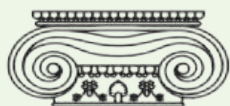
ionic = stil arhitectonic grecesc, caracterizat prin coloane zvelte, cu capituluri împodobite cu volute

corintic = stil arhitectonic grecesc, caracterizat prin coloane suple, decorate cu caneluri, și prin capituluri bogat ornamentate, realizate sub forma unor frunze dispuse în volute

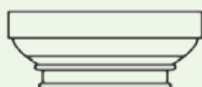
cezar = titlu acordat împăraților romani

Cap de coloană în stil corintic

Cap de coloană în stil ionic

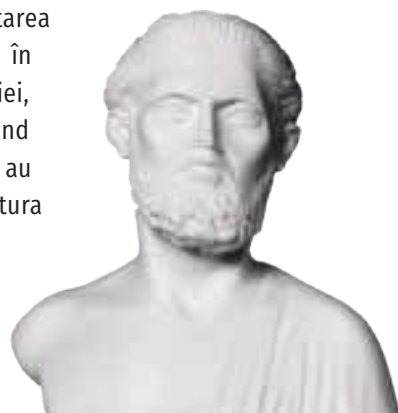

Cap de coloană în stil doric

Învăț

Civilizația greacă a avut un rol esențial în dezvoltarea științifică și artistică a lumii europene, în special în domeniile matematicii, anatomiei, logicii, filozofiei, fizicii și literaturii. **Panteonul grec** a influențat profund religia romană, iar în domeniul științific, grecii au preluat și au dezvoltat inclusiv elemente din cultura orientală. Începând cu secolul al V-lea î.H., în mentalitatea elitelor intelectuale elene s-a produs o separare a științelor în raport cu filozofia. Matematica s-a dezvoltat între secolele VI și V î.H. avându-i ca reprezentanți pe **Thales din Milet**, **Pitagora** și **Euclid**. Democrit și Platon au pus bazele teoretice ale fizicii în secolul al V-lea î.H., iar medicina a devenit o știință datorită tratatelor de specialitate ale lui **Hipocrate**, care a trăit pe insula Kos între secolele V și IV î.H.

Hipocrate din Kos (n. 460 î.H. – m. 370 î.H.)

Hypatia din Alexandria (n. 355 – m. 415) a fost femeia care a scris o pagină importantă în istorie fiind prima femeie matematician menționată istoric. Ea a fost fiica matematicianului Theon și a fost pasionată inclusiv de astronomie și filozofie (a avut o viziune neoplatonică care a fost percepută la vremea respectivă ca fiind eretică sau păgână). În domeniul matematicii, Hypatia a lăsat comentarii importante la teoriile de geometrie ale lui Apoloniu din Perga și la teoria numerelor lăsată de Diofant din Alexandria.

Istoria, ca știință, își are începuturile în Grecia antică, datorită lui **Herodot**, **considerat „părintele istoriei”**. Opera sa a fost continuată de **Tucidide**, cel care a relatat evenimentele din timpul războiului peloponesiac. Tucidide a pus bazele istoriei științifice, teoretizând verificarea informațiilor istorice din trei surse, eliminarea intervenției divine și stabilirea clară a relației cauză-efect în relatarea evenimentelor. Filozofii Socrate, Platon și Aristotel au pus bazele gândirii critice.

Istoricii romani Titus Livius, Tacitus și Cassius Dio au scris despre **istoria Romei**, influențând modul de relatare istorică, prin structurarea, sintetizarea și rafinarea informațiilor și a surselor istorice. În domeniul **chirurgiei** și al **filozofiei**, poate fi menționat **Galenus**, iar în filozofie și oratorie și-au arătat măiestria **Seneca** și **Cicero**.

Thales din Milet a pus bazele filozofiei antice grecești și s-a numărat printre cei șapte înțelepți (*sophoi*). Viziunea lui concentrată pe găsirea de soluții practice la diferite probleme a fost continuată de discipolul său Anaximandru din Milet (610 î.H. – 546 î.H.), Xenofon și Heraclit. Pitagora din Samos (580 î.H. – 500 î.H.) a pus bazele unei societăți filozofale care a introdus metafizica numerelor, bazată pe doctrina: „toate lucrurile sunt numere”. Socrate a revoluționat filozofia prioritizând reflecția etică și introspecția personală, subliniind importanța virtuții și a responsabilității morale. Platon a continuat doctrina socratică, punând bazele Academiei (instituție în care erau educați filozofii), și este autorul celebrei lucrări intitulate *Republica*. Aristotel a fost primit în Academie la vârsta de 17 ani și avea să devină profesorul personal al lui Alexandru Macedon.

În lumea antică greacă, două **modele de educație** au fost definitorii pentru formarea copilului în societate: cel atenian și cel spartan. În Atena, de la vârsta de șapte ani, copilul era încredințat unui pedagog particular sau unui funcționar public, până la vârsta de 18 ani. În acest interval, copilul trebuia să acumuleze cunoștințe și abilități specifice pentru a putea ocupa o funcție în stat și a-și apăra cetatea în cazul unui atac. În Sparta, nou-născutul aparținea familiei până la vârsta de șapte ani, după care intra în grija statului, care îl pregătea pentru a deveni un soldat foarte bun.

Arhitectura greacă s-a dezvoltat inițial sub influența civilizației minoice. Aceasta a fost prima civilizație europeană, apărută în mileniul al II-lea î.H. în insula Creta. Măiestria artistică a minoanilor este confirmată prin ruinele Palatului din Knossos, care a fost descoperit de arheologi în secolul al XIX-lea d.H. Grecii antici se închinau la mai multe divinități, cărora le dedicau temple impresionante, decorate cu coloane realizate în stil **doric**, **ionic** sau **corintic**. Iubitori ai artelor frumoase, grecii participau la punerile în scenă ale tragediilor scrise de Eschil, Sofocle și Euripide și se amuzau la comediile lui Aristofan, care satirizau viața socio-politică a Atenei. Aceste spectacole aveau loc în teatre construite pe pantele dealurilor.

Arta plastică greacă a avut ca principală sursă de inspirație omul, iar artiștii antici care au încercat să reproducă în sculpturi armonia trupului uman au fost **Scopas**, **Lisip** și **Praxiteles**. Pictura antică greacă poate fi admirată în reprezentările murale din locuințe, temple sau palate descoperite de arheologi. Expediția de cucerire a lui Alexandru Macedon a reușit să transmită elementele specifice culturii și artelor plastice grecești până în Orientul îndepărtat.

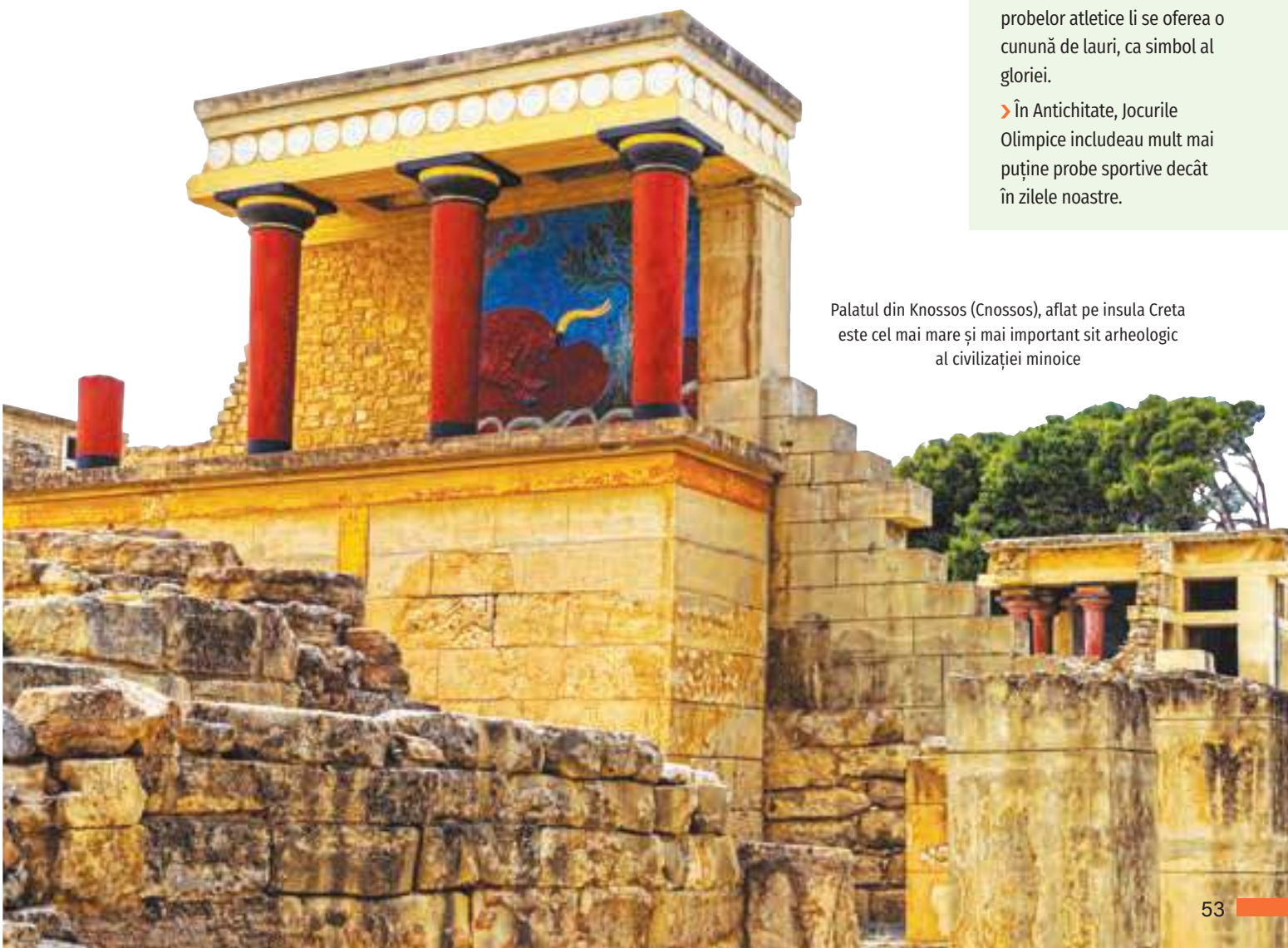
Romanii au preluat elemente culturale și estetice grecești, iar în arhitectură au adus inovații structurale importante, precum **arcul**, **bolta** și **cupola**. Arhitectura romană a evoluat între utilitarism și triumfalism. Romanii au fost mari constructori de amfiteatre, Colosseumul din Roma rămânând un reper emblematic pentru întreaga lume. După victoriile importante pe câmpul de luptă, romanii au construit arce de triumf, coloane și monumente comemorative, cum ar fi **Tropaeum Traiani**, **Columna lui Traian** sau **Arcul lui Septimius Sever**. Picturile murale romane antice au fost scoase la lumină în urma săpăturilor arheologice din orașul Pompei și au impresionat prin simțul estetic, cromatică și tehnica elaborată de execuție.

ȘTIAI CĂ...?

- > Jocurile Olimpice își au originea în lumea greacă. Acestea aveau loc în Olimpia, o dată la patru ani, în cinstea lui Zeus.
- > Alte *Jocuri panelenice* aveau loc la Delphi (în cinstea lui Apollo), la Corint (în cinstea lui Poseidon) și la Nemea (în cinstea lui Zeus).
- > Jocurile aveau un caracter spiritual și ritualic foarte important pentru grecii antici. De aceea, aceștia au ales anul 776 î.H. – data primei Olimpiade – ca punct de referință pentru cronologia istoriei lor.
- > Tradiția cerea ca în timpul Jocurilor Olimpice, conflictele dintre cetățile grecești să înceteze. Învingătorilor probelor atletice li se oferea o cunună de lauri, ca simbol al gloriei.
- > În Antichitate, Jocurile Olimpice includeau mult mai puține probe sportive decât în zilele noastre.

Palatul din Knossos (Cnossos), aflat pe insula Creta este cel mai mare și mai important sit arheologic al civilizației minoice

REȚIN

Grecia a contribuit fundamental la dezvoltarea științifică și artistică a lumii europene, în special în domeniile matematicii, anatomiei, logicii, filozofiei, fizicii, medicinei, politicii și arhitecturii. Panteonul grec a influențat puternic religia romană. Elementele culturii grecești s-au răspândit până în Orientul îndepărtat în timpul campaniilor militare conduse de Alexandru Macedon.

Statuia zeului Bahus, din mitologia romană

Aplic

Citește cu atenție sursele de mai jos și rezolvă cerințele.

SURSA A

„[...] În palatul [din Knossos] se poate intra din partea sud-vestică, printr-o arcadă și o ușă dublă care dădea într-o curte spațioasă și pavată. Rămășițele unei mari fresce reprezentând un taur flancau arcada. [...] De-a lungul aproape întregii clădiri era un coridor pavat și spațios, cuprinzând un lung șir de porți care dădea în niște magazine. [...]”

În ultima zi din martie, nu foarte adânc în pământ [...], s-a găsit o tabletă de lut, având o formă alungită și purtând caractere încrustate linear, împreună cu semne ce desemnau numere.” (traducere și adaptare după Arthur Evans, *The Palace of Minos*)

SURSA B

„[Caesar] trecu la organizarea statului. Corectă calendarul care se găsea în mare dezordine din vina preoților, care de mult timp intercalau sărbători, iar sărbătorile secerișului nu mai cădeau în vară [...], și-l fixă la trei sute șizeci și cinci de zile. Pentru aceasta, suprimă luna intercalată și adăugă o zi la fiecare patru ani. Pentru ca pe viitor ordinea timpului să se potrivească cu luna ianuarie, adăugă, între noiembrie și decembrie, două luni. Așa că anul în care a stabilit acest lucru (46 î.H.), avea 15 luni, cu cea intercalată [luna dintre ianuarie și februarie], care fusese adăugată și în acel an, după obicei [...]” (G. Suetonius Tranquillus, *Viețile celor doisprezece cezari*)

1. Menționează din sursa A monumentul istoric la care se face referire.
2. Numește din sursa B conducătorul la care se face referire.
3. Precizează, pe baza sursei A, de ce crezi că a fost importantă descoperirea tăbliței.
4. Formulează un punct de vedere despre măsurile luate de Iulius Caesar privind organizarea calendarului, susținându-l cu o informație din sursa B.

DETECTIV ÎN ISTORIE – PROIECT

Orașul Pompei, încremenit în timp, în anul 79 d.H.

Documentează-te online sau la bibliotecă pentru a realiza o prezentare, în format fizic sau digital, cu tema: „Valori și principii democratice. Antichitate versus zilele noastre”. Vei prezenta comparativ (sub formă de Atunci vs. Acum) aspecte precum modul de *alegere a reprezentanților poporului*, *factorii de decizie în stat*, *sistemul de educație*, *modalitățile prin care poporul putea înlătura de la putere un conducător abuziv*. Vei prezenta proiectul în clasă.

Teatrul grec

Descopăr

Observă cu atenție imaginea și formulează o opinie în care să explici importanța care se acorda teatrului în Grecia antică. Argumentează.

Ruinele Teatrului lui Dionysos, Atena, Grecia

Învăț

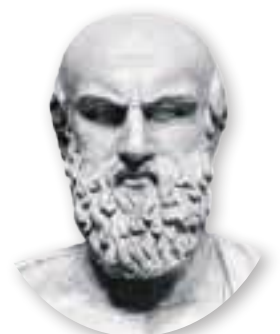
Teatrul grec s-a desprins de aspectul ritualic și de încărcătura religioasă în jurul secolului al VI-lea î.H., devenind o **formă de artă** în contextul serbărilor închinat lui Dionysos, fiul lui Zeus, zeu al vinului și al vegetației. Manifestările artistice aveau la bază **ditirambul** (poem cântat de un cor, având la bază versuri improvizate pe o temă dată, apărut încă din secolul al VII-lea î.H.) și puneau în scenă **legende homerice** cu ajutorul unui actor care purta mai multe măști, interpretând diferite personaje.

Existau două genuri importante: **tragedia** și **comedia**. Conform primilor teoreticieni, precum Eschil și Sofocle, tragedia era considerată o formă „sublimă” de artă. Actorii erau numai bărbați, care, în funcție de tema piesei, schimbau diverse măști și își adaptau postura, glasul și gesturile. Ca în piesele din ziua de azi, și în teatrul grecesc existau personaje principale și secundare. Personajul principal își interpreta rolul fiind acompaniat de **corul** care comenta acțiunea sau interacționa cu publicul în funcție de replicile personajelor. În antichitate, **în Grecia au fost construite teatre** în aer liber, de obicei pe pantele dealurilor. Acestea aveau o acustică excelentă pentru ca fiecare spectator să audă dialogul dintre personaje și cor. Teatrele grecești puteau avea peste 10 000 de locuri și spectacolele se jucau pe timp de zi pentru a beneficia de lumina soarelui. Fețele actorilor nu se puteau vedea, dar măștile și

hainele viu colorate îi făceau ușor de identificat și de urmărit pe durata reprezentației. Modul de construcție al teatrelor grecești făcea ca vocile actorilor să poată fi auzite până în ultimul rând, chiar dacă șopteau.

În timpul serbărilor închinat lui Dionysos, actorii și autorii de tragedii primeau premii, constând în cununi de iederă și cuvinte de laudă din partea reprezentanților cetății. Epoca de aur a culturii grecești a fost secolul al V-lea î.H., când a trăit și **Pericle**. În acea perioadă, spectacolele de teatru erau văzute ca o modalitate de a educa cetățenii, aceștia având acces gratuit în teatre. Cei mai cunoscuți reprezentanți ai teatrului grec din acea vreme au fost **Eschil, Sofocle, Euripide** (autori de tragedii) și **Aristofan** (autor de comedii).

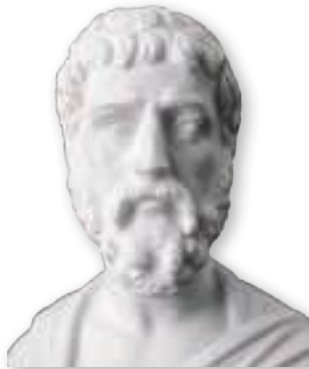
Eschil a fost, de asemenea, unul din autorii renumiți de tragedie. Este cunoscut faptul că el a luptat în timpul Războaielor Medice, în bătăliile de la Maraton și de la Salamina. A fost apreciat pentru operele sale, ulterior s-a retras în Sicilia, unde a și murit la 69 de ani. A scris 90 de piese, din care, însă, s-au păstrat doar șapte.

Eschil, n. 525 î.H. – m. 456 î.H.

Cele mai cunoscute opere ale sale au fost: *Perșii*, în anul 472 î.H., *Oedip*, în anul 467 î.H. și *Oresteia*, în anul 458 î.H. Operele lui au avut un mesaj profund religios, care promova moderația și cumpătarea.

Sofocle a fost unul din cei mai importanți autori de tragedii din Grecia antică. Provenea dintr-o familie bogată și era prieten cu Herodot, Pericle și Fidias. Au supraviețuit trecerii timpului doar șapte tragedii din cele 130 care i-au fost atribuite. Piese sale cele mai cunoscute sunt: *Antigona*, *Oedip rege* și *Electra*.

Sofocle, n. 496 î.H. – m. 406 î.H.

Euripide a fost autor de tragedii. A fost născut într-o familie modestă. Despre acesta se cunoaște că a fost prieten cu Socrate și că a scris aproximativ 92 de piese având ca subiect principal războiul dintre Atena și Sparta, dar și despre personaje mitologice. Dintre acestea s-au păstrat 18 piese, cele mai cunoscute fiind: *Alcesta*, *Electra*, *Elena* și *Bacantele*. A fost apreciat mai ales după moartea sa.

Euripide, n. 480 î.H. – m. 400 î.H.

Aristofan a trăit în Atena în secolul al V-lea î.H. și a fost unul dintre cei mai mari autori de comedii. Piese sale reflectau evenimente din acele vremuri, iar temele alese aveau în prim-plan zei sau diferite întâmplări care au marcat istoria cetății. A scris aproximativ 22 de comedii, din care s-au păstrat integral doar 11.

Aristofan, n. 456 î.H. – m. 386 î.H.

Dintre acestea se remarcă: *Pacea*, *Norii* și *Viespile*, piese care i-au adus aprecierea publicului și premii la concursurile dedicate zeului Dionysos.

3. Teatrul grec este legat de numele următoarei divinități:
  - a. Zeus;
  - b. Atena;
  - c. Dionysos.
4. A participat la Războaiele Medice:
  - a. Pericle;
  - b. Aristofan;
  - c. Eschil.

II. Citește cu atenție sursa și rezolvă cerințele.

„Ce este *tragedia*?

[...] oricât de dificil ar fi, să încercăm o definiție! Ne interesează mai puțin *tragedia* ca specie a genului dramatic, așa cum este ea astăzi înțeleasă, și mai mult *tragedia* ca formă de manifestare a spiritului grec. Friedrich Nietzsche (filozof german care a trăit între 1844-1900), care a dedicat acestui subiect o carte intitulată «Nașterea tragediei», o definește, simplu, drept «manifestarea cea mai profundă a geniului elen». Deoarece această definiție poate părea imprecisă, ne putem întoarce spre alta, dată de filologul german Ulrich von Wilamowitz-Moellendorf (n. 1848 - m. 1931). El spune că *tragedia* greacă este «un fragment, complet în sine, al legendei eroice, tratat poetic în genul sublim, destinat a fi reprezentat, ca parte integrantă a cultului public, în sanctuarul lui Dionysos, de către un cor de cetățeni atenieni și de către doi sau trei actori». Această definiție oferă informații exacte asupra tragediei și a modului în care era reprezentată public [...] filologul observă un element important, anume sfera legendară în care este construită tragedia – personajele sunt întotdeauna zei, eroi sau regi mitici (singura excepție ar fi piesa «Perșii» a lui Eschil). Aristotel reușește să surprindă o mică parte a celui spirit în definiția pe care o dă el *tragediei*, în tratatul «Poetica», anume «imitația unei acțiuni alese și întregi, de o oarecare întindere, în grai împodobit cu felurite soiuri de podoabe, oșebit după fiecare din părțile ei, imitație închipuită de oameni în acțiune, ci nu povestită, și care, stărnind mila și frica, săvârșește curățirea acestor patimi». (adaptare după Andreea Lupșor, *Misterele originilor tragediei grecești*, historia.ro)

1. Pe baza textului, identifică în definiția dată tragediei trei elemente care arată modul în care era reprezentată public.
2. Explică într-un eseu de o pagină de ce crezi că Aristotel susținea că tragedia are capacitatea de a „curăța” spiritul spectatorilor de patimi și griji precum *mila* și *frica*. Argumentează-ți opinia cu exemple din experiența personală sau lecturile tale suplimentare.

III. Realizați, în echipe de 3-4 elevi, o prezentare digitală (folosind aplicații precum Google Slides, PowerPoint sau Canva) despre cel puțin două opere aparținând autorilor de tragedii și comedii din Grecia antică. Identificați valorile civice promovate în aceste opere.

Aplic

I. Alege varianta corectă:

1. Opera *Oedip rege* a fost scrisă de:
  - a. Sofocle;
  - b. Eschil;
  - c. Aristofan.
2. Este celebru pentru comediiile sale:
  - a. Socrate;
  - b. Aristofan;
  - c. Euripide.

Arta oratoriei

Descopăr

Observă cu atenție imaginea și discută în clasă despre importanța discursului convingător în fața Senatului roman. Țineți cont că *părintele oratoriei*, Cicero, își exersa abilitățile în fața acestui auditoriu dificil.

Oratorul roman Cicero vorbește în fața Senatului roman – reprezentare grafică

Învăț

Antichitatea a însemnat și o perioadă de dezvoltare culturală, artistică și științifică. Încă din secolele VII și VI î.H. s-au pus bazele unor domenii precum filozofia, retorica, matematica, fizica și artele frumoase. Oratoria este **arta de a vorbi frumos** și **persuasiv**, de a ține un discurs cu scopul de a influența auditoriul și de a-l convinge în legătură cu o situație/problemă/temă dată. Oratoria s-a născut în Antichitate, apărând întâi în lumea greacă, apoi în cea romană. Deși sunt

folosite adesea ca sinonime, **oratoria** și **retorica** sunt două noțiuni distincte. Retorica reprezintă știința artei de a vorbi frumos, adică regulile, elementele și tehnicile folosite în timpul unui discurs. Oratoria este practica retoricii, construirea și exprimarea discursului în fața publicului. **Filozoful grec Aristotel** (n. 384 î.H. – 322 î.H.) spunea în lucrarea sa *Arta retoricii* că aceasta este o „facultate de a cerceta și descoperi mijloace disponibile de convingere cu

ajutorul unui discurs”. Pentru **Platon** (n. 427 î.H. – 347 î.H.), însă retorica „este o iscusință de a fermeca și plăcea” prin manipularea cuvintelor, motiv pentru care a devenit principalul instrument de lucru în politică.

Părintele democrației ateniene, Pericle (n. 495 î.H. – m. 429 î.H.) a fost una dintre personalitățile proeminente ale antichității, fiind om de stat, general și un orator desăvârșit. Calitățile sale au fost surprinse de către istoricul Tucidide, care a consemnat discursul ținut de Pericle în memoria soldaților atenieni căzuți în primul an al Războiului Peloponesiac.

Considerat a fi cel mai mare orator din Grecia antică, **Demostene** (n. 384 î.H. – m. 322 î.H.) s-a născut la Atena în secolul al IV-lea î.H., într-o familie înstărită. Moștenind la moartea tatălui o avere impresionantă, Demostene s-a implicat la vârsta de 30 de ani în rezolvarea problemelor cetății, fiind un opozant al politicii regelui Macedoniei, Filip al II-lea. Discursurile sale s-au numit *Filipicele*. Cu toate că Demostene era bălbăit și ridica necontrolat un umăr în timp ce vorbea, și-a dorit foarte mult să devină orator și, prin multă muncă și ambiție, a reușit. Argumentația lui a fost o sursă de inspirație pentru un alt mare orator antic, Cicero. Un reprezentant de seamă al oratoriei, a fost **omul politic Cicero** (n. 106 î.H. – m. 43 î.H.), avocat renumit și membru al unei familii puternice din Roma, care dorea salvarea instituției Republicii Romane.

Pericle
(n. 495 î.H. – m. 429 î.H.)

În timpul primului triumvirat încheiat între generalii Pompeius, Crassus și Caesar, Cicero a fost exilat în Grecia. Ulterior a fost rechemat, susținându-l pe Pompeius.

A fost asasinat în timpul celui de-al doilea triumvirat, din ordinul lui Marcus Antonius.

Discursurile sale au devenit un model pentru întreaga lume romană. Tratatelor sale filozofice și politice au pus bazele modelului **guvernării moderate**. Cicero a susținut că un orator bun trebuia să îndeplinească simultan trei condiții: să convingă, să impresioneze și să placă. Iată câteva citate care, deși au peste 2000 de ani vechime, sunt extrem de actuale: „În vreme de război, legile amuțesc”; „Dacă nu ne e rușine s-o gândim, atunci nu ar trebui să ne fie rușine s-o spunem” și „Cât trăiești, sperii” și „Politicienii nu s-au născut cu statutul ăsta, ci au fost eliminați din societate pentru a o conduce”.

Cicero
(n. 106 î.H. – m. 43 î.H.)

Aplic

I. Realizează corespondența între imaginile și informațiile din cele două coloane.

1

Demostene
(n. 384 î.H. – m. 322 î.H.)

a. Este considerat a fi zeul care a inspirat dezvoltarea teatrului.

2

Dionysos (mitologia greacă) sau Bacchus (mitologia romană)

b. A fost unul dintre opozanții regelui macedonean Filip al II-lea.

3

Aristofan, sec V î.H.

c. A fost un celebru autor de comedii din Grecia antică.

II. Citește cu atenție sursa și rezolvă cerințele.

„În primele discursuri în calitate de consul, [Cicero] s-a opus legii agrare, [...] însă interesul său principal era să

descopere și să facă publice intențiile instigatoare ale senatorului Catilina, care [...] a participat la alegerile consulare din 63 î.H. (prezidate de Cicero). Catilina a pierdut și a plănuț să declanșeze războaie armate în toată Italia și incendieri în Roma. Cicero a reușit să convingă Senatul de acest pericol, iar la 22 octombrie a fost luată o «hotărâre supremă» (*Senatus consultum ultimum*), care era similară impunerii legii marțiale.

[...] Cicero a rostit primul discurs împotriva lui Catilina în Senat. Catilina a plecat din Roma chiar în acea noapte. Au fost găsite dovezi împotriva conspiratorilor și, după o dezbateră senatorială în care Cato a sugerat execuția, iar Caesar s-a opus, aceștia au fost executați pe răspunderea lui Cicero. După ce a anunțat mulțimea despre moartea condamnaților, cu un singur cuvânt – *vixerunt* (în latină: *au trăit*) –, Cicero a obținut, în mod spectaculos, ovații din partea tuturor claselor sociale, fapt ce l-a inspirat să apeleze ulterior în politică la *concordia ordinum* (în latină: *armonia între clasele sociale*).“ (adaptare după *Ultimul republican: Marcus Tullius Cicero*, historia.ro)

1. Pe baza textului de mai sus și folosind informațiile dobândite până acum, descoperă două situații în care abilitățile de orator l-au ajutat pe Cicero în Senat.

2. Pe baza textului de mai sus, prezintă trei calități de care avea nevoie un senator din Roma antică pentru a fi îndrăgit de cetățeni și respectat de senatori.

III. Realizați, în echipe de 3-4 elevi, fișa biografică a lui Demostene în format digital (folosind aplicații precum Google Slides, PowerPoint sau Canva). Pentru realizarea proiectului fiecare dintre voi se va documenta la bibliotecă sau online despre: *viața personală a oratorului, conflictul cu regele Macedoniei, implicarea în viața politică și opera sa*.

3.1. COLONIZAREA GREACĂ. POLISUL ȘI FORMELE DE GUVERNARE – ATENA ȘI SPARTA

Marea colonizare greacă a fost un proces istoric desfășurat între secolele VIII-VI î.H., care a constat în apariția de noi centre strategice, militare și economice controlate de greci, pe țărmurile Mării Mediterane și Mării Negre. Cetatea Atena a fost întemeiată în secolul al VIII-lea î.H. Cetatea Sparta a fost întemeiată de doriene în secolul al IX-lea î.H., în regiunea Laconia.

3.2. GRECII ÎNTRE ALIANȚE ȘI RĂZBOAIE. ALEXANDRU MACEDON

Secolul al V-lea î.H. a fost marcat de două mari conflicte: Războaiele Medice, purtate împotriva perșilor și încheiate cu victoria grecilor, și războiul peloponesiac, desfășurat între Atena și Sparta, care s-a finalizat cu victoria celei din urmă. Ulterior, cele două polisuri au fost supuse de Filip al II-lea, regele Macedoniei. Fiul său, Alexandru cel Mare, a creat cel mai vast imperiu cunoscut până atunci în istorie.

Filip al II-lea al Macedoniei

3.3. ROMA ANTICĂ DE LA REGALITATE LA IMPERIU

Istoria Romei cuprinde trei mari perioade: regalitatea (753 î.H.-509 î.H.), republica (509 î.H.-27 î.H.) și imperiul (27 î.H.-476 d.H.). În perioada de început Roma a fost o monarhie, la conducerea căreia s-au succedat șapte regi. În etapa republicană, sistemul politic s-a bazat pe instituții precum Senatul, Adunările poporului și magistraturile. Ultima etapă a statului roman a fost perioada imperială, care s-a încheiat în anul 476 d.H.

Forumul Roman

3.4. MODELE CULTURALE ÎN LUMEA GRECO-ROMANĂ

Grecia a contribuit în mod fundamental la dezvoltarea științei și artei în lumea europeană, în special în domenii precum matematica, anatomia, logica, filozofia, fizica, medicina, politica și arhitectura. Panteonul grec a influențat puternic religia romană. Elementele culturii grecești s-au răspândit până în Orientul Îndepărtat în timpul campaniilor militare conduse de Alexandru Macedon.

Sculptură în marmură de pe frontonul Partenonului de la Acropole, în Atena, Grecia

STUDIU DE CAZ: TEATRU GREC

Teatrul grec a evoluat din serbările dedicate lui Dionysos în forme artistice complexe precum tragedia și comedia, fiind utilizat în epoca lui Pericle ca instrument esențial pentru educarea cetățenilor. Marii autori precum Eschil, Sofocle, Euripide și Aristofan au creat opere nemuritoare, puse în scenă de actori cu măști în amfiteatre cu o acustică excepțională.

STUDIU DE CAZ: ARTA ORATORIEI

Antichitatea a consacrat oratoria ca practică a discursului convingător și retorica drept teoria regulilor sale, având rădăcini în lumea greacă și romană. Personalități precum Pericle, Demostene și Cicero au transformat arta vorbirii în instrument politic esențial, definind modele de elocvență care rămân actuale și astăzi.

Exerciții recapitulative

I. Documentează-te, caută informații despre opera lui Herodot și realizează o scurtă prezentare de 12-15 rânduri. Adaugă prezentarea la portofoliul tău.

Herodot (cca. 484 – 425 î.H.) a fost un istoric grec din Halicarnas, recunoscut universal drept „părintele istoriei”. Această titlatură i-a fost acordată de către Cicero pentru faptul că a fost primul scriitor care a realizat un studiu sistematic și amănunțit al trecutului, încercând să explice cauzele evenimentelor.

CE VEI FACE? Pe baza cunoștințelor acumulate și consultând surse online vei căuta informații biografice despre Herodot.

DE CE VEI FACE? Pentru a descoperi, a identifica și consemna informațiile corecte legate de „părintele istoriei”, te vei documenta din mai multe surse făcând diferența dintre ficțiune și informația istorică.

CUM VEI FACE? Pentru a te familiariza cu activitatea de cercetare a surselor online precum enciclopedia.romaniei.ro, historia.ro și magazinistoric.ro. Și confruntarea informațiilor cu sursele de la bibliotecă.

CUM VEI ȘTI CĂ AI REUȘIT? Vei prezenta rezultatele proiectului în fața clasei.

Herodot (cca. 484 – 425 î.H.)

II. Citește cu atenție textul pentru a răspunde la cerințe.

„[...] Senatul are, mai întâi, dreptul de a dispune de visteria statului. [Senatul administra finanțele publice și, astfel, supraveghea activitatea consulilor]. El hotărăște, deopotrivă, ce va trebui să intre și să iasă din tezaur. Fără o hotărâre a senatorilor, chestorii nu puteau întrebuința nimic din vistierie, nici măcar pentru nevoile mărunte ale republicii, singura excepție făcând-o cheltuielile care îi priveau pe consuli.

În ceea ce privește o cheltuială foarte importantă care le întrece pe toate celelalte, anume aceea pe care cenzorii o fac din cinci în cinci ani ca să înalțe sau să repare clădiri publice, Senatul trebuie s-o aprobe și pe aceasta, dând învoire consulilor să întrebuințeze banii respectivi.

De asemenea, orice încălcare a dreptății [autorul se referă aici la încălcările mai importante ale dreptului politic] care s-ar produce în Italia și ar avea nevoie de o anchetă a autorității de stat [trădări, conspirații, otrăviri, asasinat] interesează Senatul.” (adaptare după Polibiu, *Istorie*, VI, 13, trad. de Adelina Piatkovski)

1. Precizează din sursă instituția cea mai importantă a statului roman.
2. Formulează o opinie despre activitatea Senatului și susține-o cu o informație din sursă.
3. Compune un text de 150-200 de cuvinte despre evoluția statului roman în care să prezinți pe scurt etapele existenței acestuia.

III. Strânge principalele idei ale acestei unități într-o fișă de lucru realizată în conformitate cu structura de mai jos.

Model:

Nume și prenume: ...

Data: ...

Subiect: ...

Cuvinte-cheie: ...

Idei principale: ...

Detalii:...

Se acordă 10 puncte din oficiu
30 p.

I. Încercuiește răspunsul pe care îl consideri corect.

1. Tetrarhia a fost un sistem de guvernare introdus de
  - a. Caesar;
  - b. Augustus;
  - c. Dioclețian.
2. Războaiele Medice au fost purtate între
  - a. greci și perși;
  - b. romani și cartaginezi;
  - c. greci și romani.
3. Cetatea Roma a fost întemeiată în anul 753 î.H., de către
  - a. Remus;
  - b. Romulus;
  - c. Numa Pompilius.
4. Remunerația funcțiilor a fost o măsură propusă de
  - a. Herodot;
  - b. Solon;
  - c. Pericle.
5. Octavianus Augustus a introdus o formă nouă de guvernare, numită
  - a. dominat;
  - b. principat;
  - c. republică.

II. Realizează corespondența între imaginile și informațiile de pe cele două rânduri.

20 p.

1. Pont du Gard, apeduct din secolul I care alimenta cu apă orașul roman Nemausus (Nîmes, Franța)
2. Partenonul din Roma, a fost construit între anii 30 î.H. și 20 d.H. și din anul 609 a devenit biserică.
3. Stilurile doric, ionic și corintic, ordine arhitecturale fundamentale ale Greciei Antice
4. Acropola din Atena (gr. Ἀκρόπολις, „oraș ridicat”), colina sacră fortificată din centrul orașului

III. Citește textul de mai jos și rezolvă cerințele.

40 p.

„[...] El [Servius Tullius] a poruncit ca numele tuturor romanilor să fie înregistrat, iar averile lor să fie prețuite în temeiul unui jurământ cerut de lege, pe care trebuiau să-l facă declaranții [...]. Romanii trebuiau să treacă în registre numele tatălui, să-și dezvăluie vârsta, să-și declare soția și copiii, să spună în ce trib al Romei sau în ce sat din regiune locuiește. S-a hotărât ca cel ale cărui declarații nu respectau condițiile cerute de lege să fie pedepsit prin confiscarea bunurilor, biciuit și vândut ca sclav. Această lege a dăinuit la romani multă vreme. Și, făcându-se recensământul tuturor, Tullius strânse respectivele înregistrări, cu ajutorul cărora își dădu seama de numărul romanilor și de mărimea averii lor. Astfel a întocmit el cea mai înțeleaptă dintre toate constituțiile, aducătoare de foarte mari foloase pentru romani, precum faptele au dovedit-o.” (adaptare după Dionysios din Halicarnas, *Antichitățile romane*, vol. IV, din *Crestomație de texte privitoare la istoria antică*)

1. Numește un conducător al Romei precizat în sursă.
2. Precizează forma de stat a Romei din perioada respectivă.
3. Menționează una dintre obligațiile cetățenilor romani.
4. Formulează un punct de vedere despre constituția amintită în text și susține-l cu o informație din fragmentul dat.
5. Realizează un text de 3-4 enunțuri în care să explici cum se făcea recensământul în Roma antică.

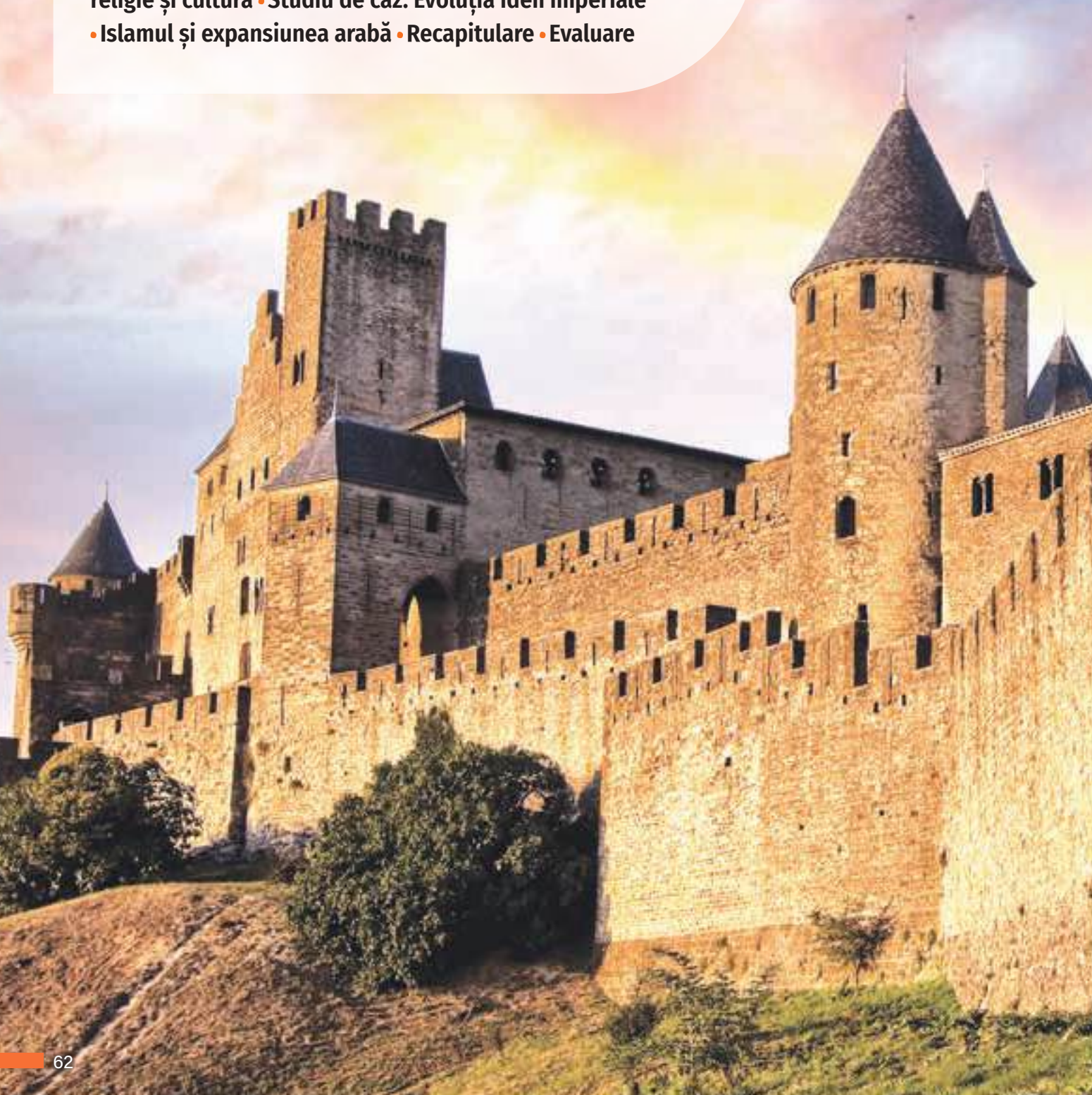
SUBIECT	I	II	III	Oficiu	Total
Punctaj	5 x 6 p. = 30 p.	4 x 5 p. = 20 p.	4 x 5 p. + 20 p. = 40 p.	10 p.	100 p.

Autoevaluare

1. La finalul acestei unități, am învățat:	
2. Am întâmpinat următoarele dificultăți:	
3. Cred că mi-aș putea îmbunătăți performanța, dacă	
4. Cred că activitatea mea ar putea fi apreciată ca:	foarte bună ☐ bună ☐ satisfăcătoare ☐

Geneza lumii medievale

- Impactul marilor migrații. Europa Apuseană de la regatele germanice la Carol cel Mare • Imperiul Bizantin: instituții, religie și cultură • Studiu de caz: Evoluția ideii imperiale
- Islamul și expansiunea arabă • Recapitulare • Evaluare

4.1. Impactul marilor migrații. Europa Apuseană, de la regatele germanice la Carol cel Mare

Descopăr

Observă cu atenție harta pentru a răspunde la cerințe.

1. Identifică pe hartă cinci popoare migratoare.
2. Formulează o opinie cu privire la direcțiile de deplasare ale principalelor popoare migratoare.

ȘTIAI CĂ...?

> Attila, conducătorul hunilor a fost numit „Biciul lui Dumnezeu” întrucât creștinii considerau că distrugerile hunilor reprezintă o pedeapsă divină pentru păcatele lor.

Attila Hunul, supranumit „Biciul lui Dumnezeu”

Învăț

Perioada de tranziție de la Antichitate la Evul Mediu s-a caracterizat printr-un amplu fenomen de migrație, care a determinat **prăbușirea frontierelor Imperiului Roman**, ducând la o reconfigurare a hărții etnice și politice europene.

Primul val migrator (sec. IV-V) a fost realizat de două mari grupuri de populații. Din nordul Europei au venit populațiile germanice (vizigoții, ostrogoții, vandalii, francii, anglii, saxonii și iuții), care s-au stabilit inițial în partea centrală a Europei, ca mai apoi să se deplaseze spre vest și sud. Roma a fost ocupată și jefuită de vizigoți în anul 410 d.H., iar în anul 455 d.H., de către vandalii. Stabiliți în Panonia, **hunii** (conduși de Attila) au desfășurat raiduri distrugătoare, care au accelerat migrația populațiilor germanice. În anul 476, **căpetenia germanică Odoacru** l-a înlăturat pe împăratul roman Romulus Augustulus și a trimis însemnele imperiale la Constantinopol, capitala Imperiului Roman de Răsărit. Pe ruinele fostului Imperiu Roman de Apus au luat naștere regatele barbare, precum **regatul ostrogot al lui Teodoric**, în Italia, sau **regatul franc al lui Clovis**, în Galia.

Cel de-al doilea grup de popoare migratoare a fost alcătuit din triburile nomade venite din Asia Centrală. Migrația lor a avut loc între secolele VI și VII și a coincis cu ocuparea Italiei de către **longobarzii**, cu stabilirea **avarilor** în Panonia și cu avansarea lentă, dar constantă și sistematică a **slavilor** în Europa Centrală și de Est. În anul 602, **limesul** (frontieră fortificată, zid de apărare sau val de pământ

Ruinele Bisericii Sf. Ioan, din Efes (Izmir), Turcia

ȘTIAI CĂ...?

> În anul 451, la Câmpiile Catalaunice, generalul roman Aetius, aflat în fruntea unei armate alcătuite din romani, vizigoți și franci, a reușit să oprească înaintarea mării armate a hunilor conduși de Attila.

> Sub patronajul lui Carol cel Mare a fost creată *minuscula carolingiană*. Acest tip de scriere a introdus spațiile între cuvinte și utilizarea literelor mici, stând la baza scrierii moderne cu caractere de tipar, pe care o folosim astăzi.

DICȚIONAR

comite = conducător cu atribuții administrative, judecătorești și militare asupra unei unități teritoriale numite comitat

marcă = unitate administrativ-teritorială de graniță, având un rol strategic de apărare și de supraveghere a frontierelor

ridicat de romani pentru a apăra hotarul imperial) dunărean a cedat, iar slavii au pătruns masiv în Peninsula Balcanică, modificând compoziția etnică a întregii regiuni.

În acest context istoric, formarea limbilor și a popoarelor europene a fost rezultatul unui proces îndelungat și complex. În regiunile în care Imperiul Roman a avut o stăpânire îndelungată și *romanizarea* a fost intensă, s-au format **popoarele romanice** (spaniolii, portughezii, italienii, francezii, românii). Acestea au apărut în urma unei **duble sinteze**: prima, dintre populațiile cucerite (gali, celtiberi, daci) și romani, iar cea de-a doua, dintre populația latinofonă sau romanizată și valurile de migratori. În nordul și centrul continentului, unde influența romană a fost mai redusă sau inexistentă, s-au format **popoarele și limbile germanice**, iar în jumătatea estică a Europei, așezarea slavilor peste populațiile locale a dat naștere **popoarelor slave**.

În această Europă fragmentată etnic, **Carol cel Mare** (n. 748 - m. 814) a reușit să transforme regatul francilor într-o construcție politică pe care a prezentat-o ca fiind o restaurare a vechiului Imperiu Roman (*Renovatio Imperii*) deși, în realitate, statul era un regat barbar. Actul din **25 decembrie 800**, prin care Carol cel Mare a fost încoronat, la Roma, de papa Leon al III-lea ca împărat al romanilor, a avut o semnificație profundă. În primul rând, a sugerat că puterea imperială provenea de la Dumnezeu, prin intermediul Bisericii, iar acest lucru a făcut ca războaiele și cuceririle să devină instrumente de protejare și răspândire a creștinismului.

Palatul lui Domițian, de pe dealul Palatin, din Roma

ȘTIAI CĂ...?

➤ Conducătorii barbari au preluat din sarcinile împăraților romani și și-au asumat rolul de apărători ai Bisericii. Un exemplu în acest sens este Clovis, regele francilor care a trecut la creștinism și a demarat procesul de creștinare a francilor și galo-romanilor în anul 508.

➤ Vizigoții s-au convertit la creștinism în anul 589, iar longobarzii abia în secolul al VII-lea. Anglo-saxonii s-au creștinat urmând exemplul regelui lor Aethelbert din Kent, din anul 597.

Oratoriul din Germigny-des-Prés, construit în vremea lui Carol cel Mare de către episcopul Téodulf, în Loiret

Având **capitala la Aachen** (Aix-la-Chapelle), acest imperiu creștin nu avea o armată permanentă și avea o administrație slab organizată, fiind împărțit în aproximativ 300 de comitate. În zonele de graniță, au fost create mărci de apărare. După moartea lui Carol cel Mare, Imperiul Carolingian a fost împărțit între trei urmași de-ai săi, prin Tratatul de la Verdun (843).

Aplic

I. Construiește o axă cronologică în care să se evidențieze succesiunea următoarelor procese și evenimente istorice:

- Tratatul de la Verdun;
- Încoronarea lui Carol cel Mare ca împărat al romanilor;
- Invazia hunilor în Europa;
- Migrația slavilor la sud de Dunăre.

II. Citește cu atenție sursele și rezolvă cerințele.

SURSA A

„În privința sosirii la oaste: comitele, în comitatul său, sub pedeapsă, îl va obliga pe fiecare bărbat să vină la oaste și să se înfățișeze la chemare, la locul poruncit [...] și comitele însuși va vedea cum sunt pregătiți oamenii săi, astfel ca fiecare să aibă lance, scut, arc cu două coarde și 12 săgeți; iar episcopii, comiții și abații îi vor verifica pe oamenii lor și vor veni în ziua chemării [...]; și să poarte platoșe sau coifuri, și să vină la oaste, adică pe timpul verii”. (*Capitulare Aquisgranense*, în „De la Cetatea lui Dumnezeu la Edictul de la Nantes”).

SURSA B

„Palatul a avut un rol important în dezvoltarea culturii în perioada lui Carol cel Mare, dar și a urmașilor acestuia. Regele era direct interesat în promovarea cunoașterii, curtea sa fiind totodată școală, bibliotecă, loc de adunare a cărturarilor și centru de revigorare religioasă. [...] prin formele sale de manifestare, mișcarea culturală carolingiană [...] a influențat Europa Apuseană creștină. Ca elemente durabile ale *renașterii carolingiene* amintim: în plan religios, legătura strânsă dintre stat și Biserică [...] și constituirea clerului ca element privilegiat în cadrul societății, iar în plan cultural, minusculele carolingiene [tip de scriere medievală], copierea de manuscrise și creșterea nivelului educației.” (adaptare după *O istorie a Europei de Apus în Evul Mediu*)

1. Identifică, pe baza sursei A, două funcții care exercită autoritate asupra oamenilor și trei aspecte referitoare la organizarea militară a Imperiului Carolingian.

2. Menționează, pe baza sursei B, două argumente care justifică utilizarea conceptului de „renaștere carolingiană”.

REȚIN

Marile migrații din sec. IV-VIII au contribuit decisiv la prăbușirea Imperiului Roman de Apus și au creat cadrul istoric în care s-au format popoarele europene de astăzi. În vestul Europei, regatul francilor a cunoscut o transformare profundă în vremea regelui Carol cel Mare. În urma actului de la 25 decembrie 800, s-a revenit la ideea unei autorități imperiale unitare, sub forma unui imperiu creștin. Astfel, s-a realizat sinteza dintre moștenirea romană, tradițiile germanice și valorile creștine, punându-se bazele civilizației medievale apusene.

4.2. Imperiul Bizantin: instituții, religie și cultură

Descopăr

Citește textul și rezolvă cerințele.

„Pe țărmul răsăritean al Bosforului, într-un golf strâmt, numit Cornul de Aur, se înalță un promontoriu [...] care înaintează în mare. Intuind poziția geografică excelentă, ca nod de legătură între Orient și Occident, împăratul Constantin cel Mare a fondat aici, în anul 330, a doua capitală a Imperiului Roman. Legăturile cu Roma apar în faptul că orașul era situat tot pe șapte coline și dispunea tot de patru piețe principale, forumuri, palate, apeducte, terme, arcuiri de triumf, un hipodrom și biblioteci.” (adaptare după Ovidiu Drimba, *Istoria culturii și civilizației*)

1. Menționează, pe baza textului, câteva repere geografice ale Constantinopolului și anul în care acesta a fost fondat.

2. Explică, pornind de la informațiile din text, care a fost principalul motiv pentru care împăratul Constantin cel Mare a ales această locație pentru „a doua capitală”.

Învăț

În timp ce Imperiul Roman de Apus se dezintegra sub atacurile valurilor migratoare, **Imperiul Roman de Răsărit**, cu capitala la Constantinopol, avea să se dezvolte și să supraviețuiască încă o mie de ani. Ideea refacerii Imperiului Roman nu a dispărut și s-a concretizat în vremea **împăratului Iustinian**, care a domnit între 527 și 565. Acesta a reușit să cucerească **regatul vandal** din nordul Africii, **regatul ostrogot** din Italia și, parțial, **regatul vizigot** din Spania. Cuceririle teritoriale iustiniene s-au dovedit a fi însă de scurtă durată, mai durabile fiind realizările lui în plan juridic (**Codul lui Iustinian**) și arhitectural (**Biserica Sfânta Sofia din Constantinopol**).

Imperiul Bizantin a moștenit **structura instituțională romană**, pe care însă a adaptat-o treptat. Împăratul deținea largi atribuții administrative, legislative și judecătorești, iar în calitate de *imperator*, era și comandantul suprem al armatei. Prerogativele imperiale s-au extins și asupra vieții bisericești, împăratul fiind considerat *isapostolos* (egal în rang cu apostolii), Statul și Biserica fiind inseparabile. Adoptarea noului titlu de *basileus* de către **împăratul Heraclius, în anul 629**, a marcat un moment simbolic de reformare a imperiului și de creare a unei identități proprii, distincte de cea a Romei antice.

Imagine din interiorul Hagiei Sofia din Istanbul (Constantinopol)

ȘTIAI CĂ...?

> „Focul grecesc” a fost o armă incendiară folosită de bizantini, cunoscută pentru faptul că putea arde și pe apă și era foarte greu de stins. Era lansată mai ales în luptele navale, cu ajutorul unor tuburi sau sifoane, și a oferit un avantaj militar important Imperiului Bizantin.

„Focul grecesc” ilustrat în manuscrisul Skylitzes

DICȚIONAR

Corpus Juris Civilis = culegere de legi și lucrări de drept (cod de legi) din perioada împăratului Iustinian

basileus = titlu purtat de împărații bizantini, care, în limba greacă, însemna „împărat”

Bizant = termen modern desemnând Imperiul Roman de Răsărit și civilizația sa, care a îmbinat moștenirea politică romană, cultura greacă și spiritualitatea creștinismului ortodox

gardă varegă = unitate de elită a armatei bizantine, servind drept gardă de corp personală a împăratului, formată exclusiv din mercenari de origine nordică

ȘTIAI CĂ...?

> Sistemul politic bizantin a avut o anumită flexibilitate, care a permis ca, în unele situații, la conducerea Statului să ajungă și femei. În anul 800, când a avut loc încoronarea lui Carol cel Mare la Roma, la conducerea Imperiului Bizantin se afla împărăteasa Irina.

O instituție de mare importanță era **Consiliul imperial** (*Sacrum Consistorium*), format din cei mai importanți funcționari și sfetnici ai împăratului. Armata a suferit transformări semnificative după pierderile teritoriale din secolul al VII-lea. Au fost create unități administrative numite *theme*, care erau apărate de soldați. În schimbul serviciului militar prestat, aceștia primeau pământ pe care să îl muncească și din care să se întrețină singuri. Exceptând aceste regimente de graniță, armata bizantină era alcătuită și din trupe de elită staționate în jurul Constantinopolului, în rândul cărora s-a remarcat faimoasa gardă varegă.

Între secolele IX-XI, sub **dinastia macedoneană**, Bizanțul a cunoscut o perioadă de revigorare. Odată cu **reorganizarea armatei**, autoritatea imperială s-a consolidat, iar economia și comerțul s-au dezvoltat. Au fost recucerite o serie de teritorii (Armenia, Cipru, Creta și Antiohia), iar, în timpul **împăratului Vasile al II-lea**, frontiera imperiului a fost restabilită pe Dunăre. Perioada cuprinsă între secolele XII și XV a reprezentat însă pentru Imperiul Bizantin o epocă de **declin politic și militar**, care s-a încheiat la **29 mai 1453**, când, în urma unui asediu de două luni, **Constantinopolul a fost cucerit de otomani**.

Moștenirea bizantină reprezintă și astăzi o valoare universală. Prin **misiunea călugărilor Chiril și Metodiu**, Bizanțul le-a oferit slavilor nu doar o nouă credință, ci și **primul alfabet**, integrându-i într-un spațiu cultural și spiritual comun. În plan arhitectural, bizantinii au lăsat posterității **modelul cupolei centrale și al planului în cruce greacă, elemente ale stilului bizantin**, care a devenit un reper pentru construirea bisericilor din spațiul est-european. Totodată, prin perfecționarea dreptului roman în timpul domniei împăratului Iustinian, Bizanțul a transmis posterității **Corpus Juris Civilis**, o lucrare monumentală, care a modelat sistemele juridice ale Europei moderne.

Controlul în teritoriu al puterii centrale din Imperiul Bizantin se realiza prin intermediul unităților administrative ecleziastice (episcopii). Un rol important în structura de stat l-au avut începând cu finele zbuciumatului secol al VII-lea **strategoii**, care au fost generali care conduceau provinciile militare grecești numite *theme*.

Atacurile piraiților arabi asupra insulelor grecești din Marea Egee au făcut ca multe dintre acestea să fie abandonate de populația băștinașă și să rămână nelocuite. Au revenit locuitori pe

aceste insule abia începând din secolul al X-lea. Orașele fortificate bizantine adăposteau un număr semnificativ de locuitori care se adăposteau aici de atacurile avarilor, slavilor sau ale bulgarilor. Începând din secolul VII și până spre secolul al XII-lea a avut loc o întărire a forțelor navale, organizate tot în *theme*. Recuperarea provinciilor bizantine pierdute a început în secolul al VIII-lea. Împăratul Nichifor I a jucat un rol important în acest proces și a întârziat procesul de slavizare din regiune.

Aplic

I. Construiește o axă cronologică în care să se evidențieze succesiunea următoarelor procese și evenimente istorice:

- Heraclius a adoptat titlul de *basileus*;
- A fost construită Biserica Sfânta Sofia din Constantinopol;
- Vasile al II-lea a extins frontiera Imperiului până la Dunăre;
- Constantinopolul a fost cucerit de către otomani.

II. Citește cu atenție sursa și răspunde la cerințe.

„În timp de război – mai ales sub asediu – femeile ieșeau din casă pentru a participa la apărarea orașului; transportau pietre care urmau să fie folosite la repararea zidurilor sau ca muniție pentru catapulte și praștii. Cărau apă și vin luptătorilor însetați și îngrijeau răniții. Uneori o femeie a ajuns să-și asume chiar și comanda militară, cum s-a întâmplat cu Irina, soția împăratului Ioan al VI-lea Cantacuzino, în timpul războiului civil dintre anii 1341-1347 [...] și în 1348, când, în absența soțului ei, i-a revenit responsabilitatea apărării Constantinopolului“. (adaptare după G. Cavallo (coord.), *Omul bizantin*)

1. Menționează, pe baza textului, trei activități concrete prin care femeile bizantine sprijineau apărarea orașului în timpul unui asediu.

2. Precizează numele personalității feminine menționate în text și contextul istoric în care aceasta și-a asumat responsabilități militare.

III. Realizează un portofoliu istoric de reprezentări artistice (fotografii cu mozaicuri, fresce, miniaturi etc.) specifice Imperiului Bizantin, pentru a extrage și analiza informații concrete despre viața cotidiană. Structurează-l în cinci părți care să cuprindă următoarele teme: Curtea imperială, vestimentație, rolul femeii în societate, arhitectură și război.

În realizarea portofoliului istoric, urmărește următorii pași:

- **Colectarea:** Caută minimum cinci imagini reprezentative (online sau în cărți de specialitate), câte una pentru fiecare temă abordată;
- **Etichetarea:** Fiecare imagine aleasă trebuie să aibă specificat titlul reprezentării artistice, timpul și spațiul în care a fost creată;
- **Interpretarea:** Sub fiecare imagine, scrie un text de 5-10 rânduri în care răspunzi la întrebarea: „Ce detaliu din această imagine îmi arată cum trăiau oamenii în acel secol?“;
- **Concluzia:** O scurtă reflecție despre modul în care arta bizantină a reușit să conserve realități din lumea cotidiană.

REȚIN

Continuator al Imperiului Roman de Răsărit, statul bizantin a atins apogeul în secolul al VI-lea, sub conducerea împăratului Iustinian, a cărui domnie a fost marcată de ideea refacerii Imperiului Roman. Astfel, a organizat campanii militare de recucerire a teritoriilor occidentale pierdute. Statul bizantin era condus de un împărat cu puteri aproape absolute, care purta titlul de *basileus*. După o perioadă de revigorare sub dinastia macedoneană, când granița a fost restabilită pe Dunăre, a urmat un declin prelungit, încheiat în 1453, când Constantinopolul a fost cucerit de otomani.

Ruinele băilor romane din orașul Alexandria

DETECTIV ÎN ISTORIE – PROIECT

Imaginează-ți că ești un înalt funcționar și scrib imperial din Constantinopol și ai primit sarcina să redactezi o cronică exactă despre viața împăratului Iustinian pentru a fi depusă în arhivele palatului. Documentează-te despre domnia împăratului Iustinian I și redactează cronică incluzând următoarele elemente obligatorii: o dovadă a puterii sale militare, o dovadă a prosperității economice și o dovadă a atașamentului său față de Biserica creștină.

Evoluția ideii imperiale

Descopăr

Citește cu atenție textul și rezolvă cerințele.

„De la Constantin [cel Mare], împăratul este exaltat¹ ca fiind născut pentru binele statului. [...] Se profilează o ideologie creștină a Imperiului, centrată pe idei care îl prezintă pe împărat ca ființă supremă, sortită să propovăduiască Evanghelia. Suveranul este ales de Dumnezeu, iar Imperiul Roman – până în secolul al V-lea – apare ca fiind regimul politic ideal, hărăzit și îndrăgit de Tatăl ceresc. [...] Împăratul este delegatul, prefectul lui Dumnezeu, sau, după Eusebiu² din Cezareea, imaginea terestră a Mântuitorului [...]” (adaptare după Eugen Cizek, *Istoria Romei*)

¹ exaltat = glorificat, slăvit, lăudat (DEX)

² Eusebiu din Cezareea (n. aprox. 260 – m. 339/340) – episcop în Cezareea, Palestina, istoric și biograf al lui Constantin cel Mare

1. Pe baza textului, identifică termenul folosit de Eusebiu din Cezareea pentru a defini statutul împăratului în raport cu divinitatea.

2. Discută în clasă despre misiunea spirituală a suveranului, dincolo de atribuțiile sale de conducător al statului.

Învăț

Căderea Imperiului Roman de Apus, în anul 476, după ce Roma a cedat în fața armatelor germanice conduse de Odoacru, a oferit cadrul ideal ca Imperiul Roman de Răsărit să-și contureze noi coordonate identitare imperiale, având religia ca principal element unificator încă din secolul al IV-lea. Astfel între secolele IV-VII, în Imperiul Bizantin, asistăm la **transformarea unei structuri politice romane**, în care imaginea împăratului s-a modificat profund. Această metamorfoză a felului în care puterea politică era percepută și exercitată a fost evidențiată de o **schimbare de titluri și de ceremonial imperial**.

Încă din vremea împăratului **Constantin cel Mare** (324 – 337), episcopul Eusebiu din Cezareea a formulat ideologia imperială creștină dezvoltând ideea că „**Imperiul este imaginea pământească a Împărăției lui Dumnezeu**,

iar dacă în cer există un singur Dumnezeu, așa și pe pământ trebuie să existe un singur împărat care să guverneze lumea”. Aceste idei au fost redată în *Historiae ecclesiasticae* și *Chronicon* și arătau că împăratul nu era nici zeu, dar nici simplu muritor, ci o **imagine** (gr. *eikon*) a **împăratului ceresc**. Institu-

Eusebiu din Cezareea (n. 260 – 340)

ționalizarea acestei idei a fost consemnată în timpul împăratului **Leon I** (457-474), care a fost primul suveran încoronat de către Patriarhul Constantinopolului în cadrul unei procesiuni somptuoase.

În secolul al VI-lea, sub **Iustinian I** (527-565), ideea imperială a primit noi valențe. A fost promovat conceptul de simfonie bizantină (gr. *symphonia*) – adică armonia între puterea bisericească și puterea politică și cooperarea constructivă a acestora pentru binele locuitorilor. Construirea Catedralei **Sfânta Sofia din Constantinopol** a fost expresia concretă a „simfoniei”, reprezentând un spațiu religios, în care se desfășurau ritualuri publice la care luau parte atât patriarhul, cât și împăratul. Un alt moment important în evoluția ideii imperiale a avut loc în secolul al VII-lea. După victoriile răsunătoare asupra perșilor, **împăratul Heraclius** (610-641) a abandonat titlurile latine vechi de secole (*Imperator*, *Caesar*, *Augustus*) și a adoptat titulatura grecească de „credincios în Hristos, **bazileu**”. Aceste schimbări, alături de trecerea la limba greacă în calitate de limbă oficială, au marcat reorientarea Imperiului Roman de Răsărit de la moștenirea Romei către o formă de monarhie orientală creștină.

Începând cu **dinastia macedoneană (sec. IX-XI)**, la nivelul instituției imperiale s-a înregistrat o evoluție către un ceremonial de curte spectaculos, cu reguli foarte stricte, care avea ca scop impresionarea emisarilor străini și sublinierea distanței imense dintre omul de rând și împăratul care întruchipa „imaginea vie a lui Hristos”. Sub **dinastia Comnenilor** (sec. XI-XII), instituția imperială a efectuat o serie de reforme economice și militare în urma cărora împăratul și-a asumat rolul de conducător al armatelor. În schimb, sub **dinastia Paleologilor** (sec. XIII-XV), pe măsură ce teritoriul s-a restrâns din cauza ofensivei otomane, împăratul nu a mai fost perceput ca un combatant, ci ca un protector al credinței ortodoxe.

Biserica Sfânta Sofia din Constantinopol, devenită în zilele noastre Hagia Sofia, din Istanbul

După **Căderea Constantinopolului în anul 1453** conceptul imperial bizantin a mai supraviețuit doar prin influența sa culturală și spirituală asupra statelor ortodoxe din estul Europei.

Aplic

I. Construiește o axă cronologică cu trei momente-cheie din evoluția instituției imperiale bizantine. Explică, într-un text de 2-3 enunțuri, cum s-a transformat imaginea împăratului pe măsură ce teritoriul statului s-a restrâns.

II. Citește cu atenție sursa și rezolvă cerințele.

„Cele mai mari daruri făcute oamenilor de către iubirea de oameni a lui Dumnezeu sunt Preoția (lat. *Sacerdotium*) și Imperiul (lat. *Imperium*). Cea dintâi slujește lucrurilor dumnezeiești, celălalt conduce și poartă de grijă lucrurilor omenești; ambele provin dintr-o singură și aceeași sursă și împreună înfrumusețează viața omenirii [...]. Dacă preoția este în toate privințele fără prihană și plină de încredere în fața lui Dumnezeu, iar Imperiul guvernează drept și cu prudență statul ce i-a fost încredințat, va exista o armonie (gr. *symphonia*) fericită între ele.” (Iustinian, *Novaellae constitutiones*)

1. Potrivit textului, numește care sunt cele două „daruri” primite de omenire de la Dumnezeu și ce rol specific are fiecare.

2. Din perspectiva împăratului, cum consideri că se poate defini termenul de „armonie” (*symphonia*) și ce condiții trebuie să îndeplinească Biserica pentru ca aceasta să existe?

Mosaic bizantin reprezentându-i pe Fecioara Maria, Isus și împărații Ioan al II-lea Comnen și soția lui Irina – Biserica Sfânta Sofia, Istanbul

DETECTIV ÎN ISTORIE – PROIECT

Realizează, cu ajutorul unei aplicații digitale (Canva sau PowerPoint), un poster/afiș sau o prezentare despre evoluția imaginii împăratului Imperiului Bizantin, integrând informații din următoarele trei tipuri de surse: **o sursă scrisă**, **o sursă vizuală** și **o sursă cartografică**. Te vei documenta despre împăratul Vasile al II-lea și împăratul Iustinian, folosind inclusiv indicii/simboluri din ilustrațiile alăturate.

În cadrul proiectului, vei explica modul în care aceste surse reflectă schimbarea imaginii împăratului de la un lider militar roman la un simbol al apărării credinței ortodoxe.

Împăratul Vasile al II-lea (976 - 1025)

Revelația împăratului Iustinian I (527 - 565)

ȘTIAI CĂ...?

> Filozoful și medicul arab Avicenna (Ibn Sina) a fost autorul lucrării monumentale *Canonul Medicinii*.

Cartea conținea o sinteză a tuturor cunoștințelor medicale grecești, romane și arabe și a fost utilizată ca manual în universitățile din Europa timp de peste 600 de ani.

Avicenna (cca. 980-1037)

4.3. Islamul și expansiunea arabă

Descopăr

Citește cu atenție textul și răspunde la cerințe.

„Activitatea socială și politică a lui [Mahomed] era fondată pe principiile etico-religioase ale supunerii (Islam) la comandamentele care, prin revelație, i-au fost comunicate de Dumnezeu. Combătând egoismul, cultul bogăției și solidaritatea bazată pe legături gentilice, predica o relație directă între om și Dumnezeu, pe temeiul căreia toți oamenii sunt egali.” (adaptare după O. Drimba, *Istoria culturii și civilizației*)

1. Ce reprezintă conceptul de „Islam” în contextul activității lui Mahomed?
2. Ce forme de solidaritate și comportamente sociale a combătut Mahomed în predicile sale?

Învăț

Leagănul de formare a poporului arab a fost Peninsula Arabică, regiune locuită în secolul al VI-lea atât de triburi de păstori nomazi, cât și de populații sedentare, care întemeiaseră așezări în zonele favorabile agriculturii. Inițial, religia arabilor era politeistă, iar **orașul Mecca**, unde s-a născut și Mahomed, era considerat cel mai important centru religios al regiunii.

Conform tradiției islamice, Mahomed (cca. 570-632) a început să predice în jurul anului 610, în urma unei revelații în care arhanghelul Gabriel i-a dezvăluit că a fost ales profet pentru a răspândi învățătura lui Dumnezeu (Allah). Predicile sale despre monoteism și dreptate socială au atras ostilitatea liderilor din Mecca. Astfel, în 622 d.H., Mahomed și adepții săi au fost nevoiți să migreze la Yathrib (redenumit ulterior Medina), unde au pus bazele **primei comunități islamice** (Ummah). Această migrare, numită **hegîră**, marchează începutul erei islamice (**anul 622 reprezentând anul 1 pentru musulmani**). În următorii ani, Mahomed a reușit **unificarea triburilor arabe** consolidându-și autoritatea în urma unor bătălii precum cea de la **Badr** (din 624 d.H.). Astfel, în anul 630, el s-a întors în fruntea unei armate la Mecca, pe care a ocupat-o fără luptă. La moartea sa, în anul 632, Mahomed a lăsat în urmă un stat unificat și o societate transformată, în care vechile legături gentilice fuseseră înlocuite de o identitate comună, bazată

pe legile și principiile islamice. Urmașii lui Mahomed au primit titlul de „califi”, fiind considerați **loctiitori ai profetului**. Profitând de slăbiciunile imperiilor și regatelor vecine, arabii cu cucerit Siria, Palestina, Egiptul, Mesopotamia și Podișul Iran, nordul Africii, iar, **în anul 711**, au pătruns în **Peninsula Iberică**. Expansiunea arabă a fost oprită de francii conduși de Carol Martel, în urma bătăliei de la **Poitiers**, din anul 732. Astfel, în mai puțin de un secol, arabii au pus bazele unui **imperiu** care se întindea de la Munții Pirinei până la hotarele Indiei și Chinei.

Centrul politic al marelui califat arab a fost stabilit la Damasc, în timpul **dinastiei Omeiazilor** (între anii 661-750), și, ulterior, la Bagdad, în timpul **dinastiei Abbaside** (între anii 750-1258), însă, din cauza întinderii uriașe a Imperiului, autoritatea centrală a califilor a început să slăbească. Astfel, în secolul al X-lea, s-a ajuns la existența a trei califate rivale: cel de Cordoba, în Spania, Califatul Fatimid, în Egipt, și Califatul Abbasid, din Bagdad. Lovitura finală a fost dată califatului central de **invazia mongolă din anul 1258**, când Bagdadul a fost cucerit și distrus.

Impactul civilizației arabe asupra Europei a fost unul profund și multidimensional. Imperiul Bizantin a păstrat manuscrise originale ale filozofiei grecești în biblioteci precum cea din Constantinopol, însă arabii au fost cei care le-au tradus în limba arabă, le-au comentat și apoi le-au răspândit în Occident prin centrele culturale din Cordoba și Sicilia. Tot prin intermediul arabilor, au ajuns în Europa **hârtia** (preluată de la chinezi), „**cifrele arabe**” (preluate de la indieni), sistemele perfecționate de **irigații, tehnicile medicale** inovatoare și **instrumentele de orientare în spațiu**, precum astrolabul și busola magnetică.

Coranul este cartea sfântă a religiei islamice și conține 114 capitole, numite **sure**, alcătuite din **versete**. Cu excepția primei sure, toate celelalte sunt aranjate în ordinea descrescătoare a lungimii lor. Conform tradiției, Coranul este considerat cuvântul lui Dumnezeu (Allah), revelat profetului Mahomed prin intermediul arhanghelului Gabriel. Inițial, versetele erau memorate de adepții săi și transmise oral, fiind fixate în scris într-o versiune standardizată și oficială abia după moartea lui Mahomed.

Pagină din Coran

DICȚIONAR

ramadan = a nouă lună a calendarului islamic, considerată luna în care Mahomed a primit revelația; este o perioadă de post pentru musulmani

ȘTIAI CĂ...?

- Casa Înțelepciunii (*Bayt al-Hikma*) din Bagdad a fost, până în 1258, un important centru de cercetare și traducere, considerat unul dintre cele mai mari din lume. Aici, savanți musulmani, creștini și evrei au colaborat pentru a traduce și conserva cunoașterea lumii antice.
- Califul Harun al-Rashid a avut relații diplomatice cu Carol cel Mare, căruia i-a trimis cadouri exotice, printre care un elefant alb, pe nume Abul-Abbas.
- Imaginea califului Harun al-Rashid s-a transmis și prin intermediul literaturii arabe, acesta apărând ca personaj în unele povești din *O mie și una de nopți*.

Pelerinii musulmani în timpul sărbătorii Hajj, în moscheea Haram din Mecca, Arabia Saudită

ȘTIAI CĂ...?

> Clădirea sacră din interiorul Marii Moschei Haram din Mecca se numește Kaaba. Aici este păstrată cu mare sfințenie Piatra Neagră (*Hajer-ul Aswad*) despre care se spune că ar fi căzut din Rai arătându-le lui Adam și Evei unde să clădească primul altar. În timpul pelerinajului sfânt, musulmanii se strâng la Mecca pentru a urma exemplul profetului care a sărutat piatra sfântă.

Kaaba, clădirea sfântă din interiorul marii moschei din Mecca

Cei **cinci stâlpi ai Islamului** reprezintă obligațiile fundamentale pe care orice musulman trebuie să le îndeplinească pentru a duce o viață în conformitate cu voința lui Allah:

1. Mărturisirea de credință este fundamentul Islamului și constă în rostirea cu sinceritate a declarației: „Nu există alt Dumnezeu în afară de Allah, iar Mahomed este trimisul lui Allah”.
2. Rugăciunea cu fața spre Mecca de cinci ori pe zi, la momente stabilite: în zori, la prânz, după-amiaza, la apus și seara.
3. Milostenia către cei săraci, către orfani sau către persoanele aflate în dificultate.
4. Postul în luna Ramadan, perioadă în care musulmanii adulți și sănătoși trebuie să se abțină de la mâncare și băutură de la răsăritul până la apusul soarelui.
5. Pelerinajul la Mecca, obligatoriu pentru fiecare musulman cel puțin o dată în viață, acolo aflându-se *Kaaba*, cel mai sfânt loc al islamului.

REȚIN

Islamul a apărut în secolul al VII-lea în Peninsula Arabică, transformând societatea arabă, divizată în triburi, într-o comunitate unită prin credința în Allah și învățăturile Coranului. Momentul crucial al acestei religii a fost plecarea profetului Mahomed la Medina (*hegira*, în anul 622), eveniment care marchează începutul erei islamice. După moartea Profetului, expansiunea arabă a fost condusă de califi, care au clădit un vast imperiu.

Aplic

I. Construiește o axă cronologică care să evidențieze succesiunea următoarelor procese și evenimente istorice:

- Pătrunderea arabilor în Peninsula Iberică;
- Moartea lui Mahomed;
- Distrugerea Bagdadului de către mongoli;
- Bătălia de la Poitiers.

II. Citește cu atenție sursa și răspunde la cerințe.

„Pe întreg teritoriul [...], populația era împărțită în trei categorii [exceptând sclavi]; dar nu ca urmare a unei distincții de ordin social sau pe principii economice ori în baza originii etnice, ci pe baza unor criterii de ordin confesional [...]. Astfel, musulmanii cuceritori – în frunte cu califul și familia lui, cu aristocrația militară și curtea suveranului – constituiau categoria dominantă. A doua categorie o formau cei convertiți [forțat sau de bunăvoie] la islamism, și cărora le era interzisă reîntoarcerea la vechea lor credință [...]. A treia categorie, protejații (*dhimmi*), era formată din membrii cultelor monoteiste – creștini, iudaici, [...] – religii tolerate. Aceștia n-aveau voie să poarte arme, erau obligați la plata unui tribut pentru protecția acordată, își practicau în mod liber religia, iar în procesele de natură penală sau civilă erau supuși unei jurisdicții proprii – când în cauză nu erau implicați și musulmani.” (adaptare după Ovidiu Drimba, *Istoria culturii și civilizației*)

1. Identifică în text criteriul principal în funcție de care era împărțită populația în lumea arabă.
2. Descoperă cele trei categorii sociale menționate în text și desenează o schemă care să evidențieze locul ocupat de fiecare în ierarhia statului.
3. Menționează patru aspecte referitoare la drepturile și obligațiile celor care se încadrau în categoria „protejaților”.

4.1. IMPACTUL MARILOR MIGRAȚII. EUROPA APUSEANĂ, DE LA REGATELE GERMANICE LA CAROL CEL MARE

Marile migrații din secolele IV-VIII au dus la prăbușirea Imperiului Roman de Apus și au creat cadrul istoric în care s-au format popoarele europene de astăzi. În vestul Europei, regatul francilor a cunoscut o transformare profundă în vremea regelui Carol cel Mare. În urma actului de la 25 decembrie 800, s-a revenit la ideea de autoritate imperială unitară. Astfel, s-au pus bazele civilizației medievale apusene.

Statuia lui Carol cel Mare, din Hamburg, Germania

4.2. IMPERIUL BIZANTIN: INSTITUȚII, RELIGIE ȘI CULTURĂ

Continuator al Imperiului Roman de Răsărit, statul bizantin a atins apogeul în secolul al VI-lea, sub conducerea împăratului Iustinian I, a cărui domnie a fost marcată de ideea refacerii Imperiului Roman. În acest sens, a organizat campanii militare de recucerire a teritoriilor occidentale pierdute. Statul bizantin era condus de un împărat cu puteri aproape absolute, a cărui autoritate era exprimată simbolic prin titlul de *basileu*.

Ruinele castelului Qasr Amra, din Iordania

STUDIU DE CAZ: EVOLUȚIA IDEII IMPERIALE

Biserica Sfânta Sofia, din Constantinopol, devenită în zilele noastre Hagia Sofia, din Istanbul

După prăbușirea Romei în 476, Imperiul Bizantin și-a construit o identitate proprie bazată pe ideologia creștină, în care împăratul era considerat imaginea pământească a lui Dumnezeu. Această evoluție a inclus adoptarea titlului de „basileus” și promovarea „simfoniei” dintre Stat și Biserică, concept simbolizat prin măreția Bisericii Sfânta Sofia.

De-a lungul secolelor, figura imperială a pendulat între rolul de lider militar aristocratic și cel de protector al ortodoxiei, până la transformarea sa într-un mit cultural după 1453.

4.3. ISLAMUL ȘI EXPANSIUNEA ARABĂ

Moscheea Profetului, Medina, Arabia Saudită

Islamul a apărut în secolul al VII-lea în Peninsula Arabică, transformând societatea arabă, divizată în triburi, într-o comunitate unită prin credința în Allah și învățăturile Coranului. Momentul crucial al acestei religii a fost plecarea profetului Mahomed la Medina (*hegira*, în anul 622), eveniment care a marcat începutul erei islamice. După moartea Profetului, expansiunea arabă a fost condusă de califi, care au clădit un vast imperiu, atingând apogeul cultural sub dinastia Abbasizilor.

Aplicații recapitulative

I. Imaginează-ți că ești curator la un muzeu de istorie universală și că trebuie să pregătești o serie de panouri informative pentru patru expoziții cu tematici diferite. Completează un tabel ca cel de mai jos și realizează o listă structurată în conformitate cu secțiunile acestuia. Trebuie să ai în afișele tale informațiile care să îi intereseze pe vizitatorii muzeului (personalități istorice reprezentative pentru tematica respectivă, informații de timp și spațiu, dar și câteva observații legate de impactul în epocă și o acțiune semnificativă).

Tematică	Personalitate	Timp (secol/ani)	Spațiu	Impact/acțiune semnificativă
Marile Migrații				
Imperiul Bizantin				
Imperiul Carolingian				
Islamul și expansiunea arabă				

II. Citește cu atenție sursa de mai jos și rezolvă cerințele.

„Despre dreptul persoanelor. Principala diviziune este aceasta: toți oamenii sunt fie liberi, fie sclavi. Iar libertatea, în temeiul căreia [oamenii] se numesc liberi, este capacitatea firească a omului de a face ce vrea, numai dacă nu este oprit prin forță sau de lege. Sclavia este o instituție [...] în temeiul căreia un om devine proprietatea altuia, împotriva naturii. [...] În puterea noastră se află copiii noștri, născuți într-o căsătorie legiuită. Căsătoria este legătura bărbatului cu femeia care constă într-o comuniune pe viață, de nedespărțit. [...] Așadar, copilul pe care-l naști tu și soția ta se află în puterea ta; cel pe care-l naște fiul tău și soția lui, adică nepotul și/sau nepoata se găsesc tot în puterea ta, la fel ca și strănepotul și strănepoata și așa mai departe. Copilul pe care-l naște fiica ta nu se află în puterea ta, ci a tatălui copilului. [...] Nu te poți căsători cu oricine, întrucât unele căsătorii sunt prohibite [interzise] ca de pildă între tată și fiică, sau bunic și nepoată, sau mamă și fiu, [...] aceste căsătorii sunt socotite nelegiuite și incestuoase.” (adaptare după ed. coord. Mircea Dan Bob, *Iustiniani Institutiones*)

1. Identifică două aspecte legislative referitoare la drepturi și responsabilități, care se regăsesc sub o formă similară în legislația contemporană.

2. Identifică două aspecte ieșite din uz, care nu mai sunt compatibile cu valorile societății contemporane. Justifică-ți alegerea pentru fiecare caz în maximum 2-3 rânduri.

III. Completează un tabel, ca în modelul de mai jos, precizând cauzele și consecințele marilor migrații.

CAUZE / FACTORI FAVORIZANȚI	MARILE MIGRAȚII	URMĂRI / CONSECINȚE

IV. Citește cu atenție sursele de mai jos și răspunde la cerințe.

SURSA A

„[...] După toate acestea, s-au adunat cu toții din nou în bazilica Sfântului Petru cu ocazia sărbătoririi Crăciunului. Atunci venerabilul și Augustul Pontif l-a încoronat pe rege cu propriile-i mâini, așezându-i pe creștet o coroană foarte prețioasă. Atunci credincioșii romani [...] au exclamat într-un glas: Lui Carol, preacucernicul August, încoronat de Dumnezeu, mare și aducător de pace împărat, viață și izbândă! Această aclamație a răsunat de trei ori [...] de toți a fost aclamat împărat al romanilor. Imediat după aceea, preasfântul episcop și papă l-a uns cu ulei sfințit pe Carol [...] în chiar ziua Nașterii Domnului.” (adaptat după „Liber Pontificalis”, în *Istoria Europei*)

SURSA B

„Romanii [care îl susțineau pe fostul papă Adrian I] își dezlănțuiseră toată furia lor asupra pontifului Leon – scoțându-i ochii și tăindu-i limba – și-l constrânseseră să ceară ajutorul regelui [Carol cel Mare]. Venind așadar la Roma pentru restabilirea situației Bisericii, foarte compromisă din cauza acestor incidente, Carol a petrecut acolo întreaga iarnă. Atunci a primit și titlul de Împărat și cel de August. Dar s-a arătat mai întâi atât de nemulțumit, încât ar fi renunțat, spunea chiar Carol, să intre în biserică în ziua aceea, cu toate că era o zi de mare sărbătoare, dacă ar fi știut dinainte ce avea de gând pontiful”. (adaptare după *Vita et gesta Caroli Magni*, de Eginhard)

1. Precizează evenimentul istoric la care fac referire cele două surse.

2. Identifică trei momente ale ceremoniei și gesturile simbolice care au însoțit aceste momente.

3. Analizând perspectivele oferite de sursele A și B, menționează o deosebire referitoare la evenimentul descris, între viziunea documentului papal și cea a cronicii carolingiene, susținând răspunsul cu o informație selectată din fiecare sursă.

Se acordă 10 puncte din oficiu

I. Citește cu atenție următoarele enunțuri. Încercuiește litera A, în situațiile în care consideri enunțul adevărat, respectiv litera F, dacă îl consideri fals. **20 p.**

1.	Vizigoții au fost singurul popor migrator care a reușit să ocupe și să jefuiască orașul Roma.	A	F
2.	Coranul este cartea sfântă a musulmanilor și conține revelațiile lui Mahomed.	A	F
3.	Catedrala Sfânta Sofia din Constantinopol a fost construită în timpul domniei împăratului Iustinian.	A	F
4.	După moartea lui Carol cel Mare, Imperiul a rămas unit sub conducerea unică a urmașilor săi încă două secole.	A	F

II. Realizează corespondența între informațiile de pe cele două coloane. **20 p.**

Odoacru l-a înlăturat pe împăratul Romulus Augustulus.	Anul 800
Carol cel Mare a fost încoronat ca împărat al romanilor.	Anul 732
Constantinopolul a fost cucerit de către otomani.	Anul 629
Împăratul Heraclius a adoptat titlul de <i>basileus</i> .	Anul 1453
A avut loc bătălia de la Poitiers.	Anul 476

III. Citește textul de mai jos și rezolvă cerințele. **20 p.**

„În anul 622, Heraclius a lansat un efort colosal de recrutare și mobilizare militară și a reușit să respingă armata persană spre capitala ei, Ctesiphon, înainte de a intra în Ierusalim, aducând înapoi relicva Sfintei Cruci. Chosroes al II-lea a fost detronat și Imperiul Sasanid s-a prăbușit după scurtă vreme. Izbânda lui Heraclius a fost una dintre cele mai strălucite din întreaga istorie a Bizanțului, dar și cea mai riscantă și cu efecte efemere. Împăratul părăsise Constantinopolul pentru a-și conduce armata și nu se afla acolo când orașul a fost aproape să cadă în fața unui asediu combinat al avarilor și perșilor, desfășurat în anul 626. [...] Aproape imediat, armatele arabe au invadat Siria și Palestina [...], iar Heraclius a condus retragerea bizantinilor din teritoriul recuperat de foarte puțină vreme.” (adaptare după Averil Cameron, *Bizantinii*, traducere de Iulian Moga, Sebastian-Laurențiu Nazaru)

1. Precizează spațiul istoric și secolul la care face referire sursa.
2. Identifică în text o opinie referitoare la acțiunile militare ale lui Heraclius și două argumente prin care autorul își susține punctul de vedere. Realizează un eseu de o jumătate de pagină A4.

IV. Elaborează, în aproximativ o pagină, un eseu cu titlul: „Geneza lumii medievale”, având în vedere: **30 p.**

- precizarea unui fapt istoric din sec. V-VIII și menționarea a două consecințe ale acestuia asupra evoluției politice din Europa de Apus;
- menționarea unui fapt istoric desfășurat în cadrul Imperiului Bizantin, în sec. IX-XII;
- prezentarea unei consecințe a contactului Europei occidentale cu lumea arabă în domeniul cunoașterii și exprimării artistice.

Notă! Se punctează structurarea prezentării, evidențierea relației cauză-efect, respectarea succesiunii logice și cronologice a faptelor istorice și încadrarea în limita de spațiu.

SUBIECT	I	II	III	IV	Oficiu	Total
Punctaj	4 x 5 p. = 20 p.	5 x 4 p. = 20 p.	(2 x 2,5 p.) + 5 p. + 10 p. = 20 p.	5 p. + (2 x 5 p.) + 5 p. + 10 p. = 30 p.	10 p.	100 p.

AUTOEVALUARE

Parcurgând această unitate, am învățat:				
Am întâmpinat următoarele dificultăți:				
Mi-aș putea îmbunătăți performanța dacă:				
Activitatea mea ar putea fi apreciată ca:	foarte bună ○	bună ○	satisfăcătoare ○	nesatisfăcătoare ○

Unitatea 5

Credință, putere și cunoaștere în lumea medievală

- Societate, mentalități și viață cotidiană. Lumea urbană
- Studiu de caz: Veneția, de la republică, la mare putere maritimă • Biserica în Evul Mediu • Cruciadele. Ciocnirea civilizațiilor • Timpul catedralelor. Cultura Europei medievale
- Evoluții politice: centralizarea statală • Declinul Evului Mediu: războaie, foamete, epidemii • Recapitulare • Evaluare

5.1. Societate, mentalități și viață cotidiană. Lumea urbană

Descopăr

Privește cu atenție sursele, apoi rezolvă cerințele.

SURSA A

Preluarea puterii de către barbari în Imperiul Roman de Apus, în anul 476

SURSA B

Reprezentare grafică a războinicilor barbari din perioada marilor migrații

1. Discută în clasă despre diferențele culturale și spirituale dintre civilizația romană și lumea migratorilor.
2. Identifică din discuții argumente care să explice tranziția de la Antichitate la Evul Mediu.

DICȚIONAR

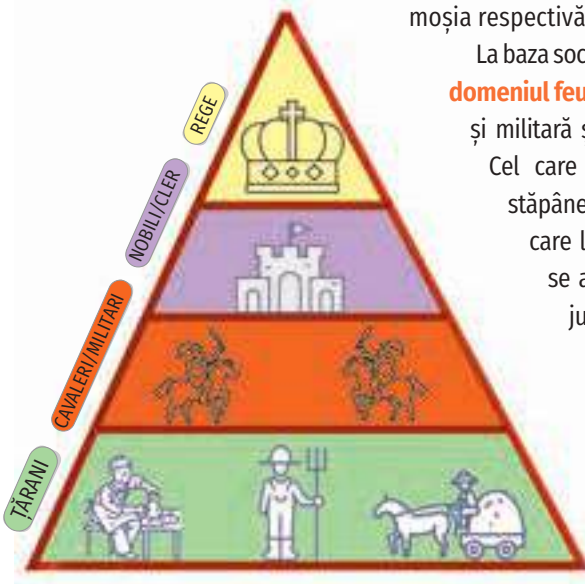
vasalitate = raport social stabilit între un senior și vasalul său, prin care seniorul acorda vasalului o feudă (proprietate), în schimbul unor obligații de loialitate și servicii

funciar = care se referă la proprietatea sau posesia asupra pământului

feudal = membru al clasei conducătoare în societatea medievală, mare proprietar de pământ, care exercita putere asupra unui domeniu feudal

Învăț

Instabilitatea politică, socială și militară din Europa Apuseană a generat dificultăți în administrarea teritoriilor și a dus la apariția unor centre de putere locale, de natură laică sau ecleziastică. Proprietarii funciari, adică **liderii militari** și reprezentanții aflați în fruntea Bisericii, au ajuns, între secolele VII-XIV, să dețină **suprafețe întinse de teren**. Pământul era obținut fie prin donații regale, prin forță, prin dezvoltarea unor relații de dependență/vasalitate sau prin absorbirea micilor proprietăți. **Țăranii** lucrau aceste pământuri în schimbul protecției și al dreptului de a rămâne pe moșia respectivă.

Piramida socială în Evul Mediu

La baza societății medievale s-a aflat încă de la început **domeniul feudal**, care organiza viața socială, economică și militară și stabilea raporturi juridice între oameni. Cel care deținea domeniul era numit **senior** și stăpânea pământul, bunurile și drepturile celor care locuiau pe acel teritoriu. În vârful ierarhiei se afla **regele**, care exercita atribuții militare, juridice, administrative și religioase, putând acorda totodată funcții cu rol militar și administrativ-teritorial (duci, marchizi sau conți). În vârful ierarhiei religioase se aflau **episcopii** și **abații**.

Domeniul feudal cuprindea castelul și rezerva feudală (terenurile arabile cele mai fertile, care includeau vii, livezi, păduri, pășuni etc.), care era lucrată de țăranii dependenți și ale cărei produse reveneau sau i se cuveau în totalitate seniorului. Pe lângă **rezerva feudală**, pe domeniul feudal se găseau și gospodării și loturi de pământ agricol date în folosință țăranilor. Aceștia reprezentau pătura de jos a societății și erau cei care asigurau producția, având obligații în muncă, în produse și, ulterior, în bani. Pe teritoriul domeniului erau produse toate cele necesare existenței de zi cu zi a seniorului și a familiei sale, precum și a țăranilor liberi și a celor dependenți. În Evul Mediu, **comerțul** se desfășura cu dificultate din cauza pericolelor din timpul deplasărilor, iar schimburile comerciale se limitau în special la produsele de lux (mirodenii, mătase).

Țăran la plug – Reprezentare a muncii agricole în secolul al XIV-lea

⚠ **Ținând cont că seniorul avea drept de viață și de moarte asupra țăranilor de pe domeniul său, cum îți imaginezi o zi din viața acestora? Argumentează în 2-3 enunțuri.**

Organizarea societății medievale europene nu poate fi înțeleasă decât în contextul implicării active a **Bisericii** în viața socială și politică. Funcția socială și locul fiecăruia în comunitate erau percepute ca fiind stabilite de Dumnezeu, fapt ce justifica implicarea clerului inclusiv în actele de justiție. Cele trei „ordine” formulate de episcopul Adalberon de Laon (n. 947 - m. 1030) structurau societatea în **oratores** (cler), **bellatores** (războinici/nobilime) și **laboratores** (țărani). Astfel, inegalitatea dintre oameni era justificată printr-o organizare așa-zis divină a lumii, în care **clerul** funcționa ca mediator între om și divinitate și asigura mântuirea credincioșilor. Pe locul secund se afla **nobilimea**, care stabilea relațiile de vasalitate, conducând și protejând comunitatea, în vreme ce **țăranimea** asigura resursele necesare supraviețuirii. Omul medieval se definea, așadar, prin **apartenența la un grup**, mobilitatea fiind rareori posibilă și putându-se realiza, în principal, doar prin intrarea în rândurile clerului.

Pământul reprezenta principala sursă de bogăție, iar puterea era exercitată prin relații personale de loialitate și de supunere. **Regele** era stăpânul întregului pământ, **senior suprem** și suveran. El atribuia părți din pământ (**feude** = moșii) nobililor care îi deveneau vasali, promițând loialitate și asumându-și **obligații** în domeniul politic, în armată și în justiție. Nobilii, la rândul lor, încredințau o parte din pământ altor nobili, care depuneau, de asemenea, **jurământ de credință** și supunere. Se constituia astfel un sistem ierarhic complex de relații feudale, în care un nobil putea deveni vasalul mai multor seniori. Suprapunerea responsabilităților și drepturilor regelui și ale nobililor a făcut ca sistemul politic să fie unul predispus la conflicte.

Legătura dintre omul de rând și Biserică a fost una extrem de strânsă în Evul Mediu. Clerul a jucat un rol deosebit de important în viața socială, militară și juridică. Prin slujbele religioase se consolida legătura cu divinitatea, iar oamenilor li se transmitea ideea că existența lor era sub semnul voinței divine și că bolile, calamitățile naturale sau alte catastrofe erau **pedepse pentru păcatele înfăptuite**. Creșterea demografică spectaculoasă din primele secole ale mileniului al II-lea a dus la apariția unor centre urbane prospere, unele dezvoltate pe baza vechilor orașe antice. Consecințele directe ale acestui fenomen au fost: creșterea producției agricole,

ȘTIAI CĂ...?

➤ Țăranii dependenți aveau următoarele obligații:

a. personale (decurgeau din starea de dependență față de senior): legarea de glie (nu aveau drept de strămutare pe alt domeniu), capitația (impozit direct perceput de la fiecare țăran), taxa de mână moartă (taxă de succesiune) și taxa de căsătorie pe un alt domeniu;

b. reale: claca (renta în muncă pe rezerva feudală), dijma (renta în bunuri din producția obținută pe loturile țăranilor dependenți), censul (renta în bani), obligațiile suplimentare (taxe pentru folosirea obligatorie a bunurilor seniorului: mori, teascuri și cuptoare; amenzi; confiscări) și obligații față de Biserică (decima sau zeciuiala – a zecea parte din produse).

Ridicare la rangul de cavaler (sec. al XIII-lea)

DICȚIONAR

breaslă = formă de organizare a oamenilor care practicau același meșteșug (fierari, cizmari, țesători, brutari), având scopul de a proteja interesele membrilor și de a controla activitatea economică urbană

ghildă = asociație a meșteșugarilor sau a negustorilor, care îndeplinea roluri economice, politice și administrative

REȚIN

Societatea medievală era organizată ierarhic, fiind dominată de relații personale, stabilite în funcție de proprietatea asupra pământului. Viața cotidiană se desfășura în principal în jurul activităților productive, al obligațiilor feudale și al sărbătorilor religioase, în condiții de trai modeste și marcate de nesiguranță. Munca, rugăciunea și războiul făceau parte din experiența zilnică, iar comunitatea și tradiția ofereau stabilitate și sens existenței.

dezvoltarea meșteșugurilor și intensificarea schimburilor comerciale. Astfel, au apărut **orașele fortificate**, care au funcționat timp de sute de ani ca centre comerciale (târguri).

Orașele medievale erau înconjurare de ziduri de apărare, prevăzute cu turnuri și bastioane. Viața urbană se desfășura îndeosebi în piața centrală, unde se aflau sediile structurilor administrativ-politice de guvernare și, uneori, catedrala. Străzile înguste și înghesuite legau casele locuitorilor de atelierele, prăvăliile și hanurile unde munceau. În aceste condiții s-a dezvoltat o societate urbană dinamică și clar structurată. La vârful ierarhiei sociale urbane se aflau familiile nobiliare, precum și reprezentanții clerului, care dețineau influență economică și politică în oraș. Pe locul secund s-a aflat, încă din secolele XI-XIII, burghezia, formată din patronii atelierelor meșteșugărești și din negustori. Următoarele categorii sociale erau meșteșugarii, organizați în **bresle** sau **ghilde**, și muncitorii necalificați. Statutul orașeanului medieval era diferit de cel al țărânului dependent de pe domeniul feudal, însă presupunea totuși diverse obligații față de autoritățile orașului și față de patronii săi. Locuitorii orașelor erau obligați să plătească taxe și să îndeplinească diverse sarcini de apărare și de întreținere a localităților fortificate. Statutul orașelor varia de la o regiune la alta: de la **republici urbane** și **orașe libere** (în special în Italia și în spațiul german) la **orașe cu autonomie largă** (comunele din Flandra și Franța Meridională) sau **orașe cu autonomie limitată** (Paris și unele orașe din Anglia). Complexitatea vieții urbane a favorizat apariția unei intelectualități laice care a contribuit la dezvoltarea societății în ansamblul său.

Aplic

Analizează sursele, apoi rezolvă cerințele.

SURSA A

„În 7 ale Idelor lui Aprilie, joi, omagiile au fost aduse comitelui; și aceasta s-a îndeplinit după formele determinate pentru a jura credință și fidelitate în ordinea următoare. În primul rând au făcut omagiu astfel:

Contele l-a întrebat dacă vrea să devină omul lui întru-totul și acesta a răspuns «vreau», apoi și-a pus mâinile lui împreunate în cele ale comitelui, care i le strânge; apoi se unesc printr-un sărut. În al doilea rând, cel ce făcuse omagiu a jurat credință cu aceste cuvinte: «făgăduiesc pe credința mea să fiu credincios din această clipă comitelui Wilhelm și să-i păstrez pe deplin și împotriva tuturor omagiul meu, cu bună credință și fără înșelăciune». În al treilea rând, a jurat aceasta pe moaștele sfinților. Apoi, cu nuiuva pe care o ținea în mână, comitele le-a dat investițiile tuturor celor care îi prestaseră omagiu, îi promisese credință și de asemenea îi făcuseră jurământ.” (Galbert de Bruges, *Istoria asasinării lui Carol cel Bun...*, în *Istoria lumii în texte – de la începuturi până în zilele noastre*, coord. B. Murgescu)

SURSA B

„Disprețul față de munca din afara casei, manifestările prea autonome ale devoțiunii, răstăcirea femeilor arată cu prisosință că societățile din Amurgul Evului Mediu au conceput cu greutate «condiția feminină» independent de cadrele căsătoriei... Cuplul a dobândit o anumită autonomie în interiorul grupurilor de rude: însă viciile și virtuțile, sarcinile și comportamentele feminine au fost percepute în raport cu familia și au devenit un veritabil fundament. Femeile au rămas o rotiță subordonată reproducerii familiale. Totuși, fără a fi negată, subordonarea a fost mai des justificată, explicitată, pe scurt, discutată decât social acceptată. Pentru că nu a mai fost de la sine înțeleasă în epocă.” (Jacques Le Goff (coord.), *Omul medieval*, trad. de Ingrid Ilinca și Dragoș Cojocaru)

1. Care sunt cele trei momente ale ceremonialului vasalic, potrivit sursei A?
2. Numește câteva drepturi și obligații ale seniorului și, respectiv, ale vasalului.
3. Care este, potrivit sursei B, percepția generală asupra femeii în Evul Mediu și care crezi că a fost rolul Bisericii în conturarea acestei imagini?
4. Precizează două ipostaze ale femeii, în Evul Mediu, evidențiate în sursa B.

Veneția, de la republică la mare putere maritimă

Descopăr

Studiază harta și discută în clasă despre cât de mult a contat poziția geografică pentru dezvoltarea Veneției.

Una dintre variantele „Drumului mătăsii” care tranzita Veneția, în secolele al XII-lea și al XIV-lea

Învăț

Încă din secolele VI-VII, orașele italiene bizantine precum Ravenna, Napoli și Roma, dar și cele longobarde, ca Milano, Benevento sau Spoleto, au fost importante centre economice, politice și culturale. Însă Veneția, o republică aristocratică, s-a impus printr-o **evoluție istorică aparte**, transformându-se într-o mare putere maritimă și comercială. Ascensiunea sa a fost determinată de factorii geografici, autonomia politică și superioritatea navală care a favorizat **dezvoltarea spectaculoasă a comerțului**.

Apariția Veneției a fost legată de migrațiile barbare din secolele V-VI, când populațiile din nordul Italiei s-au refugiat în insulele lagunei venețiene pentru a se proteja de atacurile nomazilor. Apa a fost folosită ca o barieră naturală, împotriva armatelor migratoare și a contribuit la supraviețuirea comunităților locale. Locuințele construite pe **piloni de lemn** și, ulterior, amenajarea canalelor și unirea diverselor insule prin poduri de acces au permis dezvoltarea treptată a unui spațiu urban funcțional.

Spre deosebire de celelalte monarhii medievale europene, Veneția a beneficiat de un sistem republican aristocratic, în care puterea **dogelui** (conducător cu atribuții militare) era limitată de instituții precum **Marele Consiliu, Senatul** și **Consiliul celor Zece**.

Această structură politico-administrativă a asigurat stabilitate și continuitate în guvernare, iar elitele administrative și comerciale au putut orienta politica statului către apărarea intereselor economice.

Situată la **intersecția rutelor dintre Occident, Bizanț și Orient**, Veneția a devenit principalul centru de cumpărare și vânzare a produselor de lux precum mirodeniile, mătasea și

Piața San Marco, din Veneția, în Evul Mediu

parfumurile. Profiturile obținute au permis construirea unei flote puternice și dezvoltarea șantierului naval *Arsenale*, unde erau produse în număr mare galere comerciale și nave de război. Republica Venețiană a devenit o veritabilă **putere maritimă**, capabilă să domine spațiul mediteranean, în secolele XII-XIII.

Transformarea Veneției în **hegemon comercial** a dus la un inevitabil conflict cu alte republici maritime italiene, în special cu **Genova**. Rivalitatea dintre cele două puteri a avut ca principală miză controlul rutelor comerciale spre Orient și obținerea monopolului asupra Mediteranei. Confruntările maritime au accelerat militarizarea flotelor, obligând Veneția să își consolideze instituțiile și să diversifice tehnicile comerciale, în contextul în care Mediterana a devenit un spațiu al **competiției economice, militare și politice**.

Momentul decisiv al afirmării sale ca mare putere a fost participarea la cruciada a IV-a. Sub conducerea **dogelui Enrico**

Enrico Dandolo, doge al Veneției
(între 1192-1205)

Dandolo, Veneția a pus la dispoziția cruciaților flota necesară expediției, dar și-a urmărit propriile interese strategice. Devierea cruciadei spre Zara, Dalmația în 1202 și apoi spre Constantinopol pentru a cuceri orașul în anul 1204 au adus republicii teritorii, porturi și privilegii comerciale esențiale pentru dominația sa în estul Mediteranei, astfel încât Veneția și-a

consolidat poziția de hegemonie comercială și navală. Dogele care a avut un rol decisiv în cruciada a IV-a, a murit în 1205 la Constantinopol și a fost înmormântat în catedrala Sfânta Sofia din Constantinopol.

Controlul rutelor maritime, superioritatea flotei și abilitatea diplomatică au permis Veneției să domine spațiul mediteranean timp de secole și să devină unul dintre cele mai prospere state ale Europei.

Sala del Collegio, Palatul Dogilor din Veneția, Italia

Aplic

Citește cu atenție sursa și rezolvă cerințele.

„În aprilie 1201, un grup de soli cruciați [...] au negociat un tratat nefast cu Veneția, marea putere navală și comercială italiană. Acordul prevedea construcția unei flote mari care urma să transporte 33 500 de cruciați și 4 500 de cai de cealaltă parte a Mediteranei, în schimbul a 85 000 de mărci de argint [...]

Galeră venețiană cu 26 de vâsle

În lipsa sprijinului din partea unor capete încoronate, cea de-a patra cruciadă a întâmpinat dificultăți legate de achitarea notei de plată către Veneția [...] Octogenar slăbit de bătrânețe, pe jumătate orb, dar cu un caracter puternic și energie nestăvilită care nu corespundeau deloc vârstei sale, (dogele) Dandolo era versat în domeniul războiului și al politicii și era animat de o hotărâre neclintită de a extinde interesele venețiene [...] El s-a oferit să reducă datoria cruciaților [...] cu condiția ca mai întâi aceștia să ajute Veneția să-și învingă dușmanii. Acceptând această înțelegere, cea de a patra cruciadă a deviat de la calea către Țara Sfântă.” (adaptat după Thomas Asbridge, *Cruciadele*)

1. Care a fost, potrivit sursei, rolul Veneției în organizarea cruciadei?
2. Ce sugerează expresia „tratate nefaste” despre opinia istoricului privind acordul dintre cruciați și Veneția? Argumentează-ți răspunsul.
3. Crezi că decizia cruciaților de a sprijini Veneția a fost justificată sau a trădat scopul inițial al cruciadei? Motivează.

5.2. Biserica în Evul Mediu

Descopăr

Privește cu atenție sursele și rezolvă cerințele.

SURSA A

Carol cel Mare, reprezentat drept alesul lui Dumnezeu pentru a creștina populațiile din Europa apuseană

SURSA B

Împăratul bizantin Iustinian I, considerat continuatorul împăraților romani și alesul lui Dumnezeu

1. Explică ce legătură crezi că exista între conducătorul statului și divinitate.
2. Cum crezi că își transmiteau cei doi împărați autoritatea către supușii lor?

Învăț

Între secolele al IV-lea și al XI-lea, Europa a fost scena **invaziilor hunilor**, veniți din stepele euroasiatice, precum și a **raidurilor vikingilor** (între secolele VIII-XI), care jefuiau și distrugau orașele aflate pe coastă. Începând din secolul al VIII-lea, teritorii însemnate din Spania și Italia au fost cucerite de musulmani. Dacă în cel din urmă caz se poate vorbi și de un schimb cultural și științific benefic pentru societatea medievală europeană, în primele două cazuri a fost amplificată starea de instabilitate politico-administrativă. **Biserica** a devenit astfel **cea mai stabilă instituție** și a reușit să integreze populațiile necreștine din Europa Occidentală.

Evoluția politică și socială diferită a Apusului față de Răsăritul Europei a influențat organizarea Bisericii creștine, la vârful căreia s-au conturat două modele diferite de conducere. Acest fapt a dus la un conflict de autoritate, pe fondul afirmării legitimității identitare, între **Papa de la Roma** și **Patriarhul de la Constantinopol**. Particularitățile dogmatice, politice și culturale au accentuat divergențele, iar tensiunile din sânul Bisericii au atins punctul culminant la mijlocul secolului al XI-lea. În anul 1054, delegații papei **Leon al IX-lea** au depus o bulă de excomunicare pe altarul Catedralei Sfânta Sofia, din Constantinopol, iar patriarhul **Mihail I Cerularie** a răspuns, de asemenea, prin excomunicare a Papei. Acest episod istoric a devenit cunoscut drept **Marea Schismă**. Deși inițial conflictul nu a fost perceput ca o ruptură iremediabilă, de-a lungul secolelor s-a produs o separare permanentă, cu efecte majore asupra Europei creștine.

Marea Schismă a fost mai degrabă rezultatul factorilor politici decât al celor religioși. Cauzele rupturii au fost:

- Relația diferită dintre stat și Biserică în Apusul și în Răsăritul Europei;
- Migrațiile și invaziile din această perioadă;
- Politicile de evanghelizare aplicate diferit în Vest față de Est;
- Diferențele de viziune privind organizarea și ierarhia Bisericii;
- Direcțiile dogmatice și liturgice diferite;
- Diferențele de limbă din cadrul slujbelor religioase (latină – în Apus, greacă – în Răsărit).

ȘTIAI CĂ...?

- > **Donatio Constantini** este un document medieval fals, prin care împăratul Constantin cel Mare, vindecat în mod miraculos de lepră, ar fi cedat autoritatea sa asupra Romei papei Silvestru I, pe atunci episcop al Romei, precum și tuturor succesorilor săi la Sfântul Scaun.
- > Documentul, controversat încă din epocă, a fost calificat în repetate rânduri drept un fals grosolan.

DICȚIONAR

schismă = ruptură religioasă sau ideologică cadrul unei organizații sau comunități

excomunicare = excludere temporară sau definitivă dintr-o comunitate religioasă

patriarh = conducătorul suprem al Bisericii în spațiul creștin răsăritean

dogmă = învățătură fundamentală a unei religii care nu poate fi supusă criticii

bulă = sigiliu medieval aplicat pe documente oficiale (**bulă papală** = document oficial emis de papă, autentificat printr-un sigiliu)

ȘTIAI CĂ...?

➤ Mănăstirea Cluny, din Burgundia, Franța, a fost fondată în anul 910 și a devenit unul dintre cele mai importante centre religioase ale Europei medievale, promovând viața monahală virtuoașă, combaterea corupției din rândul clerului, respectarea disciplinei religioase și consolidarea autorității Bisericii.

Moșia mănăstirii avea dimensiuni impresionante, iar influența sa economică și spirituală se întindea asupra numeroaselor teritorii și mănăstiri afiliate.

Mănăstirea includea un complex de clădiri spațioase, cu turnuri impunătoare și decorațiuni artistice elaborate.

DICȚIONAR

învestitură = numire oficială într-o funcție

Imago Dei = lat. „imaginea lui Dumnezeu”; expresie teologică folosită mai ales în creștinism, care se referă la ideea că omul a fost creat după chipul lui Dumnezeu

Dictatus Papae = document oficial emis în anul 1075, în timpul pontificatului lui Grigore al VII-lea, prin care se afirma supremația papei și independența Bisericii față de autoritatea laică

Până în secolul al XI-lea, în Apusul Europei, puterea laică și cea religioasă se susțineau reciproc, fiecare legitimându-și autoritatea prin **relația directă cu divinitatea**. Noțiunea de imperiu avea, în Evul Mediu, o dimensiune profund creștină, împăratul fiind considerat **alesul lui Dumnezeu** și înzestrat cu o autoritate supremă și universală. Funcțiile sale erau atât **seculare** (politice și administrative), cât și **spirituale**, acesta putând interveni în organizarea vieții religioase. Expresia acestei autorități o reprezenta **dreptul de investitură**, adică dreptul împăratului de a numi episcopi și alți conducători ai Bisericii, cărora le înmâna însemnele puterii (cârja episcopală și inelul), în cadrul unei procesiuni care avea atât rol simbolic, cât și unul de subordonare. Episcopii numiți deveneau astfel vasalii împăratului, iar acesta putea interveni în administrarea bunurilor Bisericii. **Episcopii** îi datorau împăratului **loialitate** și **servicii**, asemenea celorlalți vasali din sistemul feudal.

Autoritatea Bisericii a fost afectată de implicarea excesivă a puterii laice în organizarea ei, precum și de declinul moral al clerului, prin practici precum *simonia* (vânzarea/cumpărarea Sfintelor Taine) și *nicolaismul* (curent religios care promova încălcarea moralei creștine, inclusiv nerespectarea celibatului de către clerici). Un rol important în consolidarea autorității papale l-a avut călugărul Hildebrand de la mănăstirea din Cluny, Franța, devenit papă în anul 1073, sub numele de **Grigore al VII-lea**. În 1075, prin *Dictatus Papae*, acesta susținea că Biserica trebuie să fie independentă de împărați și regi, iar conducătorii laici nu ar trebui să aibă dreptul de a numi episcopi.

Imaginea lui Grigore al VII-lea de pe Bazilica Sfântul Paul din afara Zidurilor, Roma

Dictatus Papae a provocat tensiuni în relația dintre papalitate și stat, dar și în rândul clerului, prin diminuarea prerogativelor episcopatului local. În anul 1076, Papa Grigore al VII-lea s-a opus învestiturii arhiepiscopului de Milano de către **împăratul german Henric al IV-lea**. Ca răspuns, împăratul a convocat episcopii din Imperiu, care l-au declarat pe papă ilegal, contestându-i autoritatea. Reacția papei a fost imediată: Henric al IV-lea a fost excomunicat, ceea ce i-a șubrezit autoritatea în Sfântul Imperiu Roman. Izolat de cei care l-au susținut, împăratul a trebuit să meargă la Canossa, în ianuarie 1077, unde a făcut penitență, pentru ridicarea excomunicării. Penitența de la Canossa nu a rezolvat însă conflictul, fiind doar o mișcare tactică temporară. Neînțelegerile dintre papă și împărat au continuat în anii următori. Alungat din Roma și nevoit să se refugieze în sudul Italiei, sub protecția normanzilor, Grigore al VII-lea s-a stins din viață la Salerno, în 1085. În 1084, el fusese înlocuit de antipapa Clement al III-lea, care l-a încoronat pe Henric al IV-lea după ce acesta a cucerit Roma.

Disputa pentru investiție s-a încheiat formal în anul 1122, prin **Concordatul de la Worms**. Acest document a stabilit un compromis privind **dubla investiție a episcopilor**. Investiția religioasă era realizată de Biserică, prin acordarea inelului și a **toiagului**, simboluri ale autorității spirituale, în timp ce investiția laică era realizată de împărat, care oferea sceptrul și primea **omagiu pentru bunurile efemere** deținute de cel numit în funcție.

Aplic

I. Realizează o axă cronologică în care să se evidențieze evoluția relațiilor dintre Papalitate și Sfântul Imperiu Roman, în intervalul cuprins între secolele X-XIV, ținând cont de momentele-cheie ale acestei evoluții, conform schemei de mai jos:

cooperare → conflict → compromis → redefinire a puterii

1. Stabilește relația cauză-efect pentru trei dintre reperele cronologice care se regăsesc pe axa ta cronologică.

2. În ce măsură poate fi comparat conflictul medieval dintre Biserică și stat cu tensiuni similare din societatea actuală? Argumentează-ți răspunsul.

II. Citește cu atenție sursa și răspunde la cerințe.

„...concepția sa despre guvernare [a lui Frederic al II-lea¹] este aceea a sinonimiei dintre persoana împăratului și figura lui Dumnezeu [*Imago Dei*]. Așezat pe treapta cea mai înaltă a ordinii terestre, întocmai ca Tatăl pe tronul ceresc, împăratul este, ca și cel pe care îl întru-chipează, guvernatorul lumii și apărătorul ei... Situat pe culmea ierarhiei lumești, el era, și aici intervine noutatea acestei concepții, mediatorul Legii divine, «filtrul» prin care aceasta era transmisă pe pământ și devenea activă în calitatea ei de Lege Sfântă și de Dreptate totodată”. (adaptare după Alexandru Florin Platon, Laurențiu Rădvan, Bogdan-Petru Maleon, *O istorie a Europei de Apus în Evul Mediu*)

¹ Frederic al II-lea de Hohenstaufen (n. 1194 - m. 1250)

1. Formulează o opinie despre autoritatea laică (imperială) în viziunea împăratului Frederic al II-lea, susținând-o cu două informații din sursa dată.

2. Explică de ce această concepție a fost percepută ca o amenințare de către instituția pontificală.

III. Realizați, în echipe de 3-4 elevi, o prezentare digitală (folosind aplicații precum Google Slides, PowerPoint sau Canva) despre centrele monastice din Europa Occidentală (de exemplu: Cluny, Montecassino, Cîteaux, Canterbury). Prezentarea trebuie să includă: un text scurt dintr-o scriere istorică medievală, o imagine reprezentativă, o hartă istorică în care să fie ilustrată aria geografică cercetată, un text istoriografic dintr-o lucrare a unui istoric modern și un material video (secvență de film documentar/artistic, joc video, tur virtual).

DETECTIV ÎN ISTORIE – PROIECT

„În Evul Mediu, Biserica Catolică s-a bucurat de putere politică, în zilele noastre ea se bucură de autoritate morală și socială.”

Documentează-te pentru fiecare perioadă în parte și formulează un eseu argumentativ, de o pagină A4, având ca temă afirmația de mai sus. Vei avea în vedere: *utilizarea cunoștințelor istorice, întrebuintarea capacității de analiză comparativă și formularea unor argumente pertinente, susținute prin fapte istorice relevante.*

REȚIN

> Diferențe dogmatice, lingvistice și de raportare la autoritatea laică au dus la ruptura dintre cele două centre religioase, Roma și Constantinopol, cunoscută drept Marea Schismă. Chiar dacă această separare nu a avut, la momentul respectiv, un impact imediat major, eforturile de reconciliere ulterioare nu au reușit să refacă unitatea bisericească. În același timp, Biserica Catolică a cunoscut un amplu proces de reformă, prin care și-a consolidat autoritatea și a intrat în conflict cu puterea imperială. Disputa pentru investiție s-a încheiat printr-un compromis.

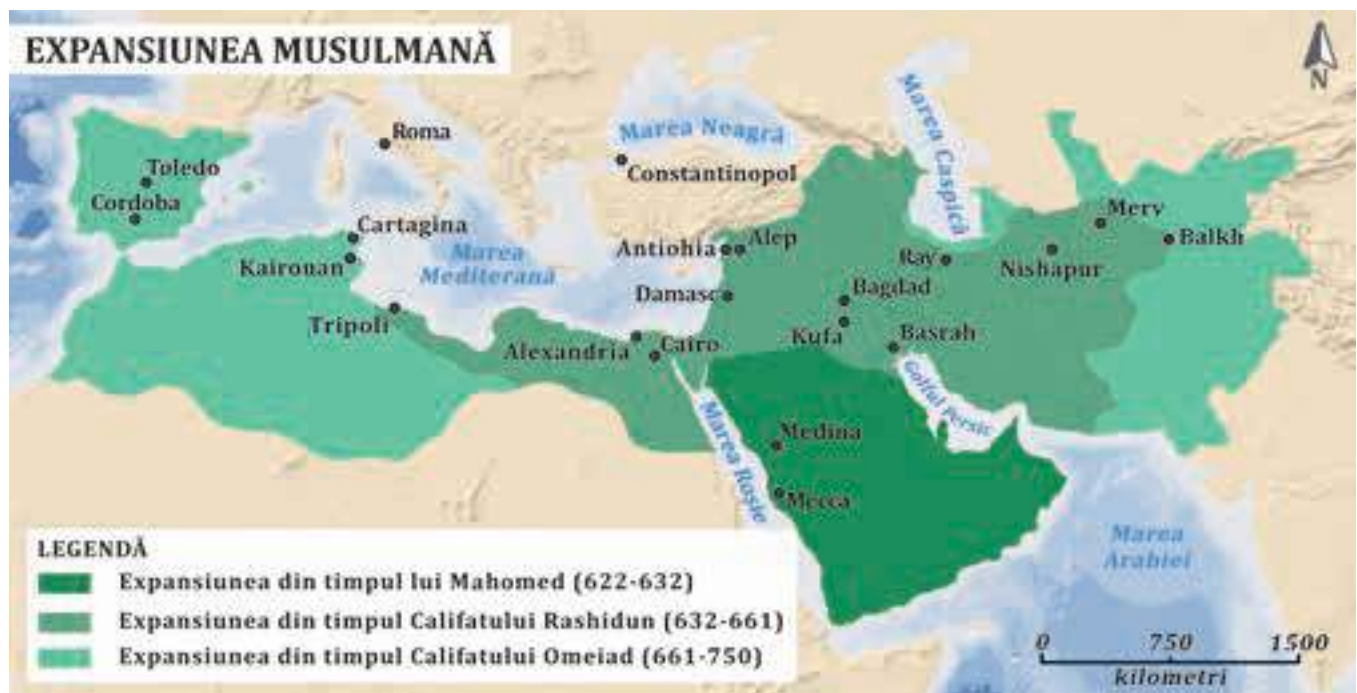

Abăția Cluny din Burgundia

5.3. Cruciadele. Ciocnirea civilizațiilor

Descopăr

Privește cu atenție sursa pentru a identifica aria de influență a lumii islamice și principalele centre de putere, la finele secolului al VIII-lea. Rezolvă cerințele.

1. Care sunt zonele de contact dintre Europa creștină și lumea musulmană?
2. Precizează două posibile motive de conflict între cele două lumi.

DICȚIONAR

cruciadă = fiecare dintre cele opt expediții militare organizate la îndemnul Bisericii, având ca obiective principale oprirea expansiunii islamice, recăștigarea controlului asupra Țării Sfinte, cucerirea regiunilor păgâne și recucerirea fostelor teritorii creștine

pelerinaj = călătorie ritualică făcută de credincioși către un loc sfânt

relicve = rămășițe pământești ale unor sfinți, obiecte sacre în spiritualitatea creștină; moaște

Învăț

Pe fondul expansiunii teritoriale rapide și amenințătoare a lumii islamice care a ocupat aproape integral Peninsula Iberică, Europa a înregistrat diferențe semnificative în evoluția zonei occidentale față de cea răsăriteană. În vest, **autoritatea supremă** (rege sau împărat) a fost slăbită, iar puterea a ajuns să fie deținută de diverși lideri locali, care nu se supuneau complet monarhiei. Acest fenomen a produs o **fragmentare administrativ-teritorială** pronunțată. Pe de altă parte, lupta pentru autoritate dintre Suveranul Pontif și monarhii din vestul Europei a produs o instabilitate care a influențat profund modul de viață al oamenilor, valorile morale și comportamentele sociale. Prin predică, simboluri și practici religioase, Biserica întreținea **conștiința păcatului** și alimenta ideea nevoii de penitență, manifestată prin rugăciune, acte de caritate și pelerinaje desfășurate sub atenta îndrumare a reprezentanților clerului. Nu la fel s-a întâmplat și în estul Europei, Imperiul Bizantin fiind un stat centralizat, cu o armată bine organizată și o economie funcțională. Autoritatea împăratului era consolidată și susținută de către Biserica, acesta fiind perceput de către supuși ca **protector al credinței creștine**.

Lumea musulmană, unită prin religia islamică și prin utilizarea limbii arabe în administrație și cultură, era fragmentată din punct de vedere politic, organizată în mai multe state și dinastii aflate uneori în conflict privind legitimitatea conducătorilor și interpretarea „revelațiilor” Profetului.

Interacțiunea dintre civilizația creștină și cea musulmană s-a realizat în Orientul Apropiat, în nordul Africii și în Peninsula Iberică, iar conflictele au alternat cu perioade de cooperare pașnică în plan economic și cultural. Tensiunile dintre cele două civilizații au fost provocate mai ales de **turcii selgiucizi** care au preluat controlul asupra Anadoliei, amenințând securitatea rutelor comerciale și accesul pelerinilor către Ierusalim.

Împăratul bizantin Alexie Comnenul a solicitat sprijinul Papei, iar în anul 1095, **Urban al II-lea** i-a îndemnat pe creștini să se mobilizeze pentru **eliberarea Ierusalimului de asuprairea musulmană**. Mesajul din discursul papal a fost unul foarte puternic: toți participanții la cruciadă urmau să fie mântuiți și răsplătiți în ceruri. Așa au început cruciadele care și-au pus amprenta deopotrivă asupra lumii creștine și musulmane, timp de două secole. Reacția de entuziasm a populației a fost rezultatul unui cumul de factori sociali, economici, politici și religioși. Mulți oameni de rând și-au abandonat familiile și s-au alăturat cruciadei pentru a scăpa de sărăcie și pentru iertarea păcatelor. Mesajul din discursul papal a fost unul foarte puternic: toți participanții la cruciadă urmau să fie mântuiți și răsplătiți în ceruri pentru purificarea Țării Sfinte.

Prima „armată” ajunsă în Anatolia, formată din țărani, cavaleri de rang inferior și fanatici religioși, în frunte cu preotul Petru Eremitul (aproximativ 25 000 de oameni) a fost distrusă de turci și numai 3 000 de oameni au supraviețuit misiunii. Cea care i-a urmat a fost mai organizată, fiind alcătuită din supușii mai multor prinți din nordul și sudul Franței, din Germania și din sudul Italiei care s-au împărțit în patru corpuri de armată. Cruciații au ajuns la Constantinopol, iar împăratul bizantin le-a oferit sprijin logistic, de transport și de aprovizionare, cerându-le în schimb să îi înapoieze orice **teritoriu recuperat de la selgiucizi**. Cruciații au reușit să ocupe Antiohia în anul 1098, iar un an mai târziu au ajuns în Ierusalim, unde unul dintre grupuri a masacrat oameni de rând, inclusiv evrei. Cruciații au ajuns astfel să controleze Palestina, o fâșie îngustă pe coastă unde au înființat: Regatul Ierusalimului, Comitatul Edesa, Comitatul Tripoli și Principatul Antiohiei. Cu toate acestea, autoritatea lor în zonă nu a fost stabilă.

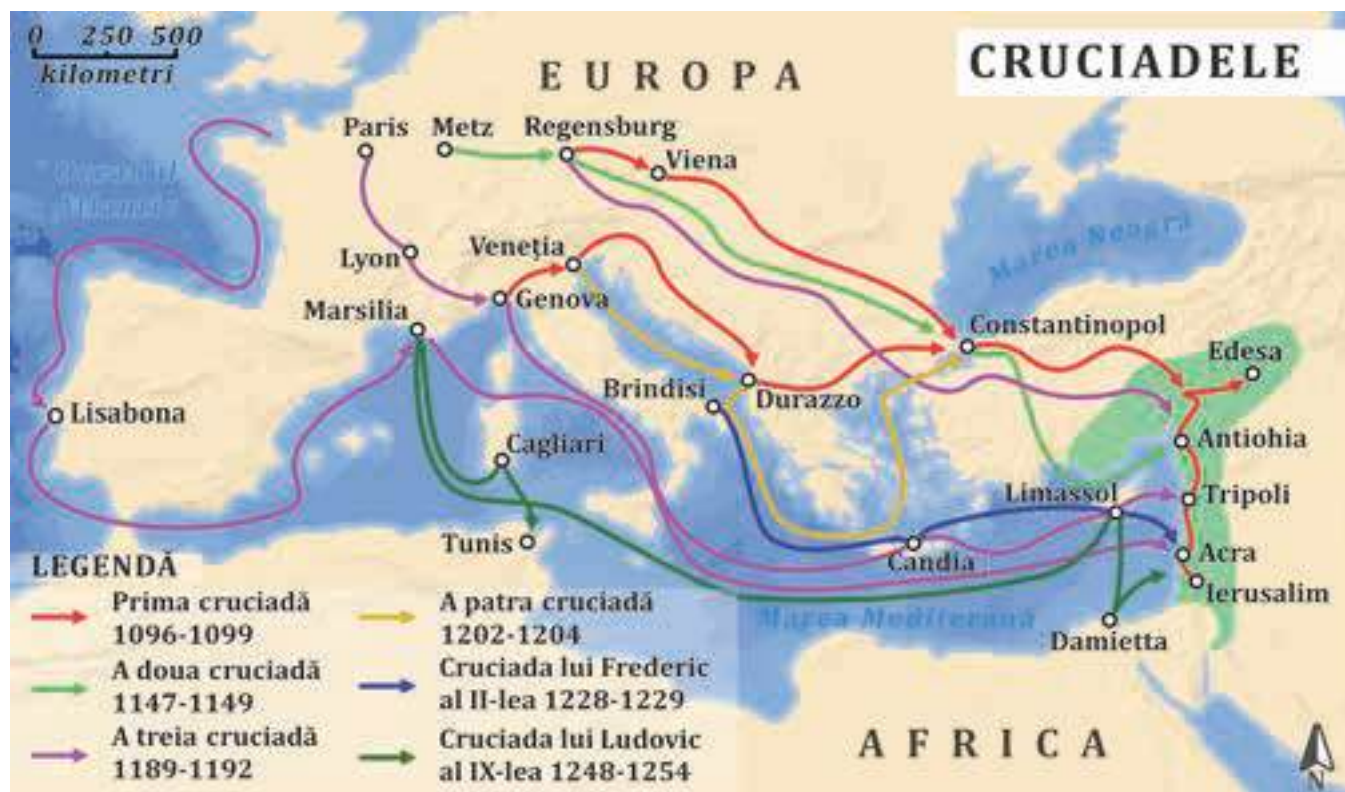
Reacția musulmanilor a fost lentă. Ei nu au privit acțiunea creștinilor ca pe o amenințare de durată. Treptat însă, indiferența și dezbinarea au fost înlocuite cu o rezistență organizată, sub conducerea lui **Saladin** (Șalâh ad-Dîn Yūsuf ibn Ayyūbī, 1138-1193), fondatorul dinastiei Ayyubide, a recucerit aproape întreg **Regatul Ierusalimului** în anul 1187, permițându-le locuitorilor creștini să-și răscumpere libertatea și să plece.

ȘTIAI CĂ...?

- Un rol important în legitimarea puterii imperiale bizantine l-au avut relicvele creștine, printre care pot fi amintite: *brațul Sfântului Ștefan, brațul lui Ioan Botezătorul și fragmente din Sfânta Cruce.*
- Înainte de cruciada a IV-a, la Constantinopol existau peste 3500 de relicve care aparțineau unor sfinți diferiți.
- Cele mai multe relicve au fost transportate în Occident după jaful cruciaților din 1204.
- Relicve precum *Coroana de spini și Sfânta Lance* au fost trimise la Paris.
- Fragmente din *Sfânta Cruce* au ajuns în mai multe țări din vestul Europei.

ȘTIAI CĂ...?

➤ Denumirea de „cruceadă” este o creație a istoricilor. Contemporanii Papei Urban al II-lea foloseau cuvântul *iter* (lat.) = călătorie sau *peregrinatio* (lat.) = pelerinaj.

➤ Un termen specific misiunilor militare din Țara Sfântă a apărut la sfârșitul secolului al XII-lea, în forma cuvântului *crucesignatus* (lat.) = persoană care poartă semnul crucii.

➤ De-a lungul timpului a fost adoptat termenul de *croisade* (fr.), care înseamnă „drum al crucii”.

Campaniile europenilor împotriva musulmanilor au scos în evidență limitările fiecărei tabere, inclusiv tensiunile din interiorul taberei creștine, în care Imperiul Bizantin era perceput, în general, ca un aliat îndoielnic. Astfel, din susținător al cruciadelor, Imperiul Roman de Răsărit avea să ajungă să își epuizeze resursele și să fie vulnerabil în fața propriilor aliați. **Slăbirea Imperiului Bizantin** în urma cruciadelor a contribuit la declinul său pe termen lung și a avut consecințe majore asupra echilibrului de putere din estul Europei. Tensiunile politice generate de moartea lui Saladin au afectat unitatea lumii musulmane și au încurajat organizarea unei noi cruciade.

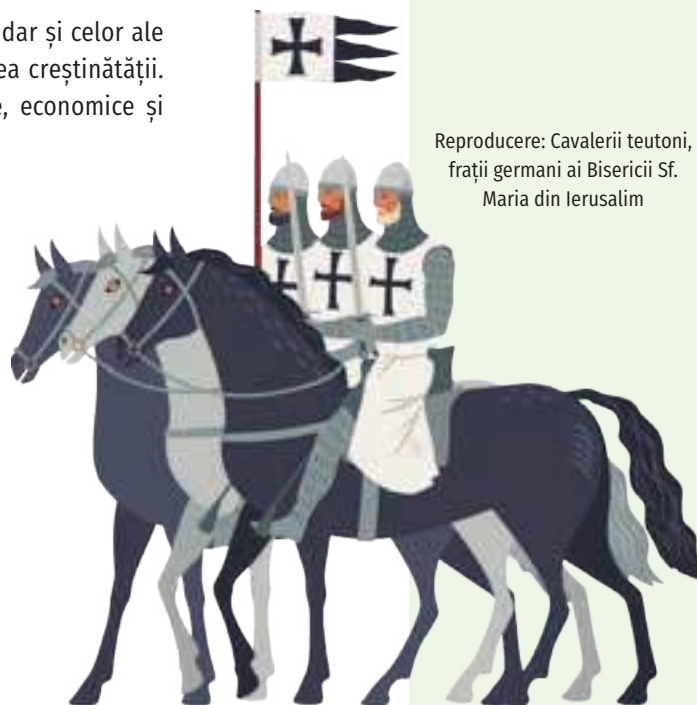
După moartea lui Saladin, **Papa Inocențiu al III-lea** a susținut inițiativa de a organiza o nouă cruciadă pentru a elibera Ierusalimul de sub stăpânirea sultanului de la Cairo și a chemat la luptă toate statele din vestul Europei.

Traversarea Mediteranei trebuia să fie asigurată de corăbiile venețiene, după o negociere avută de cruciații francezi cu **dogele venețian Enrico Dandolo**. În anul 1202, oastea creștină era pregătită, dar, cum liderii cruciați nu au putut onora plata cerută, la solicitarea venețienilor a fost atacată **cetatea Zara, din Dalmația** (astăzi, orașul Zadar din Croația). Gestul creștinilor a adus o excomunicare din partea papalității, Inocențiu al III-lea criticând dur atacarea teritoriului creștin stăpânit de regele Imre al Ungariei. Cruciații s-au îndreptat apoi spre **Constantinopol**, unde au aranjat înlăturarea împăratului bizantin și încoronarea lui Alexie al IV-lea, care le promisese sprijin pentru continuarea expediției. În **anul 1204**, Alexie al IV-lea a fost îndepărtat de pe tron de către rivalii săi. Cruciații au atacat Constantinopolul și după trei zile de asediu, la 12 aprilie, au cucerit orașul, supunându-l unui jaf teribil. **Imperiul Bizantin** a fost reorganizat și s-a înființat Imperiul Latin de Răsărit, după ce aristocrația bizantină s-a retras la Niceea.

Ordinele militare călugărești au apărut din nevoia de a oferi protecție, ajutor și îngrijiri medicale creștinilor aflați în pelerinaj în Țara Sfântă și au evoluat rapid, devenind niște organizații militare formidabile.

Călugării militari trăiau conform regulilor monastice, dar și celor ale disciplinei militare și jurau să își dea viața pentru apărarea creștinătății. Membrii acestor ordine au influențat structurile militare, economice și religioase ale Europei.

Cavalerii din **Ordinul Teutonic**, a cărui naștere a coincis cu cea de a treia cruciadă (1189-1192) au jucat un rol important inclusiv în Europa de Est, unde au avut misiunea de a cucerii și converti popoarele păgâne. Între 1211 și 1525, teutonii au controlat mai multe teritorii europene, inclusiv ale Germaniei, Ungariei, României și Poloniei de astăzi. Veșmântul lor de luptă consta într-o mantie albă cu o cruce neagră, iar statutul de cavaleri-călugări le-a fost consfințit de către Papa Clement al III-lea.

Reproducere: Cavalerii teutoni, frații germani ai Bisericii Sf. Maria din Ierusalim

Cronologia cruciadelor

Prima cruciadă	1096–1099
A doua cruciadă	1147–1149
A treia cruciadă	1189–1192
A patra cruciadă	1202–1204
A cincea cruciadă	1217–1221
A șasea cruciadă	1228–1229
A șaptea cruciadă	1248–1254
A opta cruciadă	1270
După căderea portului Acra, în 1291 , cruciații au fost alungați din Țara Sfântă.	

Ruinele fortăreței Crac des Chevaliers, construită în secolul al XII-lea de către membrii Ordinului Cavalerilor Ospitalieri

REȚIN

Cruciadele au fost expediții militare care au avut loc între secolele al XI-lea și al XIII-lea, organizate de papalitate și de puterile creștine occidentale cu scopul de a elibera Ierusalimul de sub dominația musulmană. Deși motivația religioasă a fost dominantă, cruciadele au avut și cauze politice, economice și sociale. După prima cruciadă, care și-a atins obiectivul de a lua înapoi Ierusalimul, alte expediții similare au încercat să apere sau să recucerească teritoriile aflate sub control musulman, însă succesul lor a fost limitat. Cruciada a IV-a a însemnat cucerirea Constantinopolului de către creștinii apuseni. Cruciadele au avut consecințe multiple, printre care amintim: dezvoltarea ordinelor militare, deteriorarea relațiilor dintre Occident și Imperiul Bizantin, creșterea puterii caselor regale din Europa și a unor state italiene (ex. Veneția, Genova), dezvoltarea comerțului internațional și intensificarea schimburilor culturale.

Aplic

I. Analizează imaginile pentru a înțelege caracteristicile celor două tabere din prima cruciadă și răspunde la întrebări.

Pictură expusă în muzeul din Acra, nordul Israelului, în Cetatea templierilor. Scena pictată redă lupta dintre cruciați și musulmani

Reconstituire a unei ilustrații reprezentând asediul cruciaților asupra Ierusalimului, în prima cruciadă – Biserica St. Denis, din Paris

1. Care crezi că sunt cauzele conflictului dintre Europa creștină și lumea musulmană?
2. Precizează două posibile zone/spații de conflict între cele două tabere.

II. Citește cu atenție sursele și rezolvă cerințele.

SURSA A

„Populația Orașului Sfânt a fost trecută prin sabie, iar francii i-au măcelărit pe musulmani, vreme de o săptămână [...] Evreii au fost adunați în sinagoga lor și francii i-au ars acolo de vii. Au distrus, de asemenea, monumentele sfinților și mormântul lui Avram [...] nici măcar coreligionarii lor nu au fost cruțați: una dintre primele măsuri ale francilor a fost să-i expulzeze din Biserica Sfântului Mormânt pe toți preoții riturilor orientale – greci, georgieni, armeni, copti și sirieni – care oficiau acolo împreună în virtutea unei vechi tradiții.” (adaptare după Amin Maalouf, *Cruciadele văzute de arabi*)

SURSA B

„Celălalt adevăr incontestabil al cuceririi Ierusalimului este că luptătorii cruciați nu au fost mânați doar de setea de sânge sau de pradă – ei mai erau impulsionați și de o veritabilă evlavie și de credința sinceră că îndeplineau lucrarea lui Dumnezeu [...] Amurgul zilei de 13 iulie 1099 i-a găsit pe latini strânși laolaltă ca să-l aducă mulțumire, cu ochii în lacrimi, Dumnezeului lor [...] după ani de suferință, deznădejde și luptă, teribila misiune a celor dintâi cruciați fusese săvârșită: Ierusalimul se afla pe mâini creștine.” (adaptare după Thomas Asbridge, *Cruciadele*)

1. La ce eveniment istoric fac referire sursele?
2. Ce perspective asupra evenimentului oferă cele două surse?
3. Care au fost consecințele cuceririi Ierusalimului asupra lumii musulmane?

III. Cu ajutorul inteligenței artificiale (AI), realizați, în echipe de 4-5 elevi, o reprezentare grafică a cuceririi Ierusalimului, din anul 1099. Prezentați proiectul în clasă.

DETECTIV ÎN ISTORIE – PROIECT

Cruciada a IV-a a influențat decisiv relațiile dintre Occident și Imperiul Bizantin. Investighează acest moment controversat din istoria Europei, consultând deopotrivă izvoare occidentale și izvoare bizantine pentru a înțelege perspectivele diferite asupra cuceririi Constantinopolului.

5.4 Timpul catedralelor. Cultura Europei medievale

Descopăr

Privește cu atenție sursele și rezolvă cerințele.

SURSA A

În Catedrala din Aachen se află tronul și mormântul lui Carol cel Mare

SURSA B

Cadru din interiorul catedralei Aachen

1. Ce mesaj privind autoritatea sa politică și religioasă a dorit Carol cel Mare să transmită prin construirea acestui edificiu?
2. Discută în clasă și explică relația dintre artă, religie și putere în Imperiul Carolingian.

Învăț

În perioada medievală, majoritatea manifestărilor artistice aveau un pronunțat **caracter religios**. Elitele intelectuale ale epocii s-au format și au studiat în bibliotecile sau în centrele de educație dezvoltate în cadrul mănăstirilor și al școlilor bisericești. Prin creațiile sale, arta medievală a contribuit la consolidarea **autorității Bisericii**, transmitând învățăturile creștine prin intermediul unui limbaj vizual simbolic, esențial în procesul de educare a credincioșilor.

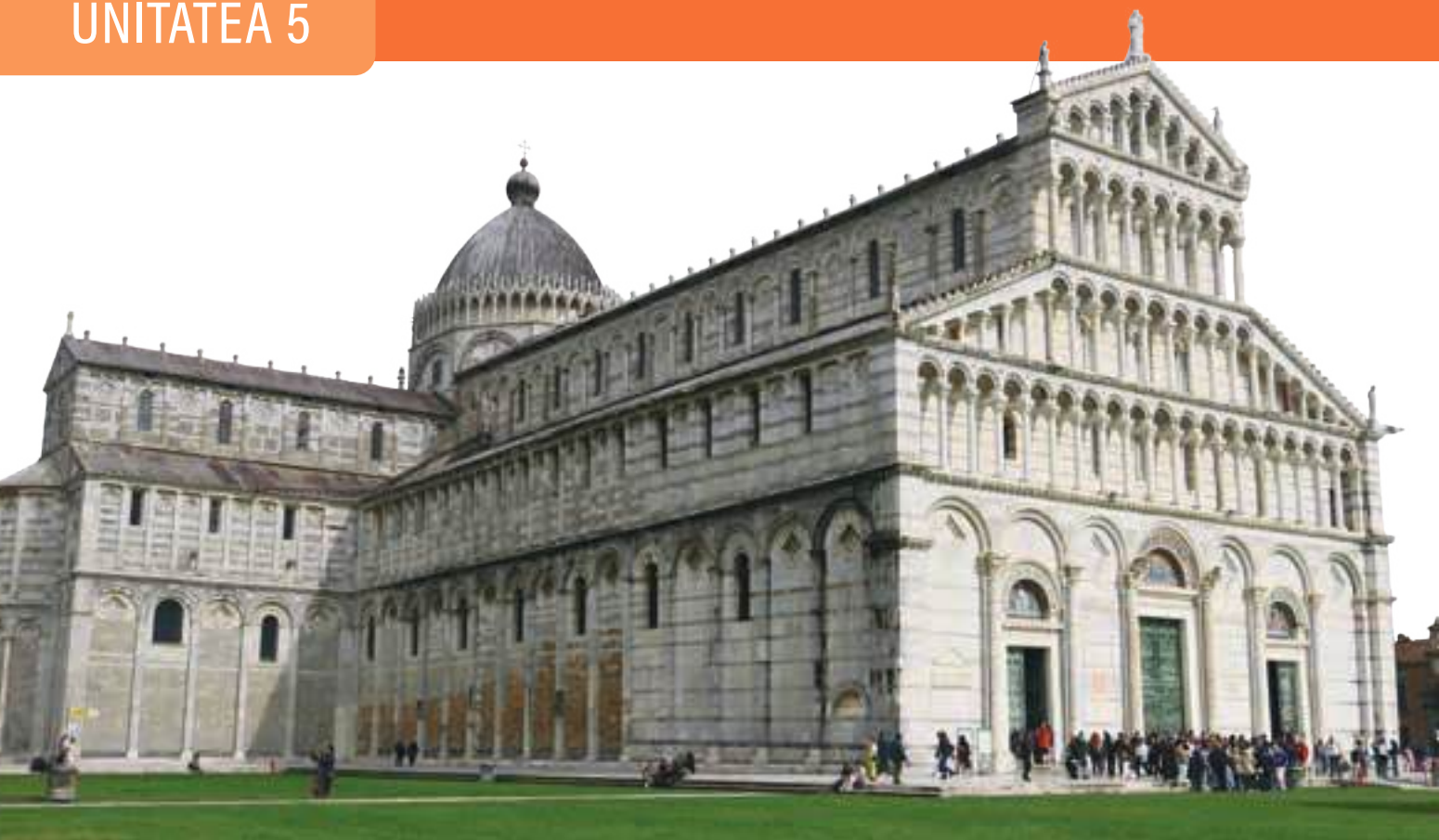
Deși profund ancorată în spiritualitate, arta medievală a reușit să surprindă **stratificarea socială**, frământările politice, viața cotidiană, precum și miturile și fricile epocii. În **conștiința omului medieval**, comunitatea, adesea aflată sub influența unei familii nobiliare, se dezvoltă în jurul bisericii, considerată elementul central al așezării medievale. Întreaga realitate socială din Evul Mediu era reglementată și căpăta sens atunci când virtuțile vieții sacerdotale și preceptele religioase erau transpuse în comportamentul și viața de zi cu zi. În acest context, preotul avea un rol esențial, fiind un **element de legătură** între diferitele categorii sociale, precum și mediatorul și transmitătorul învățăturilor religioase.

Stilul artistic romanica s-a dezvoltat între secolele XI–XII, având ca sursă de inspirație arta antică romană. Arta romanica din Europa Occidentală a integrat elemente bizantine și arabe și a impus o viziune artistică sobră, exprimată printr-un stil arhitectural masiv și auster, caracterizat prin ziduri groase, bolți semicirculare și ferestre de mici dimensiuni, dar decorat cu sculpturi expresive și picturi murale cu tematică simbolic-religioasă. Arta era instrumentul prin care atât puterea laică, cât și cea religioasă își transmiteau valorile și mesajele către publicul larg, neștiutor de carte.

ȘTIAI CĂ...?

- > La Paris, în martie 1229, profesorii și studenții Universității din Paris au declanșat o grevă și au părăsit orașul timp de aproximativ doi ani, în semn de protest, până când autoritățile regale și papale le-au recunoscut revendicările.
- > În Evul Mediu, profesorii și studenții erau considerați elitele intelectuale ale orașelor.

Catedrala din Pisa, Italia, construită în stil romanic, în secolul al XII-lea

ȘTIAI CĂ...?

➤ Nu de puține ori, profesorii și studenții intrau în conflict cu autoritățile și, în semn de protest, puteau pune bazele unui alt centru universitar, într-un alt oraș. Acesta a fost și cazul Universității din Leipzig, fondată la începutul secolului al XV-lea de profesorii și studenții germani care părăsiseră Universitatea Carolină din Praga, în urma conflictelor generate de ideile lui Jan Hus.

Mănăstirile și **catedralele**, dar și centrele de pelerinaj au fost transformate, prin pictură, în expresia lumii cerești spre care aspirau toți credincioșii, iar scene precum *Judecata de Apoi* erau concepute pentru a induce **frica de păcat** și **nevoia de protecție, iertare și mântuire**.

Spre deosebire de arta romanică, reprezentată prin construcțiile masive și slab luminate, **stilul gotic** a apărut în Franța secolului al XII-lea ca o nouă direcție arhitectonică, urmând ca, în secolele următoare, să se răspândească în întreaga Europă. Goticul se remarcă prin edificii mai înalte cu o structură verticală accentuată și cu ferestre de mari dimensiuni, simbolizând apropierea omului de divinitate și aducând o nouă viziune asupra spațiului sacru, în care să domine **lumina** și **culoarea**. **Ogiva, contraforturile** și **ferestrele de mari dimensiuni**, prevăzute cu vitralii, sunt caracteristicile acestui nou stil artistic, care exprimă bucuria credinței, frumusețea lumescului și omniprezența divinității printr-un limbaj vizual mai complex și o atenție sporită la detalii. Reprezentările artistice din secolele XIII-XIV, precum cele din catedralele din Reims sau Chartres, au impus și o perspectivă îndrăznească: regele apare ca **autoritate sacralizată**.

Scenele din viața Sf. Ioan Botezătorul, sculptate în exteriorul baptiseriului Catedralei din Pisa, surprind tranziția către stilul gotic

În centre urbane precum Paris, Köln sau Milano, **construcțiile gotice** au devenit expresia mândriei civice și a prosperității economice. Comunitățile urbane și-au afirmat forța economică prin edificii monumentale, **finanțate de bresle, negustori și autorități locale**. Arta a devenit astfel expresia dinamismului societății medievale târzii.

Literatura medievală a reflectat valorile religioase, sociale și culturale ale Europei medievale, surprinzând de-a lungul timpului transformările societății. Influența Bisericii se regăsea în textele teologice și dogmatice, în textele care redau viețile sfinților, predici, dar și în cronicile scrise în latină de diverși călugări. În secolele XI–XII, literatura se diversifică și apar genuri noi: **epopeile cavalerești** (precum *Cântecul lui Roland*), **romanele curtenești**, **poeziile trubadurilor** și **satira**, transmise în limbile vernaculare (franceză, engleză, germană sau occitană). Mesajul acestor opere viza teme precum **credința, onoarea, loialitatea feudală** și **iubirea curtenească**. Începând cu secolul al XIV-lea, au apărut texte cu un caracter mai realist, de critică socială, precum cele ale lui Dante Alighieri, Geoffrey Chaucer sau Giovanni Boccaccio, în care se conturează o viziune umanistă asupra lumii. **Christine de Pisan** (n. 1364–m. 1430) a fost o personalitate impresionantă a Evului Mediu. Rămasă văduvă cu trei copii la vârsta de 25 de ani, Christine s-a întreținut exclusiv din scris. Cea mai importantă operă a sa este Cartea Cetății Doamnelor în care elogiază faptele și rolul femeilor în istorie, încercând să spargă prejudecățile larg răspândite în acele timpuri, privind statutul inferior al femeilor.

Universitățile au apărut în secolul al XII-lea, iar dezvoltarea lor a fost strâns legată de viața economică a orașelor, de renașterea culturală și de creșterea influenței Bisericii. Finanțate din surse diverse, universitățile medievale erau comunități ale studenților și profesorilor, dezvoltate în centre precum Paris, Oxford sau Bologna, fiecare cu specificul său intelectual. Ele se bucurau de un grad important de autonomie, care le permitea să-și stabilească singure materiile de studiu (teologie, drept, medicină, arte), condițiile de admitere și organizarea examenelor. **Limba de predare era latină**, iar metodele de studiu includeau lectura, comentarea textelor și dezbaterile academice. Profesorii și mai ales studenții beneficiau de privilegii juridice, fiind judecați de obicei de autorități eclesiastice, nu de justiția civilă. De asemenea, în anumite contexte, universitățile puteau recurge la forme de protest, inclusiv suspendarea cursurilor, pentru a-și apăra drepturile și autonomia.

Scolastica a fost curentul dominant în învățământul și gândirea medievală care căuta să fundamenteze dogmele creștine cu ajutorul rațiunii și al filozofiei antice.

DICȚIONAR

ogivă = element arhitectural gotic în formă de arc frânt, rezultat din intersectarea a două arce de cerc, utilizat în structura de rezistență a construcțiilor

vitrailiu = panou decorativ realizat din bucăți de sticlă colorată sau pictată, montate în armătură de plumb, utilizat în special la ferestrele edificiilor

contrafort = structură masivă de zidărie, în formă de pilăstru, adosată unui zid pentru a-i mări rezistența

Catedrala din Reims, Franța (interior)

Catedrala din Reims, Franța, construită în stil gotic în secolul al XIII-lea

DICȚIONAR

vernacular = propriu unei regiuni sau unui popor; limbă vorbită local, diferită de limba cultă

sacralizare = atribuirea unui caracter sacru sau divin unui element profan (lumesec), prin care acesta capătă valoare religioasă

gargui = ornament reprezentând ființe alegorice amplasat pe exteriorul clădirilor gotice

Statuie de tip „gargui”,
Catedrala Notre Dame, Paris

REȚIN

Cultura epocii medievale a reflectat atât forța spirituală a Bisericii, cât și ambițiile puterii laice.

Mănăstirile au conservat cărți, au transmis cunoașterea și au produs manuscrise; teologia a devenit știința fundamentală a epocii, iar arta și literatura a început să aibă ca scop explicarea lumii prin raportare la divin.

Cultura populară, bazată pe tradiții orale, povești, dansuri și sărbători, a coexistat cu cultura „înaltă”, universitară și clericală, formând un univers complex, în care sacrul și profanul se întrepătrundeau.

Aplic

I. Completează schema privind funcționalitatea artei medievale: asociază corect elementele din primele două coloane, apoi ilustrează fiecare rol al artei cu exemple concrete din lecție sau din cunoștințele tale.

Funcționalitatea artei medievale	Caracteristici	Exemple
Pe plan religios	Utilizează anumite semne și culori pentru a transmite sensuri spirituale	
Pe plan educațional	Întărește și consolidează autoritatea Bisericii	
Pe plan social și politic	Afirmă statutul social și politic al comanditarilor (regi, nobili, Biserică sau orașe) și le legitimează autoritatea	
În plan simbolic	Vizează frumusețea formelor și impactul vizual al arhitecturii și decorului	
Pe plan estetic	Face accesibile învățăturile biblice, inclusiv pentru neștiutorii de carte	

II. Pornind de la afirmația că „literatura medievală s-a născut în mănăstiri, curți feudale și centre urbane”, analizează relația dintre aceste spații culturale, nivelul de instruire al publicului și genurile literare rezultate.

III. Citește cu atenție sursa și rezolvă cerințele.

„Lumea cunoașterii nu a fost deschisă pentru toată lumea. Școlile și, mai târziu, universitățile constituiau o societate exclusiv masculină, din care femeile nu au făcut parte până la sfârșitul Evului Mediu. Și nu doar femeile au fost excluse din centrele de studiu, ci și bărbații de altă credință, lăsând astfel evreii în afara sferei instituționale. În primele decenii ale secolului al XIII-lea, Parisul nu a avut egal în calitate de centru intelectual, atât din punctul de vedere al numărului de studenți, cât și din cel al diversității disciplinelor. Erau predate la Paris atât artele liberale, filozofia, teologia, cât și dreptul și medicina. Prosperitatea școlilor s-a datorat parțial protecției regale, în special celei oferite de Filip al II-lea August. În 1200, după un conflict între studenți și orașeni, acesta a emis un faimos decret prin care le acorda cărturarilor privilegiul jurisdicției eclesiastice [...], oferindu-le imunitate în raport cu justiția laică.” (adaptare după Olga Weijers, *Un paradis al învățaților*, trad. de Teodora Bonteanu)

1. Pe baza textului, explică cine are acces la cunoaștere în universitățile medievale. Cum se explică excluderile?
2. Precizează domeniile/disciplinele studiate și contribuția acestora la evoluția societății.
3. Explică relația dintre Filip al II-lea și Universitatea din Paris. Crezi că a contribuit această relație la consolidarea monarhiei franceze? Explică.

IV. Realizați, în echipe de 3-4 elevi, o prezentare digitală (folosind aplicații precum Google Slides, Canva sau PowerPoint) despre evoluția artei medievale europene, având ca teme posibile: arhitectura laică, arhitectura religioasă, sculptura, pictura sau literatura. Prezentarea trebuie să includă și să utilizeze **patru tipuri de surse diferite**: **1.** un text scurt dintr-o scriere istorică; **2.** o imagine reprezentativă a unui artefact, monument sau element specific; **3.** o hartă istorică în care să se illustreze aria geografică sau răspândirea culturală a domeniului de conținut ales și **4.** un text istoriografic dintr-o lucrare a unui istoric modern/specialist în domeniu. Veți adăuga prezentarea la portofoliul școlar.

5.5. Evoluții politice: centralizarea statală

Descopăr

Studiază cu atenție textul și, pornind de la hartă, rezolvă cerințele.

„Între secolele XIII și XV, luptele dintre nobili și monarhi au fost frecvente, pentru că marile domenii feudale erau stăpânite și guvernate de nobilii care contestau autoritatea regală, în ciuda tentativelor de mediere venite din partea papalității. Este important de știut că, în anii de după 1444 [bătălia de la Varna], regii au început treptat să își recâștige autoritatea în fața nobililor. Acest lucru s-a produs la nivelul întregului continent, pe fondul amenințării sultanului Mehmed Cuceritorul, care după ce a ocupat Constantinopolul, a pus sub teroare întreaga creștinătate europeană.”. (traducere și adaptare după infograficul intitulat „Explore this Fascinating Map of Medieval Europe”; sursa: visualcapitalist.com)

1. Discută în clasă despre cauzele fragmentării statelor între secolele IX și XV.
2. De ce crezi că, între secolele XIII și XV, instituția monarhică a suferit transformări în vestul european?

Reprezentare grafică în care apare Ludovic cel Pios (în dreapta), fiul lui Carol cel Mare împărțind imperiul celor trei fii: Carol cel Pleșuv, Lothar și Ludovic Germanul

Nunta dintre Ludovic al VII-lea și Eleanor de Aquitania, din anul 1137

DICȚIONAR

Rex imperator in regno suo

= „Regele este împărat în regatul său“

taumaturg = persoană considerată capabilă să înfăptuiască minuni sau vindecări miraculoase

curie regală = consiliu de nobili și clerici care îl sfătuia și îl ajuta pe rege în conducerea statului

prepozit = (din lat. *praepositus* = „înainte pus“) persoană aflată în fruntea unei instituții sau comunități bisericești

baliv = funcționar administrativ și judiciar din Evul Mediu, care reprezenta autoritatea regală în teritoriu

Învăț

Statul medieval s-a constituit treptat, fiind influențat, într-o anumită măsură, de moștenirea Antichității. Însă dacă modelul antic se caracteriza prin autoritate centrală, instituții consolidate și legislație scrisă, în Evul Mediu, structura administrativă a fost înlocuită de o rețea de legături personale și politice între seniori și vasali. În acest context, regele depindea în mare măsură de loialitatea nobililor și de sprijinul Bisericii Catolice, ceea ce făcea ca autoritatea lui să fie relativ limitată, iar frontierele statelor să rămână instabile.

Tratatul de la Verdun (843) a însemnat împărțirea Imperiului Carolingian și apariția unei noi realități geopolitice în Europa. Atunci s-au pus bazele formării unor state teritoriale care, începând cu Evul Mediu târziu, au reușit să depășească fragmentarea feudală și să construiască **forme de autoritate centralizată**. Procesul a fost unul haotic și fluctuant, în care scurtele perioade de progres cultural au alternat cu etape de stagnare sau regres. Legiuitorii medievali din Europa Occidentală au încercat revitalizarea dreptului roman, susținând superioritatea regelui asupra seniorilor teritoriali și invocând autoritatea sa supremă prin sintagma: „Rex imperator in regno suo“. În epocă s-a constatat tendința de consolidare a prestigiului conducătorului și, implicit, a instituției regale. Acest demers avea o puternică dimensiune religioasă și simbolică și se baza pe: **sacralizare** – prin încoronare și ungere, puterea regală era plasată sub protecție divină; **succesiunea dinastică** – care consolida ideea de stabilitate și legitimitate autoritatea; **dreptul de exercitare a justiției** și **protejare a ordinii** – regele devenind arbitru și mediator suprem al societății.

Procesul de centralizare politică a inclus crearea unor instituții centrale și locale menite să consolideze autoritatea regală și poziția regelui în raport cu clasele privilegiate, în cadrul **monarhiei stărilor**. Un rol important l-au avut adunările reprezentative: **Adunarea Stărilor Generale**, în Franța, și **Parlamentul**, în Anglia, care participau la procesul de guvernare prin aprobarea sau negocierea politicilor fiscale, legislative și economice ale monarhiei. În cadrul **curiei regale** au apărut funcții specializate: dregători însărcinați atât cu serviciul personal al monarhului, cât și cu atribuții legate de administrarea visteriei și a cancelariei regale sau cu îndeplinirea unor atribuții militare. **Consiliul regal**, alcătuit din nobili, reprezentanți ai clerului și juriști, a avut un rol important în adoptarea deciziilor de politică internă și externă. La nivel local, autoritatea regelui era exercitată prin **prepoziți**, **balivi** și **seneșali** în Franța, respectiv prin **șerifi**, în comitatele engleze.

Bătălia de la Hastings, care a avut loc în sudul Angliei, între Harold al Wessexului și William al Normandiei a favorizat încoronarea celui din urmă ca **rege al Angliei**, la 25 decembrie 1066. Devenind proprietarul întregului pământ, William Cuceritorul l-a împărțit nobililor săi, înlocuind astfel vechea elită anglo-saxonă. Afectată de lupte dinastice, autoritatea regală a fost refăcută de Henric al II-lea Plantagenet, care a creat o armată profesionistă și a extins competențele **tribunalului regal** asupra întregului teritoriu. Documentul **Magna Charta Libertatum** (1215) a acordat o serie de privilegii nobilimii, clerului și oamenilor liberi, iar în 1265 a fost convocată o adunare reprezentativă a stărilor sociale, cunoscută sub numele de **Parlament**, care a colaborat cu regalitatea. După finalizarea **Războiului de 100 de ani**, Anglia s-a concentrat asupra problemelor interne, iar limba engleză a înlocuit treptat limba franceză ca limbă oficială a administrației și justiției.

În **Franța**, procesul de centralizare politică și de unificare teritorială a fost inițiat de dinastia capetiană: Ludovic al VI-lea (1108-1137) a restabilit autoritatea regală, supunându-i pe marii seniori rebeli. Filip al II-lea August (1180-1223) a redus stăpânirile engleze de pe teritoriul Franței și a extins domeniul regal. În timpul domniei lui Ludovic al IX-lea (1226-1270), justiția regală s-a extins la nivelul întregului regat, prin intermediul tribunalelor, care judecau în numele suveranului. Sistemul fiscal a fost reorganizat de Filip al IV-lea cel Frumos (1285-1314), iar victoria Franței în **Războiul de 100 de ani** a favorizat desăvârșirea procesului de centralizare politică.

Bătălia de la Hastings, imagine din *Tapiseria de la Bayeux*

În această perioadă extrem de tumultuoasă s-a făcut remarcată figura uneia dintre cele mai influente femei ale Evului Mediu: **Eleanor de Aquitania** (n. 1124 – m. 1204). Fiica cea mare a ducelui William al X-lea de Aquitania a moștenit cel mai mare și mai bogat ducat de pe teritoriul Franței. După moartea tatălui ei, Eleanor, în vârstă de 14 ani, a devenit protejată curții regale franceze și, la scurt timp, s-a căsătorit cu regele Ludovic al VII-lea. În decembrie 1137, Ludovic al VII-lea și Eleanor de Aquitania au fost încoronați rege și regină ai Franței. În timpul domniei sale, Ludovic al VII-lea a intrat în conflict cu papalitatea în contextul disputelor privind numirile episcopale. Eleanor a participat alături de soțul ei la cruciada a II-a. În anul 1152, căsătoria lor a fost anulată, iar Eleanor a devenit regina consoartă a Angliei, prin căsătoria cu Henric al II-lea. Ulterior, a continuat să aibă un rol politic important în timpul domniilor fiilor săi, Richard I al Angliei (1189–1199) și Ioan al Angliei (1199–1216), exercitând influență asupra puterii regale. S-a stins din viață în 1204 și a fost înmormântată la abația Fontevraud, în Franța.

În teritoriile Germaniei și Italiei de astăzi, procesul de **centralizare** și **consolidare a puterii monarhice** nu s-a realizat în aceeași măsură ca în alte regiuni ale Europei medievale. Principalele cauze au fost: lipsa unei unități economice și politice, intervențiile papalității în viața politică, în contextul conflictului dintre împărat și Sfântul Scaun, precum și rivalitățile dintre orașele-stat și centrele urbane puternice. Astfel, până spre sfârșitul secolului al XV-lea, în spațiul german și italian s-a menținut o **fărâmițare politică** accentuată, cu numeroase entități politice autonome.

Detaliu, bătălia de la Hastings, imagine din *Tapiseria de la Bayeux*

DICȚIONAR

seneșal = înalt funcționar regal, aflat în subordinea directă a regelui, cu atribuții administrativ-teritoriale, judiciare și militare

șerif = reprezentant al regelui în teritoriu, cu atribuții administrative și judiciare, în Anglia medievală

scrofuloză = afecțiune cronică de natură tuberculoasă, care se manifestă prin inflamarea ganglionilor limfatici

REȚIN

➤ Europa medievală a cunoscut simultan două evoluții aparent opuse: procesul de centralizare politică în unele regiuni și menținerea sau accentuarea fărâmițării politice în altele. Aceste evoluții au fost determinate de contexte regionale diferite, de raporturile dintre monarhie și nobilime, de intervenția Bisericii în viața politică, precum și de condițiile economice. În Franța și Anglia, regimul monarhic și-a consolidat autoritatea. Prin slăbirea puterii nobilimii feudale, dezvoltarea sistemului fiscal și sprijinul orașelor, puterea regală a devenit din ce în ce mai centralizată.

Aplic

I. Realizează o axă cronologică în care să se evidențieze etapele centralizării politice din Anglia și din Franța. Stabilește relația cauză-efect pentru trei dintre reperele cronologice incluse pe axa ta.

Sfat: În realizarea demersului, vei porni de la o diferență majoră dintre procesul de centralizare din Anglia și cel din Franța.

II. Analizează sursele și rezolvă cerințele.

SURSA A

Regele își atinge supușii pentru a-i vindeca de boli, gravură medievală

SURSA B

„Despre regii vindecători, un mister al lumii medievale, a scris în principal, Marc Bloch, un istoric francez de renume. El este singurul care a încercat să se apropie [...] de acest fenomen. I-a numit «regii taumaturgi», adică regii vindecători.

«Regii treceau pe atunci, în toate țările, drept niște personaje sacre și, cel puțin în unele țări, drept taumaturgi. Secole de-a rândul, regii Franței și cei ai Angliei au atins scrofululele – ca să folosim o expresie clasică pe vremuri; trebuie să înțelegem că ei pretindeau să vindece – prin simplul contact al mâinilor lor – bolnavii atinși de această maladie; cei din preajma lor credeau de obicei în puterea lor curativă», scria Marc

Bloch în lucrarea sa, *Regii taumaturgi*. Istoricul francez spune că această putere a aparținut în primul rând regilor din dinastia Capet, începând cu Hugo Capet, rege al Franței din anul 941 până în 996. Despre el se spune că a transmis din tată în fiu acest dar al vindecării. Cei mai cunoscuți regi vindecători au fost: Robert al II-lea, al Franței (972-1031), Filip I (1052-1108) și Ludovic al VI-lea (1081-1137). (adaptare după Cosmin Pătrașcu Zamfirache, *Autosugestie sau puteri magice: cum reușeau regii Franței să vindece cu o simplă atingere boli grave, de la epilepsie la tuberculoză sau chiar ciumă*, adevarul.ro)

- 1. Explică, pornind de la surse, care crezi că este rolul regelui în practica vindecării bolnavilor.
- 2. Care crezi că a fost rolul Bisericii în promovarea miracolelor regilor taumaturgi?

III. Realizați, în echipe de 3-4 elevi, o prezentare digitală (folosind aplicații precum Canva sau PowerPoint) despre organizarea politică din Europa Evului Mediu, în state precum: Franța, Anglia, Spania, Germania, Italia. Prezentarea trebuie să includă și să utilizeze patru tipuri de surse diferite: un text scurt dintr-o scriere istorică medievală, o imagine reprezentativă a unui lider, monument sau element specific, o hartă istorică în care să se ilustreze aria geografică și un text istoriografic dintr-o lucrare a unui istoric modern/specialist în domeniu.

DETECTIV ÎN ISTORIE – PROIECT

Cruciadele (din secolele XI-XIII) au reprezentat unul dintre fenomenele care au accelerat transformarea Europei medievale. Pe baza discuțiilor din clasă, precum și prin documentare la bibliotecă sau cu ajutorul AI (Gemini, ChatGPT, Copilot etc.), completează un tabel ca în model cu tema „Evoluția Europei”, ca urmare a cruciadelor, argumentând fiecare ipoteză formulată.

Domeniul	Înainte de cruciade	După cruciade
politico-militar	- putere monarhică limitată - tehnici de luptă locale, tradiționale	- creșterea autorității monarhice - dezvoltarea capacității de apărare și atac: fortificații, armament
economic		
social		
religios		
cultural		

5.6. Declinul Evului Mediu: războaie, foamete, epidemii

Descopăr

Analizează cu atenție sursele și rezolvă cerințele.

SURSA A

Ioana d'Arc, figură importantă a Războiului de 100 de ani, a sprijinit armata franceză în lupta împotriva englezilor

SURSA B

Ioana d'Arc, îmbrăcată în armură, pătrunde învingătoare în Orléans

SURSA C

„La data de 30 mai, în calendarul romano-catolic este marcată sărbătoarea Sfintei Ioana d'Arc (1412-1431), Fecioara Franței și una dintre cele mai misterioase și mai captivante personalități din istorie, Ioana a fost protagonista celor mai strălucite succese pe care poate să le obțină o femeie într-un mediu complet străin ei, câmpul de luptă. [...] Personajul nostru a fost o fată simplă, de la țară, fără cultură, care s-a aflat în fruntea unor trupe franceze descurajate, pe care le-a condus către victoria împotriva unei armate engleze călitate în războaie. Ea a reușit să dărâme bastioane, să urce pe tronul Franței un rege și pentru toate acestea a fost văzută ca mesager al lui Dumnezeu pe Pământ, pentru ca mai apoi să fie capturată, vândută și acuzată de erezie și să sfârșească arsă pe rug, la doar 19 ani. [...] Ioana d'Arc este considerată simbolul naționalismului romantic francez, o adevărată eroină națională, fiind pusă chiar la originea nașterii națiunii franceze după eliberarea de sub ocupația engleză. [...] în anul 1430, este prinsă într-o ambuscadă, pusă la cale de contele de Luxemburg, care o predă englezilor, în schimbul unei sume de răscumpărare echivalentă unui rege. Este acuzată de erezie de către Universitatea din Paris, care cere să fie judecată de tribunalul Inchiziției [...] La 30 mai 1431, în piața Vieux-Marche din Rouen, trece astfel la Domnul strigând numele Său, iar dușmanii ei spuneau, imediat după sacrificarea tinerei: „Am ars o sfântă!”. Rămășițele sale pământești au fost aruncate în Sena.” (adaptare după Răzvan Moceanu, *Portret: Ioana D'Arc – faimoasa eroină franceză și sfântă a Bisericii Catolice. Este „Fecioara de la Orléans” un simplu mit?*, radioromaniacultural.ro)

1. Identifică o asemănare și o deosebire între sursele A și B în care este redată Ioana d'Arc.
2. În baza sursei C, menționează două evenimente importante din viața „Fecioarei de la Orléans”.
3. Discută în clasă despre rolul și imaginea femeii în Evul Mediu. Cu ce personalitate istorică feminină din Antichitate crezi că poate fi comparată Ioana d'Arc?

ȘTIAI CĂ...?

➤ Ioana d'Arc s-a născut la 6 ianuarie 1412, la Domrémy, în Franța, într-o familie modestă. Fire pioasă, Ioana d'Arc a pretins că a auzit „voci divine”, care îi cereau să elibereze orașul Orléans de sub stăpânirea engleză și să-l sprijine pe Carol al VII-lea în consolidarea autorității. Și-a îndeplinit misiunea, însă la 30 mai 1431, în piața Vieux-Marché din Rouen, a fost arsă pe rug, cenușa sa fiind aruncată în râul Sena. Ioana d'Arc a devenit ulterior un simbol național al Franței.

ȘTIAI CĂ...?

➤ „Moartea neagră” (ciuma) a făcut victime și în rândul aristocrației vremii. Printre capetele încoronate care au pierit din cauza ciumei se numără Eleanor, soția regelui Petru al IV-lea de Aragon, regele Alfonso XI-lea al Castiliei și Ioana, fiica regelui Eduard al III-lea al Angliei.

➤ Poetul italian Francesco Petrarca a fost profund afectat de pandemia de ciumă, care a dus la moartea protectorului său, cardinalul Giovanni Colonna.

Învăț

În secolul al XIV-lea, Europa a traversat o serie de crize cauzate de epidemii, foamete și războaie. Toate acestea aveau să contribuie la destabilizarea sistemului feudal, generând transformări importante pe plan economic, social, spiritual și cultural.

Marea Foamete din anii 1315–1317 a fost generată de schimbări climatice care au adus ploi abundente și temperaturi scăzute, afectând grav recoltele. Agricultură medievală, încă rudimentară și dependentă în mare măsură de condițiile climatice, reprezenta principala sursă de hrană pentru populație. Lipsită de rezerve consistente de hrană, societatea medievală s-a dovedit incapabilă să facă față acestei situații. Foametea a afectat majoritatea teritoriilor Europei. Prețul alimentelor a atins cote inimaginabile, nivelul de trai s-a degradat într-un mod accentuat, iar rezistența fizică a populației a scăzut dramatic. În această perioadă s-a înregistrat o mortalitate crescută în rândul păturii de jos (țăranimii), iar cronicile vremii consemnează acte extreme, precum abandonarea copiilor, înfometarea bătrânilor și chiar cazuri de canibalism. Răspândirea epidemiilor, creșterea taxelor și războaiele care au zguduit continentul au diminuat încrederea oamenilor în seniorii feudali și au contribuit la întărirea puterii regale.

Războiul de 100 de ani s-a desfășurat între Anglia și Franța, iar perioada 1337–1453 s-a caracterizat prin alternanța confruntărilor militare cu perioade de armistițiu și pace. Conflictul a izbucnit atât din cauza refuzului regelui Eduard al III-lea al Angliei de a presta omagiu regelui Filip al VI-lea al Franței pentru ducatul Guyenne, cât și din cauza pretențiilor sale la tronul Franței. De asemenea, un motiv important al tensiunilor era disputarea controlului asupra Flandrei, o zonă foarte prosperă dependentă economic de Anglia și politic de Franța. În prima parte a conflictului, englezii au obținut victorii importante la Crécy, în anul 1346, și la Poitiers, în 1356. Regele Ioan al II-lea al Franței (1350–1364) a fost luat prizonier la Poitiers și răscumpărat pentru o sumă importantă, colectată de la populație. Noile taxe au amplificat tensiunile interne din Franța și au generat ample mișcări sociale, precum revolta orașenilor conduși de Étienne Marcel (1355–1358) și **marea răsccoală a țăranilor**, cunoscută sub numele de **Jacquerie** (1358).

Carol al V-lea (1364–1380) a reorganizat finanțele regatului și a adus la conducerea armatei comandanți pricepuți, reușind să îmbunătățească strategia și tactica militară. În timpul domniei lui, englezii au fost nevoiți să se retragă din majoritatea teritoriilor ocupate în Franța, iar în 1380, mai controlau doar câteva orașe importante, precum Calais, Bordeaux și Bayonne.

Piața Martroi, cu statuia Ioanei d'Arc în orașul Orléans, Franța

În 1415, victoria engleză de la Azincourt a permis Angliei să recâștige controlul asupra unor teritorii importante din Franța, iar **Tratatul de la Troyes, din 1420**, a oferit conflictului o rezolvare favorabilă Angliei. Fiica regelui Carol al VI-lea al Franței, Caterina, s-a căsătorit cu Henric al V-lea, al Angliei, iar copilul rezultat din această uniune urma să devină moștenitorul ambelor coroane. Se preconiza astfel crearea unui regat unit de-o parte și de alta a Canalului Mânecii.

Evrei arși de vii în timpul ciumei bubonice, fiind acuzați de creștini de răspândirea pandemiei (ilustrație din Cronica de la Nürnberg, 1493)

În acest context și-a făcut apariția Ioana d'Arc, care, în primăvara anului 1429, a participat la eliberarea orașului Orléans de sub asediul englezilor. Această victorie a deschis calea către Reims, unde Carol al VII-lea a fost încoronat rege al Franței. Până în anul 1453, acesta a reușit să recupereze cea mai mare parte a teritoriilor aflate sub control englez, cu excepția portului Calais.

Marea Ciumă (cunoscută și ca „Moartea Neagră” a lovit între 1347–1351) a fost o pandemie devastatoare, originară din Asia, care a ajuns în Europa pe rutele comerciale. Boala, provocată de bacilul *Yersinia pestis*, se transmitea rapid în comunități, în principal prin purtați de rozătoare. Simptomele ciumei bubonice includeau inflamarea ganglionilor limfatici, febră, apatie și delir, iar, în lipsa unui tratament eficient, decesul survenea în câteva zile. Zonele urbane aglomerate, igiena precară și condițiile insalubre de trai au favorizat răspândirea bolii, provocând moartea a **peste 25 de milioane de oameni** în Europa secolului al XIV-lea.

În fața neputinței, omul medieval a căutat explicații la reprezentanții Bisericii și a identificat adesea **țapi ispășitori**. Boala era percepută ca un semn divin sau ca o pedeapsă nemiloasă pentru păcatele săvârșite. În acest context, au fost vizați în special evreii și alte grupuri marginalizate, asupra cărora s-au proiectat teama și furia colectivă. Persoanele acuzate au fost persecutate și, în numeroase cazuri, ucise fără judecată, uneori cu tolerarea sau chiar sprijinul unor autorități locale și clericale.

Însă în această perioadă în care Europa fragmentată și învrăjbită de lupta pentru putere se confrunta cu pandemii și lupte interne, o putere politică și militară creștea spectaculos. Imperiul Otoman a fost creat de triburile turcești din Anatolia și a devenit unul dintre cele mai puternice state din lume între secolele XV–XVI. **Sultanul Murad I (1360–1389)** a reușit să extindă granițele Imperiului Otoman până în Balcani și să organizeze teritoriile cucerite. A fost urmat la tron de fiul său Baiazid I care a continuat acțiunea de expansiune în Europa și a înregistrat victoria de la Nicopole (1396) împotriva armatelor creștine. În 1453, sultanul Mehmed al II-lea a cucerit Constantinopolul și a transformat capitala Imperiului Bizantin în capitala Imperiului Otoman.

DICȚIONAR

pandemie = boală contagioasă, cu risc de mortalitate ridicat, care se răspândește pe un teritoriu extins, cuprinzând mai multe țări sau continente etc.

țap ispășitor = concept care desemnează o persoană sau un grup considerat în mod injust vinovat pentru un rău, o molimă sau un fenomen social

Costumația și echipamentul unui doctor în vremea ciumei: mască cu cioc de pasăre, usturoi, felinar, apă sfințită, pelerină și servietă

REȚIN

► Perioada de declin a Evului Mediu este situată cronologic între sfârșitul secolului al XIII-lea și secolul al XV-lea. Acest interval a fost marcat de o serie de crize profunde care au influențat decisiv structura economică, socială și culturală a societății medievale. Foametea, războaiele și epidemiile au determinat transformări importante și au contribuit la trecerea către o nouă etapă de dezvoltare politică și spirituală.

Vitrailiu, catedrala Notre-Dame din Reims, Franța

Aplic

I. Citește cu atenție sursa și rezolvă cerințele.

„Cele mai afectate au fost orașele și în general zonele intens populate, deoarece boala se transmitea cu rapiditate în aglomerările umane. De asemenea, comunitățile închise, precum mănăstirile, odată infectate, puteau fi distruse pentru că nu mai puteau fi salvate. De exemplu, curtea papală situată atunci la Avignon a fost decimată de molimă. Caracterul devastator al epidemiei a fost amplificat din cauza contextului în care boala s-a declanșat, cu o societate alcătuită din supraviețuitori slăbiți de foametea și de bolile din perioada anterioară. Pe de altă parte, nu se cunoșteau mecanismele transmiterii ciumei, nu se știa că agenții patogeni erau purtați de puricii de pe șobolani, iar tratamentele încercate la vremea aceea nu aveau nicio eficacitate. Boala se transmitea prin contact fizic direct, dar și prin atmosferă, iar oamenii epocii, în momentul în care se declanșa epidemia, se adunau să se roage în comun în biserici, ceea ce favoriza, evident, și mai mult răspândirea ciumei”. (adaptare după Antal Lukacs, Ecaterina Lung, *Stat și societate medievală*)

- 1. Scrie o relație cauză-efect stabilită între două informații din sursă, precizând rolul fiecăreia (cauză, respectiv efect).
- 2. Formulează, pe baza sursei date, un punct de vedere referitor la Marea Ciumă, susținându-l cu două informații selectate din sursă.

II. Crizele secolului al XIV-lea – foametea, războiul și epidemiile – s-au manifestat în strânsă legătură. Completează un tabel ca cel de mai jos și explică, în 400-450 de cuvinte, modul în care aceste crize au afectat stabilitatea politică și militară din Europa medievală.

Cauze	Crizele secolelor al XIV-XV	Efecte
1. 2.	Marea Foamete	1. 2.
1. 2.		1. 2.
1. 2.	Războiul de 100 de ani	1. 2.
1. 2.		1. 2.
1. 2.	Marea Ciumă	1. 2.
1. 2.		1. 2.

III. Imaginează-ți că faci parte dintr-o familie de nobili/țărani înstăriți, care trece prin toate cele trei crize ale epocii. Alcătuiește un text de aproximativ două pagini A4 în care să spui povestea familiei tale. Adaugă eseul la portofoliul tău.

DETECTIV ÎN ISTORIE – PROIECT

Realizați, în echipe de 3-4 elevi, o prezentare digitală (folosind aplicații precum Google Slides, PowerPoint sau Canva) despre „Frica în secolul al XIV-lea: ipostaze și reprezentări”. Prezentarea trebuie să includă și să utilizeze surse diferite: texte oficiale, literatură medievală, reprezentări din epocă și texte istoriografice din lucrări ale unor istorici moderni (de exemplu, Jean Delumeau, *Frica în Occident*).

5.1. SOCIETATE, MENTALITĂȚI ȘI VIAȚĂ COTIDIANĂ. LUMEA URBANĂ

Societatea medievală era organizată ierarhic, fiind dominată de relații personale stabilite în funcție de proprietatea asupra pământului. Viața cotidiană se desfășura în principal în jurul activităților productive, al obligațiilor feudale și al sărbătorilor religioase, în condiții de trai modeste și marcate de insecuritate. Munca, rugăciunea și războiul făceau parte din experiența cotidiană, comunitatea și tradiția oferind stabilitate și sens existenței. Legătura dintre omul de rând și Biserică a fost una extrem de strânsă în Evul Mediu și clerul a jucat un rol deosebit de important inclusiv pe plan social, militar și în justiție.

STUDIU DE CAZ: VENEȚIA, DE LA REPUBLICĂ LA MARE PUTERE MARITIMĂ

Veneția s-a impus printr-o evoluție istorică aparte, transformându-se dintr-o republică aristocratică, într-o mare putere maritimă și comercială. Ascensiunea sa a fost determinată de factorii geografici, autonomia politică și superioritatea navală care a favorizat dezvoltarea spectaculoasă a comerțului. Spre deosebire de celelalte monarhii medievale europene, Veneția a beneficiat pe plan politic de un sistem republican aristocratic, în care puterea dogelui era limitată de instituții precum Marele Consiliu, Senatul și Consiliul celor Zece. Măsurile adoptate pentru a susține comerțul au transformat republica într-o putere maritimă, capabilă să domine spațiul mediteranean, în secolele al XII-lea și al XIII-lea.

5.2. BISERICA ÎN EVUL MEDIU

Diferențe dogmatice, lingvistice și de relaționare cu autoritatea laică au dus la ruptura dintre cele două centre religioase, Roma și Constantinopol, cunoscută drept Marea Schismă. Chiar dacă această ruptură nu a avut, la vremea ei, un impact major, în ciuda eforturilor depuse reconcilierea nu a mai fost posibilă. Cunoscând un proces de reformare, Biserica Catolică a contestat autoritatea imperială, iar disputa pentru investitură s-a finalizat formal în anul 1122, prin Concordatul de la Worms. Investitura pontificală se făcea prin două embleme tradiționale: inelul și toiagul, în timp ce investitura laică prevedea ca împăratul să îi acorde sceptrul și primea omagiu pentru bunurile efemere deținute de cel numit în funcție.

5.3. CRUCIADELE. CIOCNIREA CIVILIZAȚIILOR

Cruciadele au reprezentat expediții militare desfășurate între secolele al XI-lea și al XIII-lea, organizate de papalitate și de puterile creștine occidentale cu scopul de a elibera Țara Sfântă. Prima cruciadă (1095-1099), s-a încheiat cu cucerirea Ierusalimului. Deși motivația religioasă a primat, cruciadele au avut și cauze politice, economice și sociale. În secolele următoare, alte cruciade au încercat să apere sau să recucerească teritoriile cucerite, însă succesul lor a fost limitat.

Cruciada a IV-a a însemnat cucerirea Constantinopolului de către creștinii apuseni. Cruciadele au avut consecințe multiple: au intensificat contactele comerciale, au favorizat circulația ideilor și tehnologiilor.

5.4. TIMPUL CATEDRALELOR. CULTURA EUROPEI MEDIEVALE

Cultura epocii medievale exprimă forța spirituală a Bisericii și ambițiile puterii laice. Mănăstirile conservă cărți, transmit cunoașterea și produc manuscrise anluminate; teologia devine știința fundamentală; iar arta și literatura au ca scop explicarea lumii prin raportare la divin. Cultura populară, cu tradiții orale, povești, dansuri și sărbători, coexistă cu cultura „înaltă”, universitară și clericală, formând un univers complex, în care sacralul și profanul se suprapun. Universitățile au apărut în secolul al XII-lea și dezvoltarea lor a avut o strânsă legătură cu viața economică a orașelor, renașterea culturală și creșterea influenței Bisericii.

5.5. EVOLUȚII POLITICE: CENTRALIZAREA STATALĂ

Din punct de vedere politic, Europa medievală a cunoscut simultan două evoluții aparent opuse: procesul de centralizare politică în unele regiuni și cel de fărâmițare teritorială în alte teritorii. Aceste fenomene au fost rezultatul contextelor regionale diferite, al relațiilor dintre monarhie și nobilime, al influenței Bisericii în organizarea internă și al condițiilor cultural-economice. În Franța și Anglia, regimul monarhic și-a consolidat autoritatea. Prin slăbirea nobilimii feudale, recuperarea domeniilor vândute, dezvoltarea fiscalității și sprijinul orașelor, puterea regală a devenit din ce în ce mai centralizată. În contrast, alte regiuni precum Italia, Germania și teritorii din Europa Centrală au rămas profund fragmentate.

5.6. DECLINUL EVULUI MEDIU: RĂZBOAIE, FOAMETE, EPIDEMII

Perioada de declin a Evului Mediu a fost situată cronologic între sfârșitul secolului al XIII-lea și secolul al XV-lea. Acest interval de timp a fost asociat cu o serie de crize profunde care au influențat decisiv structura economică, socială și culturală a societății medievale. Foametea, războaiele și epidemiile au dus la transformarea societății medievale și au dus la o nouă etapă de evoluție socială, spirituală și politică. Marea Ciumă (dintre anii 1347-1351) a fost o pandemie devastatoare, originară din Asia, care a ajuns în Europa pe rutele comerciale. Boala era cauzată de bacilul *Yersinia pestis*. Zonele urbane extrem de aglomerate, igiena precară și condițiile insalubre de trai au făcut ca peste 25 de milioane de oameni să piară în secolul al XIV-lea.

Recapitulare

Aplicații recapitulative

I. Privește și analizează cele două surse pentru a rezolva cerințele.

SURSA A

Domeniul feudal: castelul fortificat, înconjurat de locuințele țăranilor, de domeniile agricole și de un zid de apărare

SURSA B

Tabloul lui Pieter Bruegel cel Bătrân – *Lupta dintre carnaval și post* (1559) – surprinde atmosfera din centrul unui oraș neerlandez

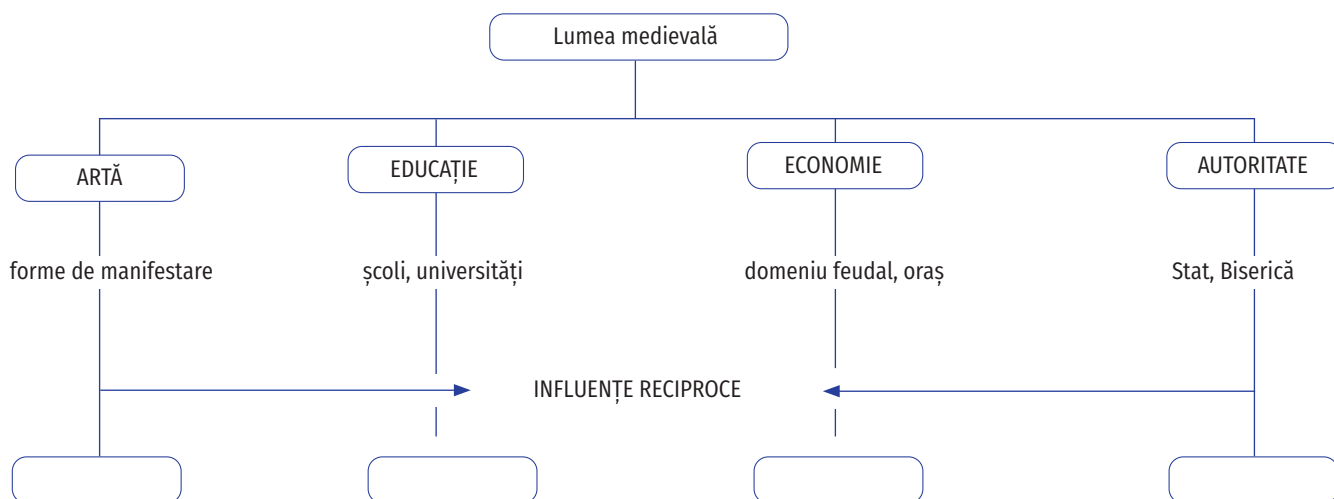
1. Numește, pe baza sursei A, părțile componente ale unui domeniu feudal și explică modul în care este reprezentată ideea de autoritate.
2. Precizează activitățile economice dintr-un oraș medieval, reflectate în sursa B.
3. Compară cele două surse și stabilește două diferențe privind stilul de viață și activitățile economice ale celor două comunități.

II. În Evul Mediu, Biserica exercita autoritatea spirituală și o influență culturală importantă, în timp ce puterea laică deținea controlul militar și administrarea pământurilor. Între aceste două centre de autoritate au existat atât relații de cooperare (de exemplu: încoronări sau solicitări de sprijin militar), cât și conflicte (de exemplu: dispute pentru dreptul la învestitură sau excomunicări).

Realizează o hartă conceptuală în care să evidențiezi relația cauză-efect pentru cel puțin două exemple de cooperare și două exemple de conflict între puterea laică și cea religioasă, în Evul Mediu.

III. Completează schema conceptuală de mai jos, precizând pentru fiecare categorie câte două caracteristici și o formă de interacțiune sau influență între acestea, ca în schema de mai jos:

Model:

Se acordă 10 puncte din oficiu

I. Citește enunțurile. Notează A dacă răspunsul este adevărat, respectiv F, dacă îl consideri fals.**20 p.**

1. Domeniul feudal era conceput ca o unitate economică autosuficientă, capabilă să se întrețină din resurse proprii. ☐
2. Puterea regelui era legitimată religios. ☐
3. În monarhiile centralizate, vasalii aveau mai multă putere politică decât regele. ☐
4. Dezvoltarea orașelor făcut posibilă susținerea financiară și consolidarea monarhiei. ☐
5. Parlamentul englez a apărut ca instrument al monarhului, nu ca structură politică de limitare a puterii regale. ☐

II. Stabilește corespondența între primele două coloane și notează o cauză a fiecărui eveniment.**30 p.**

1054	Izbucnirea Războiului de 100 de ani	
1337	Marea Schismă	
1229	Concordatul de la Worms	
1122	Revolta profesorilor și a studenților din Paris	

III. Citește sursa, apoi rezolvă cerințele.

„Henric, rege, nu prin uzurpare, ci prin sfânta ungere de către Dumnezeu, către Hildebrand, în prezent, nu papă, ci fals călugăr, asemenea salut ca acesta meriți tu din cauza tulburărilor tale, deoarece nu există rang în Biserică pe care să-l fi omis în a-l face părtaș nu la onoare, ci la confuzie, nu la binecuvântare, ci la blestem. Pentru a aminti doar câteva cazuri între multe altele, nu doar că nu te-ai sfiit să-i silești să facă ceea ce ai vrut tu pe conducătorii Bisericii, unșii lui Dumnezeu, în special pe arhiepiscopi, episcopi și pe preoți, dar i-ai mai și călcat în picioare ca pe niște sclavi neștiutori de ceea ce face stăpânul lor. [...] Și noi am îndurat într-adevăr toate aceste umilințe, cu gândul să păstrăm neîntinată onoarea scaunului apostolic; totuși, tu ai înțeles smerenia noastră ca fiind teamă, și nu te-ai ferit, prin urmare, să te ridici împotriva puterii regale dată nouă de Dumnezeu, îndrăznind să ne ameninți că ne vei lipsi de aceasta. Ca și cum ne-am fi primit regatul de la tine! Ca și cum Regatul și Imperiul ar fi în mâinile tale și nu în ale lui Dumnezeu!” (adaptare după *Scrisoarea lui Henric al IV-lea către Grigore al VII-lea*, din 24 ianuarie 1076)

1. Precizează o funcție religioasă menționată în sursă. **3 p.**
  2. Numește un lider laic și o atitudine a acestuia față de Grigore al VII-lea, conform sursei. **6 p.**
  3. Notează o relație cauză-efect stabilită între două informații selectate din sursă, precizând rolul fiecăreia (cauză, respectiv efect). **5 p.**
  4. Prezintă un fapt istoric referitor la relațiile dintre cler și puterea imperială, în Evul Mediu. **10 p.**
  5. Argumentează, printr-un fapt istoric relevant, afirmația conform căreia credința, puterea și cunoașterea se influențau reciproc în lumea medievală. **10 p.**
- Notă! Se punctează prezentarea unui fapt istoric relevant și utilizarea conectorilor care exprimă cauzalitatea și concluzia.**
6. Precizează o asemănare și o deosebire între autoritatea pontificală și autoritatea laică în Evul Mediu. **6 p.**

SUBIECT	I	II	III	Oficiu	Total
Punctaj	5 x 4 p. = 20 p.	4 x 2,5 p. = 10 p. (asocierea) 4 X 5 p. = 20 p. (scrierea cauzelor)	3 p. + 6 p. + 5 p. + 10 p. + 10 p. + 6 p. = 40 p.	10 p.	100 p.

AUTOEVALUARE

Parcurgând această unitate, am învățat:				
Am întâmpinat următoarele dificultăți:				
Mi-aș putea îmbunătăți performanța dacă:				
Activitatea mea ar putea fi apreciată ca:	foarte bună ☐	bună ☐	satisfăcătoare ☐	nesatisfăcătoare ☐

Unitatea 6

Lumea în mișcare. Tranziția spre Modernitate

- Cursa pentru mirodenii. Marile descoperiri geografice
- *Omul – măsura tuturor lucrurilor.* Umanismul și Renașterea
- Studiu de caz: Florența și familia de' Medici • Reforma religioasă și impactul ei asupra Europei • *Statul sunt Eu!* Absolutismul monarhic • Recapitulare • Evaluare

ȘTIAI CĂ...?

➤ În 1572, după ce a obținut de la regină o autorizație de corsar – echivalentă cu o licență de a ataca și jefui teritoriile aflate sub stăpânirea regelui Spaniei –, Francis Drake a pornit spre America la comanda a două nave mici.

➤ La 21 august 1578, Francis Drake a intrat în Strâmtoarea Magellan la bordul unei nave engleze, pornind astfel într-o expediție care avea să rămână în istorie.

➤ Bătrânul cronicar spaniol Bernal Díaz del Castillo, participant la luptele pentru cucerirea Tenochtitlânului, scria despre acest eveniment: „Am citit descrierea distrugerii Ierusalimului, dar nu cred că aceea a fost mai cumplită decât ceea ce am văzut aici.”

➤ Afirmatia „Pe întinsul imperiului meu, soarele nu apune niciodată”, i-a fost atribuită regelui Spaniei și împăratului romano-german Carol Quintul.

➤ La primul contact cu spaniolii, aztecii au fost impresionați de cai, animale necunoscute pentru ei (dispăruseră din Americi cu mii de ani înainte), iar unii azteci i-au privit pe cavaleri și pe caii lor ca pe niște creaturi supranaturale.

DICTIONAR

conchistador = aventurier spaniol care a cucerit teritorii din America, în urma descoperirii continentului la sfârșitul secolului al XV-lea

corsar = comandant al unei nave înarmate care, cu învoirea unui suveran sau unui guvern, ataca și jefuia vasele inamice

6.1. Cursa pentru mirodenii. Marile descoperiri geografice

Descopăr

Observă pe harta lumii drumul parcurs de Fernando Magellan și compară-l cu cel al lui Francis Drake în jurul lumii.

Învăț

Nevoia de a găsi noi rute spre Orient i-a determinat pe suveranii marilor state europene să finanțeze expediții care urmăreau deschiderea unor drumuri comerciale și descoperirea unor teritorii bogate în resurse.

Coasta vestică a Africii a intrat sub influența portugheză în cursul secolului al XV-lea, ca urmare a expedițiilor inițiate de navigatorii portughezi. **Bartolomeo Diaz** a ajuns la Capul Bunei Speranțe în anul 1488, deschizând drumul spre Oceanul Indian, iar Vasco da Gama a ajuns în India, în anul 1498, stabilind o nouă rută maritimă spre Asia. În anul 1500, Pedro Álvares Cabral a descoperit coastele Braziliei, extinzând astfel cunoașterea geografică a lumii.

Goana după aur i-a determinat pe spanioli să organizeze mai multe expediții maritime. Astfel, monarhia spaniolă a finanțat călătoriile lui **Cristofor Columb**, care, în 1492, a ajuns în insulele Bahamas și Antilele Mici, precum și în America Centrală, pentru ca mai apoi să exploreze Cuba și Hispaniola (Haitiul de astăzi). Deoarece portughezii dețineau monopolul mirodeniilor, spaniolii au căutat un alt drum spre sursa lor. Astfel, **Amerigo Vespucci** a explorat țămurile Americii de Sud, susținând ideea că aceste teritorii aparțin unei „Lumi Noi”, numită ulterior America, după numele său. **Fernando Magellan** a desfășurat prima expediție în jurul lumii, demonstrând astfel că Pământul este rotund și că oceanele sunt conectate.

Conchistadorii spanioli, sosiți după expedițiile lui Cristofor Columb, au cucerit marile civilizații ale Americilor, printre care mayașii, aztecii și incașii. Aztecii au fost un popor războinic care a creat un imperiu puternic în zona Mexicului central. Aveau o agricultură bine dezvoltată, practicau un comerț intens și aveau o religie complexă, cu divinități asociate forțelor naturii. De asemenea, realizau ritualuri religioase care includeau sacrificii umane. Orașele lor aveau atât funcții religioase, cât și administrative, fiind organizate în jurul unor temple și palate impunătoare.

Conchistadorul spaniol Hernán Cortés a profitat de tensiunile politice din Imperiul Aztec și de contextul religios și cultural al epocii pentru a-și consolida poziția. În unele surse spaniole s-a

transmis ideea că aztecii l-ar fi asociat pe Cortés cu întoarcerea zeului Quetzalcoatl, însă această interpretare este disputată de istoricii moderni. În 1521, după un lung asediu, capitala Imperiului Aztec, Tenochtitlán, a fost cucerită de spanioli.

Tratatul de la Tordesillas din 7 iunie 1494, semnat la 7 iunie 1494, stabilea împărțirea zonelor de influență colonială între Spania și Portugalia de-a lungul unei linii imaginare din Oceanul Atlantic.

Imperiul colonial spaniol se întindea în America Centrală, Mexic, Venezuela, Columbia, Peru, Chile, regiunea Rio de la Plata, precum și insulele Antile.

Imperiul colonial portughez cuprindea teritorii de coastă în Africa și Asia, precum și Brazilia, în America de Sud. În Asia, portughezii aveau puncte comerciale și posesiuni în India, în zona Malacca și în insulele Moluce, ajungând până în regiunea Malaeziei și Indoneziei.

Sir Francis Drake (n. 1540 - m. 1596) s-a născut în Devonshire, Anglia. În 1577, el a fost desemnat conducătorul unei expediții engleze, care avea ca scop explorarea și atacarea posesiunilor spaniole de pe coasta vestică a Americii de Sud, trecând prin Strâmtoarea Magellan. A pornit în decembrie 1577 cu cinci nave mici, și un echipaj de mai puțin de 200 de oameni. În 1578, a ajuns pe coastele Americii de Sud și, în timpul expediției, a capturat nave încărcate cu aur, argint, monede spaniole și alte bunuri de mare valoare, ceea ce a transformat călătoria într-un succes important pentru coroana engleză. Cu singura navă rămasă, *Golden Hind*, Francis Drake a continuat expediția, în căutarea unui posibil *Pasaj de Nord-Vest*. A navigat de-a lungul coastei vestice a Americii de Nord până la aproximativ 42° latitudine nordică (în zona actualului Oregon), apoi a continuat spre sud și vest, traversând Oceanul Pacific. A ajuns în regiunea Filipinelor și a insulelor Moluce, după care a revenit în Oceanul Atlantic. Pe 26 septembrie 1580, Francis Drake s-a întors în portul Plymouth cu nava încărcată de comori și mirodenii. Ulterior, regina Elisabeta I i-a acordat personal titlul de cavaler.

În teritoriile din **Lumea Nouă**, Biserica Catolică a desfășurat o amplă activitate misionară, prin care a încercat convertirea populațiilor indigene la creștinism.

Marile descoperiri geografice au produs schimbări importante în Europa: au stimulat creșterea economică și au declanșat „revoluția prețurilor”.

DICȚIONAR

misionar = persoană trimisă într-o țară străină pentru a răspândi și promova creștinismul

colonie = teritoriu ocupat și administrat de un alt stat, dependent de acesta din punct de vedere politic, economic și cultural

Sir Francis Drake a fost unul dintre marii exploratori din istorie

Replica navei *Golden Hind*, celebra navă a lui Francis Drake, cu care acesta a realizat expediția în jurul lumii (1577-1580)

REȚIN

Necesitatea găsirii unor noi drumuri comerciale spre Orient a determinat marile state europene să finanțeze expediții maritime. Portughezii au explorat coastele Africii și au descoperit drumul maritim spre India, iar spaniolii au ajuns în America prin expedițiile lui Cristofor Columb. Expediția inițiată de Fernando Magellan a realizat prima călătorie în jurul lumii, performanță repetată după câteva decenii de englezul Francis Drake. Spaniolii au cucerit marile civilizații precolumbiene, precum aztecii, mayașii și incașii, iar prin *Tratatul de la Tordesillas* zonele de influență au fost împărțite între Spania și Portugalia. S-au format mari imperii coloniale, s-a extins activitatea misionară și s-au produs schimbări economice majore în Europa.

Fernando Magellan,
explorator portughez

Activitatea comercială și maritimă s-a mutat treptat dinspre Mediterană către Oceanul Atlantic, fiind aduse în Europa bunuri precum mirodeniile și metalele prețioase. În același timp, din **Lumea Nouă** au fost preluate și răspândite culturi agricole precum cartoful, porumbul, roșia și tutunul. Orizontul geografic al europenilor s-a lărgit, au apărut **primele imperii coloniale** și s-a intensificat contactul cu alte popoare, ceea ce a contribuit la formarea unei noi viziuni asupra lumii și asupra „celuilalt”.

Aplic

Citește cu atenție sursele pentru a rezolva cerințele.

SURSA A

„În această a doua campanie împotriva Tenochtitlânului, în ajutorul spaniolilor a venit, ca o nouă și teribilă armă, variola, boală pe care o adusesse unul dintre oamenii lui Narváez. Indienii, neimunizați, mureau cu miile. În luna mai 1521, Cortés era gata pentru asediarea marelui oraș. [...] Aztecii luptau ca și în prima fază cu mult curaj. Dar superioritatea spaniolilor se dovedi în curând evidentă. Bărcile care se strecurau aducând alimente și oameni dinafara orașului fură interceptate. Alimentele începură să lipsească. Locuitorii orașului ajunseră să mănânce coaja copacilor, șoareci și insecte. Spaniolii distruseră și conducta apeductului care alimenta orașul. [...] Spaniolii începură atunci distrugerea sistematică a orașului: pe măsură ce ocupau o stradă sau un cartier, dărâmau totul. Pe la cincisprezece ale lunii iunie mai mult de jumătate din Tenochtitlân nu mai era decât un morman de ruine fumegânde. După o lună, aztecii pierduseră orice nădejde. [...] Supraviețuitorii, bătrâni, femei și copii și foarte puțini bărbați în putere, fură goniți din oraș. Cadavrele morților au fost adunate pe străzi și Cortés a poruncit să li se dea foc.” (adaptare după S. Goldenberg, S. Belu, *Epoca marilor descoperiri geografice*)

SURSA B

„Capitala Tenochtitlân se întindea pe o suprafață de 1000 de hectare de insule și mlaștini, care fuseseră asanate în urma unor lucrări ce au durat aproape 200 de ani. În urma acestor lucrări, orașul a fost transformat într-o rețea geometrică de canale, străzi și piețe publice. O veritabilă Veneție, legată de țărm prin trei drumuri supraînălțate. Orașul avea între 80 000 și 100 000 de case și peste 500 000 de locuitori. Centrul orașului era fixat pe o insulă cu rocă dură. Aici marele preot Quauhcoatl, răspunzând chemării zeului, a făcut să se ridice primul templu al lui Huitzilopochtli. Aici, se înălța și piramida Teocalli, în vârful căreia se ajungea pe trei scări de 120 de trepte.” (traducere și adaptare după Jacques Soustelle, *L'univers des Aztèques*)

SURSA C

„Când am văzut atât de multe orașe și sate construite pe apă și alte orașe mari pe uscat, am fost uimiți și am spus că era ca o vrajă [...], datorită turnurilor, caselor și clădirilor mai mari care se înălțau din apă, toate construite din zidărie. Unii dintre soldații noștri chiar au întrebat dacă lucrurile pe care le vedeam nu erau un vis. [...] Nu știu cum să descriu, văzând lucruri pe care nu le mai auzisem și nu le mai văzusem niciodată, nici măcar în vis.

Legenda spune că aztecii (sau „mexicanii”) au decis să construiască orașul în mijlocul unui lac în urma unei profeții străvechi: triburile rătăcitoare vor găsi locul destinat pentru un mare oraș, a cărui locație va fi semnalată de un vultur cu un șarpe în cioc, așezat pe vârful unui cactus (Opuntia).” (fragment tradus și adaptat după mărturia lui Hernán Cortés, eluniversal.com)

1. Menționează, din sursa B, două elemente specifice civilizației aztece.
2. Pornind de la legenda din sursa C, explică semnificația culturală a alegerii locului în care a fost construit orașul.
3. Evaluează critic sursele A, B și C și precizează în ce măsură informațiile prezentate sunt obiective și relevante pentru înțelegerea fenomenului istoric descris.
4. Indică un motiv economic, un motiv social și un motiv religios/spiritual care au stat la baza marilor descoperiri geografice.
5. Redactează un eseu în care să analizezi modul în care marile descoperiri geografice au transformat identitatea europeană prin raportarea la „celălalt”.

6.2. Omul – măsura tuturor lucrurilor.

Umanismul și Renașterea

Descopăr

I. Analizează și dezbate în clasă aforismul lui Protagoras.

„Omul este măsura tuturor lucrurilor, a celor care există precum există și a celor care nu există precum nu există“.
(Protagoras din Abdera)

Reprezentare grafică a filozofului grec Protagoras din Abdera (care a trăit în sec. V î.H.).

II. Identifică pe hartă principalele centre ale Renașterii din Italia și din Europa.

Învăț

Umanismul și Renașterea au constituit un amplu proces de transformare culturală și spirituală în Europa, care a influențat profund evoluția societății medievale târzii. Unul dintre factorii care au favorizat apariția **Umanismului în Italia**, în secolul al XIV-lea, a fost necesitatea formării unor specialiști pentru domenii precum: administrația, politica și diplomația, necesari bunei funcționări a orașelor. Un alt element important dezvoltarea orașelor-state și a instituțiilor urbane, fapt ce a contribuit la consolidarea libertăților cetățenești și la instaurarea unui climat de prosperitate economică și stabilitate politică. La acestea s-a adăugat și ascensiunea burgheziei și dezvoltarea activităților bancare, care au avut un rol esențial în viața economică a Europei.

În centrul gândirii umaniste s-a aflat **idealul uman**, care a pus accent pe valoarea individului, pe dezvoltarea armonioasă a trupului și a minții și pe dorința de cunoaștere. Omul nu a mai fost privit doar ca o ființă aflată la discreția divinității, ci ca un **creator capabil să-și modeleze propriul destin**. Baldassare Castiglione (n. 1478 - m. 1529) a descris în lucrarea sa, *Curteanul* modelul de comportament, atitudine și limbaj al clasei nobiliare, iar Niccolò Machiavelli (n. 1469 - m. 1527), diplomat și ambasador al Republicii Florentine, a formulat în lucrarea sa, *Principele* publicată postum, modelul conducătorului politic preocupat de consolidarea și menținerea puterii statului.

ȘTIAI CĂ...?

> „Despre tot ce se poate ști!“ – a fost deviza atribuită filozofului umanist italian Giovanni Pico della Mirandola, exprimând idealul renașcentist al cunoașterii universale și dorința savanților epocii de a explora toate domeniile cunoașterii.

> Figurile marcante din perioada Renașterii au fost: **artistul**, creator al unor opere originale și, care, prin activitatea sa, se implica în viața cetății și dezvoltă relații cu oamenii influenți ai epocii; **umanistul**, **juristul** și **notarul**, deveniți adevărate personalități publice, care, prin scrierile lor, au influențat viața politică și culturală; **principele** și **arhitectul**, aceștia fiind cei care proiectau și construiau cetatea.

Moise, sculptură realizată de Michelangelo, aflată în Bazilica San Pietro in Vincoli, din Roma

DICȚIONAR

tipar = invenție tehnică de reproducere mecanică a unui text prin intermediul literelor mobile, perfecționată și răspândită de savantul german Johannes Gutenberg, în secolul al XVI-lea a revoluționat difuzarea informației și a cunoașterii în Europa.

dom = cupolă monumentală înălțată deasupra unei clădiri, element arhitectural caracteristic construcțiilor religioase și renaștentiste

Miguel de Cervantes,
scriitor spaniol

David, sculptură realizată
de Michelangelo

Renașterea a favorizat o extraordinară înflorire a artelor, a literaturii și a științelor, inspirate de modelele culturale antice clasice. Artiștii și scriitorii au căutat să redea frumusețea naturii și complexitatea ființei umane, iar oamenii de știință au început să observe și să explice lumea prin rațiune și experiment. Un rol important în susținerea creației culturale l-a avut mecenatul, prin care nobilii, regii sau burghezia înstărită sprijineau financiar artiștii și savanții. **Mecena faimoși în epocă** au fost Federico da Montefeltro, în Urbino, precum și familia de' Medici, în Florența.

Orașele italiene cu o tradiție universitară de câteva secole au profitat de inventarea tiparului de către **Johannes Gutenberg**, care a permis multiplicarea mecanică a cărților și a favorizat **dezvoltarea bibliotecilor laice**. De asemenea, tiparul a contribuit decisiv la răspândirea ideilor umaniste, facilitând accesul unui număr tot mai mare de oameni la lectură și cunoaștere, precum și apariția bibliotecilor publice. Renașterea a fost o perioadă de afirmare a umanismului și de dezvoltare a literaturii în limbi naționale. În acest context, umaniștii au continuat să scrie în latină, dar au început tot mai mult să folosească limbile vernaculare. În domeniul literaturii, *Divina Comedie* a lui Dante Alighieri reinterpretează în registru creștin teme și personaje ale culturii antice clasice. Alighieri își imaginează în capodopera sa o călătorie prin Infern, Purgatoriu și Paradis, prezentând iubirea ca principiu fundamental al universului creat de Dumnezeu. Tot în spațiul italian, Francesco Petrarca a scris poezii în limba italiană, iar Giovanni Boccaccio s-a remarcat prin *Decameronul*, o colecție de nuvele care reflectă viața societății din epocă. În Anglia, William Shakespeare a marcat, prin piesele sale, apogeul teatrului renaștentist. Spaniolul Miguel de Cervantes a scris romanul *Don Quijote de la Mancha*, în care critică ironic idealurile romanului cavaleresc. În Franța, François Rabelais a realizat o satiră a societății în romanul *Gargantua și Pantagruel*, criticând atât viața monahală, cât și pe cea nobiliară prin povestea alegorică a doi uriași, tată și fiu.

Spiritul științific s-a manifestat în **astronomie** (Nicolaus Copernic, Galileo Galilei), **medicină** (Ambroise Paré, Miguel Servet, Paracelsus), **educație** (Michel de Montaigne), **drept natural** (Hugo Grotius), **istorie și filozofie** (Niccolò Machiavelli, Erasmus din Rotterdam, Giovanni Pico della Mirandola).

Renașterea artistică se caracterizează prin afirmarea individualismului, și prin interesul pentru natură și om. În pictură sunt descoperite și perfecționate legile perspectivei, spațiul devine tridimensional, iar reprezentarea realistă a lumii capătă un rol central. Artiștii redau volumul, lumina și perspectiva, utilizând tehnici precum fresca și pictura pe pânză. Aceștia surprind atât scene religioase, cât și scene din viața cotidiană, redând emoțiile și trăirile personajelor. Printre cei mai importanți reprezentanți ai **picturii renaștentiste** se numără Giotto di Bondone, Leonardo da Vinci, Raffaello Sanzio, Michelangelo Buonarroti și Tiziano Vecellio.

Cina cea de taină, pictură murală realizată de Leonardo da Vinci

În această perioadă, **arhitectura** se inspiră din modelul antic greco-roman, promovând armonia, proporțiile echilibrate și simetria. Se utilizează frecvent cupola semisferică atât la construcțiile sacre, cât și la palatele aristocratice elegante. Cei mai importanți arhitecți ai epocii au fost Filippo Brunelleschi, Donato Bramanteo și Michelangelo Buonarroti. În **domeniul sculpturii**, artiști precum Donatello, Lorenzo Ghiberti și Michelangelo Buonarroti au redescoperit idealurile antichității, perfecționând reprezentarea corpului uman și realizând atât compoziții ecvestre, cât și decorațiuni arhitecturale. Renașterea a favorizat răspândirea Umanismului, care a pătruns mai târziu în Europa Centrală și de Est, inclusiv în **Transilvania și apoi în Țările Române**.

Umanismul și Renașterea au deschis drumul către modernitate, promovând educația, creativitatea și încrederea în potențialul uman.

Aplic

Citește textele pentru a rezolva cerințele.

SURSA A

„Este într-un tot spre lauda unui principe faptul de a se ține de cuvânt și de a proceda în mod cinstit, iar nu cu viclenie. Cu toate acestea, experiența vremurilor noastre ne arată că principii care au desăvârșit lucruri mari au fost aceia care nu au ținut seama prea mult de cuvântul dat și care au știut, prin viclenia lor, să ametească mintea oamenilor, iar la sfârșit i-au înfrânt pe cei care s-au încrezut în cinstea lor. Trebuie să știți că există două feluri de a lupta: unul bazat pe legi, iar celălalt pe forță. Cel dintâi este propriu oamenilor, celălalt aparține animalelor. Dar întrucât primul nu este de multe ori suficient, trebuie să recurgem la al doilea. Deci, îi este necesar unui principe să știe să fie tot atât de bine animal și om.” (Niccolò Machiavelli, *Principele*)

SURSA B

„Mândrește-te, Sancho, de umilința neamului tău și nu te grăbi să spui că provii dintr-o familie de țărani, pentru că, văzând că nu ți-e rușine, nimeni nu se va rușina, și prețuiește mai mult să fii umil și virtuos, decât păcătos și mândru. Nenumărați sunt cei care, născuți din neamuri umile, au ajuns la cea mai înaltă demnitate pontificală și imperială [...]. Uite, Sancho: dacă iei drept măsură virtutea și te mândrești că faci fapte virtuozose, nu ai de ce să fii invidios pe cei care au prinți și domni ca părinți și bunici, pentru că sângele se moștenește, dar virtutea se câștigă, și virtutea valorează singură ceea ce sângele nu valorează. Fiind așa lucrurile, dacă se întâmplă să vină să te vadă vreunul dintre neamurile tale când ești pe insula ta, nu îl respinge și nu îl jigni, ci mai degrabă primește-l, găzduiește-l și răsplătește-l, căci astfel vei mulțumi cerului, căruia îi place ca nimeni să nu disprețuiască.” (adaptare după Miguel de Cervantes, *Don Quijote de la Mancha*, II, XLII)

1. Pornind de la sursa A, precizează două calități necesare principelui pentru a conduce.
2. Explică, pe baza sursei A, modalitatea folosită de principe pentru a săvârși lucruri mari și a conduce eficient.
3. Pornind de la sursa B, menționează cum este susținută ideea *meritului personal*.
4. Identifică aspecte ale Renașterii care au contribuit la identitatea culturală europeană.

DETECTIV ÎN ISTORIE – PROIECT

Alcătuiește o galerie a artiștilor plastici ai Renașterii (pictori, sculptori sau arhitecți) și a operelor lor, care va conține și o scurtă descriere. Vei consulta cărți despre arta renașcentistă de la bibliotecă sau te poți documenta online, accesând paginile unor muzee virtuale precum Muzeul Luvru din Paris, Muzeul de Istorie din Londra sau muzee de artă din Italia, Spania și Țările de Jos. Vei realiza o prezentare în PowerPoint cu titlul „Arta renașcentistă reia elemente din arta clasică antică” și vei susține o prezentare de 5 minute în fața clasei. Vei adăuga lucrarea ta la portofoliu.

Michelangelo Buonarroti,
sculptor, pictor și arhitect

REȚIN

➤ Umanismul și Renașterea au reprezentat o profundă transformare culturală în Europa. Renașterea a apărut în Italia secolului al XIV-lea, fiind favorizată de prosperitatea economică, stabilitatea politică și nevoia tot mai mare de profesioniști. Omul renașcentist și-a afirmat libertatea, creativitatea și capacitatea de a-și construi propriul destin. Renașterea a revitalizat artele, literatura și științele, susținute de mecenat și de inventarea tiparului. Pe plan cultural, a avut loc o dezvoltare remarcabilă, care a promovat individualismul, rațiunea și armonia, deschizând astfel drumul spre modernitate.

Florența și familia de' Medici

Descopăr

Citește cu atenție textul și discută în clasă despre rolul familiei de' Medici în susținerea artiștilor renascentiști.

„În tinerețe, Michelangelo a fost recomandat pentru admiterea la o școală de sculptură, fondată de către Lorenzo de' Medici, unul dintre cei mai proeminenți membri ai dinastiei. Lorenzo i-a remarcat talentul și l-a invitat să locuiască la palatul familiei, acolo unde a fost tratat ca unul de-ai lor. Mai mult, i-a fost oferit un loc de muncă și tatălui său, care, inițial, s-a opus dorinței fiului de a deveni artist. Michelangelo a locuit patru ani în palatul familiei de' Medici, apoi a creat faimoasele sale sculpturi, precum *Pieta* și *David*.

Sandro Botticelli a fost un alt tânăr artist care a locuit în acel loc și care a beneficiat de patronajul familiei de' Medici de-a lungul carierei sale.” (adaptare după Anamaria Iosif, *Familia de' Medici, care a condus Florența mai bine de 300 de ani, deține secrete fascinante și lucruri uimitoare*, descoperă.ro)

Statuia lui Lorenzo Magnificul, pe fațada Galeriei Uffizi

Învăț

În secolul al XIV-lea, Florența era **printre cele mai bogate orașe** ale peninsulei, datorită dezvoltării industriei, a comerțului și a instituțiilor financiare. De aceea a și devenit capitala culturală a Italiei. Potrivit istoricului florentin Giovanni Villani, care a trăit între (cca.) 1276 și 1348, Florența avea, în anul 1343, o populație de aproximativ 90 500 de oameni. Familiile rivale bogate au intrat într-o competiție pentru patronajul artelor și acapararea puterii politice. Cele mai vechi informații despre familia de' Medici au fost atestate în anul 1201, când Chiarissimo de' Medici a fost menționat ca **membru în Consiliul comunal**.

Urmașul său, **Cosimo de' Medici (1389-1464)**, patron al artelor și banker celebru, a instaurat dinastia de' Medici la Florența. Cosimo nu s-a limitat la afacerile bancare – a investit în comerțul cu articole din mătase și lână, a ridicat

biserici și s-a implicat în schimburi comerciale și culturale cu Imperiul Otoman. S-a preocupat de **literatură, filozofie și artă**, fiind un cunoscător al limbilor latină, greacă, ebraică și arabă. În anul 1433, nobilul florentin Rinaldo degli Albizzi a reușit înlăturarea și exilarea adversarului său politic, Cosimo, din Florența. Cosimo a revenit în anul 1434, fiind sprijinit de cetățenii florentini, și a preluat puterea. În timp ce familia Albizzi îi susținea pe cei bogați, **familia de' Medici favoriza clasele mijlocii și sărace**. Cosimo și-a pus la dispoziție averea și palatele pentru a-i găzdui pe delegații veniți la **Conciliul ecumenic de la Florența** (din anul 1439), unde înalți reprezentanți ai Bisericii au participat la adunare pentru a discuta despre unificarea creștinismului occidental cu cel oriental, fără a se ajunge la consens. Familia de' Medici a pus bazele unei bănci care se ocupa inclusiv de fondurile papalității

Florența, în zilele noastre

și care avea filiale la Bruges, Geneva, Avignon, Londra, Milano, Pisa, Roma și Veneția. Nepoții lui Cosimo, Lorenzo și Giuliano, aveau să conducă Florența.

Lorenzo de' Medici (1449-1492) și fratele său, **Giuliano de' Medici**, buni diplomați, au fost susținători ai artiștilor din peninsula italiană, pe care i-au convins să se stabilească și să creeze la Florența. Lorenzo a fost conducător al Republicii și cel mai puternic **protector al artelor** din epoca de aur a Florenței. Avera și generozitatea sa i-au adus numele de „Magnificul”. Sub conducerea sa, republica florentină a atins apogeul în domeniul economic și în cel cultural. Lorenzo a menținut **echilibrul puterii** în cadrul Ligii Italice și **pacea între statele italiene**; de asemenea, a avut legături diplomatice și comerciale cu sultanul Mahomed al II-lea.

La 28 aprilie 1478, a supraviețuit unei tentative de asasinat cunoscute sub numele de „conspirația Pazzi”. Complotul a fost pus la cale de rivalii familiei de' Medici, inclusiv de membri ai familiei Pazzi, cu sprijinul papei Sixtus al IV-lea. Deși Lorenzo a scăpat doar cu o rană, fratele său, Giuliano, a fost ucis. Cetățenii orașului l-au susținut pe Lorenzo, iar zeci de conspiratori au fost uciși.

În plan intern, Lorenzo conducea Florența prin intermediul **Consiliului celor șaptezeci**, o formă de administrație permanentă, format din simpatizanții săi. Istoricul Francesco Guicciardini spunea următoarele: „Florența nu ar fi putut avea un tiran mai bun sau mai agreabil”.

Lorenzo Magnificul a susținut personalități precum: Pico della Mirandola (filozof), Sandro Botticelli, Leonardo da Vinci și Michelangelo.

Al doilea fiu al său, Giovanni de' Medici, a devenit Papa Leon al X-lea, sub patronajul căruia Roma și-a recăpătat reputația de centru cultural al Europei. Ulterior, nepotul lui Lorenzo, Giulio de' Medici, a ocupat funcția de Suveran Pontif sub numele de **Clement al VII-lea**.

Membrii familiei de' Medici sunt înmormântați în capelele bazilicii San Lorenzo din Florența.

Filozoful umanist Giovanni Pico della Mirandola

Inventatorul, alchimistul și savantul Leonardo da Vinci

Operele artiștilor susținuți de familia de' Medici

Primavera, capodoperă realizată de Sandro Botticelli

Sf. Marcu, sculptură realizată de Donatello

Pietà, capodopera renascentistă a lui Michelangelo Buonarroti

Aplic

I. Citește sursele și rezolvă cerințele.

SURSA A

„Acest bărbat stătea acum la câțiva pași de Michelangelo, vorbindu-i pasionat lui Bartoldo despre niște sculpturi antice ce tocmai sosiseră din Asia Mică. Sculptura era la fel de importantă pentru Lorenzo ca și flota lui de nave răspândită pe glob, sau lanțul de bănci din întreaga Europă și bazinul mediteranean, sau comerțul în valoare de milioane de florini de aur cu produse florentine precum lână, ulei, vin, sau orientale ca mătăsuri, mirodenii și parfumuri exotice. Unii îl respectau pe Lorenzo pentru bogăția lui, alții, pentru puterea lui. Dar de către artiști și învățați era respectat și iubit pentru pasiunea lui pentru știință, pentru libertatea de gândire, închisă mai mult de o mie de ani în temnițe întunecate, de unde Lorenzo de' Medici jurase să o elibereze”. (Irving Stone, *Agonie și extaz*)

SURSA B

„Florentinii întrec celelalte nații în tot ceea ce întreprind. În afara negoțului, pe care orașul este într-adevăr întemeiat, ei sunt vestiți prin iscusință și noblețe. În arte sunt pricepuți: pictează, sculptează, proiectează clădiri, nu numai pentru ei, ci și pentru alții. Prin ei au reînviat literatura greacă și cea latină. M-a surprins întotdeauna faptul că în acești oameni, ținută ca robii ziua întreagă la războaiele de țesut, sălășluiesc atâta măreție sufletească și o gândire atât de nobilă și de înălțătoare”. (adaptare după Benedeto Varchi, *Relatare din secolul al XVI-lea*)

1. Precizează principalele surse de bogăție ale lui Lorenzo de' Medici, conform sursei A.
2. Ce contribuție au avut florentinii în domeniul literaturii, conform sursei B?
3. Ambele texte menționează importanța artelor în Florența. Identifică ramurile artistice menționate în cele două fragmente.
4. Pornind de la textele A și B, explică de ce Florența este considerată leagănul Renașterii.

Notă: Te vei referi la economie, artă, cultură și libertatea de gândire.

II. Crezi că un mecena precum Lorenzo de' Medici a putut influența nivelul de educație al oamenilor de rând? Documentează-te și argumentează-ți răspunsul.

III. Realizați, în echipe de 3-4 elevi, o fișă biografică în format digital (folosind aplicații precum PowerPoint, Google Slides, Prezi, Canva etc.) despre unul dintre reprezentanții familiei de' Medici de la Florența.

6.3. Reforma religioasă și impactul ei asupra Europei

Descopăr

Analizează sursele și rezolvă cerințele.

SURSA A

„[...] Știu bine că nu veți da crezare acestei nașteri puțin obișnuite [a lui Gargantua]. Mie unuia prea puțin îmi pasă; dar un om de ispravă, cu mintea sănătoasă și cu scaun la cap, nu se îndoiește niciodată de ceea ce i se spune sau vede cu ochii că este scris. Nu zice înțeleptul Solomon în Proverbiorum¹, XIV: «Innocens credit omni verbo²»? Iar sfântul Pavel în Primo Corinthio³, XIII: «Charitas omnia credit⁴»? Adică, pentru ce n-ați crede? Pentru că întâmplarea nu pare să se fi petrecut cu adevărat? Dar eu spun că se cuvine s-o primiți cu deplină încredere, tocmai fiindcă vi se pare de necrezut. Dascălii Sorbonei așa ne învață, că numai prin credință se adevărește a fi tot ceea ce pare că nu este adevărat. Găsit-ați ceva împotriva legii? Împotriva dreptei credințe? Împotriva Sfintelor Scripturi? În ceea ce mă privește, nu am găsit unde Biblia spune altminteri. De ce să vă îndoiiți că lucrul s-a întâmplat, dacă așa a fost voia lui Dumnezeu? Nu vă tulburați mintea cu gânduri deșarte: la Dumnezeu toate sunt cu putință! Și dacă ar hotărî El astfel, toate femeile ar naște, de azi înainte, pe urechi.” (adaptare după François Rabelais, *Gargantua și Pantagruel*)

¹ Proverbiorum liber = Cartea proverbelor (lat.)

² „Omul naiv crede orice vorbă” (lat.) (Prov. XIV, 15)

³ Prima epistolă către Corinteni (lat.)

⁴ „Dragostea le crede pe toate” (Corint. XIII, 7)

SURSA B

Monumentul Reformei din Geneva, Elveția: William Farel, Jean Calvin, Theodore Beza și John Knox

ȘTIAI CĂ...?

- Papa Clement al VII-lea a refuzat să accepte divorțul dintre Henric al VIII-lea și Caterina de Aragon. Răspunsul dat cererii regelui a fost celebrul *Non possumus* („Nu putem!”), expresie de origine biblică, preluată din *Faptele Apostolilor*, care semnifică un refuz categoric. Acest conflict a contribuit la desprinderea Bisericii Anglicane de autoritatea papală și la apariția anglicanismului.
- Prima femeie din istoria Bisericii Anglicane care a ocupat funcția de Arhiepiscop de Canterbury este Sarah Mullally numită în această funcție la 25 martie 2026. Fostă asistentă medicală, Sarah Mullally a ocupat anterior funcția de episcop al Londrei.

1. Discută în clasă despre ironia din spatele vorbelor autorului sursei A.
2. Discută în clasă, cu profesorul, despre personalitățile din sursa B. Veți ține cont de localitatea unde se află monumentul.

ȘTIAI CĂ...?

> Într-o scrisoare adresată de Martin Luther lui Philipp Melanchthon (colaborator apropiat al lui Luther), în anul 1521, acesta îl îndemna: „Păcătuiește, păcătuiește oricât, dar și mai tare să-ți fie credința!”. Această afirmație reflectă ideea centrală a lui Luther potrivit căreia mântuirea este obținută prin credință, nu prin fapte.

DICȚIONAR

indulgențe = documente emise de Biserica Catolică prin care se oferea iertarea păcatelor. Abuzurile legate de acordarea lor au atins apogeul în secolele XV–XVI

predestinare = idee potrivit căreia destinul omului, inclusiv mântuirea sau damnarea sa, este stabilit dinainte de naștere, de către divinitate

reformă = proces de înnoire/transformare a unei stări de fapt, a unei structuri sau a unei organizații, cu scopul îmbunătățirii funcționării acesteia

Reformă religioasă = mișcare religioasă și socială din secolul al XVI-lea care a contestat autoritatea Bisericii Catolice, propunând o reinterpretare a credinței și a practicilor religioase

Învăț

Reforma religioasă a fost una dintre cele mai importante mișcări ideologice ale Europei moderne timpurii. Aceasta a avut cauze multiple, de ordin religios, social, politic și cultural. Un rol esențial în declanșarea Reformei l-a avut **răspândirea ideilor umaniste**, care promovau libertatea de gândire, spiritul critic și studiul Bibliei în mod direct, fără intermediul exclusiv al Bisericii. De asemenea, **vânzarea indulgențelor**, considerată o practică abuzivă, a stârnit nemulțumiri profunde în rândul credincioșilor, fiind percepută ca o formă de exploatare financiară a credinței. Un alt factor important a fost reprezentat de **abuzurile evidente și de decăderea morală a clerului**, manifestate prin corupție, viață luxoasă și uneori lipsa educației religioase. La acestea s-a adăugat **scăderea prestigiului Papalității**, cauzată de implicarea papilor în probleme de ordin politic și financiar, precum și de actele de corupție din cadrul Sfântului Scaun. Nu în ultimul rând, **tipărirea și difuzarea cărților în limbile naționale** au facilitat accesul direct al credincioșilor la textele religioase, în special la Biblie, contribuind la formarea unei înțelegeri personale a acestora. În prima parte a Evului Mediu, omul de rând din Europa Apuseană intra în contact cu textele sfinte doar prin intermediul preotului, neînțelegând, de cele mai multe ori, slujba ținută în latină, limbă pe care nu o cunoștea.

Liderii Reformei religioase au promovat idei noi, care au transformat profund viața religioasă a Europei. În anul 1517, în **Cele 95 de teze**, afișate pe ușa bisericii din Wittenberg, Martin Luther a susținut ideea că **mântuirea se obține prin credință**, și nu prin gesturi simbolice, ritualuri sau prin cumpărarea indulgențelor, criticând dur practicile Bisericii Catolice. El a tradus o parte din Biblie (Noul Testament), în limba germană în anul 1522 și a denunțat corupția de la vârful Bisericii Catolice. Francezul **Jean Calvin** a elaborat tratatul de teologie **Învățătura religiei creștine**, în 1536, la Basel, și a pus bazele unei comunități protestante la Geneva, începând cu anul 1541. El a dezvoltat **conceptul de predestinare**, potrivit căruia Dumnezeu hotărăște dinainte cine va fi mântuit, teorie care susține că mântuirea este posibilă doar prin harul divin, independent de faptele omului.

În Anglia, revolta împotriva Bisericii Catolice a apărut în contextul unor interese de ordin **politic și economic**. Regele **Henric al VIII-lea** nu a mai acceptat suveranitatea papei, iar în 1534, Parlamentul de la Londra a adoptat **Actul de supremație**, prin care se puneau bazele **Bisericii Anglicane**. Au fost desființate mănăstirile, iar proprietățile acestora au fost desființate. Monarhul a preluat controlul asupra Bisericii prin intermediul arhiepiscopului de Canterbury, care devenea cea mai înaltă autoritate bisericească, subordonată regelui. Reforma s-a răspândit în lumea germană, în Țările de Jos, în Danemarca, Norvegia și Suedia, precum și în Elveția, Franța, Anglia și Scoția, ajungând și în Transilvania.

Jean Calvin

Martin Luther

Henric al VIII-lea al Angliei

Impactul Reformei religioase asupra Europei a fost profund și de durată. Au apărut noi confesiuni creștine protestante, precum **luteranismul**, **calvinismul** și **anglicanismul**, care au șubrezit unitatea religioasă a continentului. Europa a fost împărțită în **zone catolice** și **protestante**, fapt ce a generat tensiuni și numeroase conflicte religioase. Ca reacție la Reforma protestantă, Biserica Catolică a inițiat **Contrareforma**. Această mișcare din interiorul Bisericii s-a concretizat prin **Conciliul de la Trento (1545-1563)**, adunare ecumenică a înaltei ierarhii clericale, care a avut ca scop uniformizarea practicilor religioase, consolidarea autorității papale și clarificarea doctrinei catolice.

Printre măsurile adoptate în cadrul Conciliului s-au numărat: realizarea unui **Index al cărților interzise**, în anul 1559; intensificarea activității Inchiziției, ca instrument de combatere a ereziei; organizarea pregătirii preoților în seminarii teologice; dezvoltarea activității misionare prin constituirea ordinului iezuiților, care a urmărit reformarea internă a Bisericii. În plan cultural, Biserica Catolică a încercat să recâștige prestigiu și influență prin susținerea și afirmarea stilului baroc.

DICTIONAR

Contrareformă = mișcare inițiată de Biserica Catolică împotriva Reformei, în secolul al XVI-lea, și susținută de monarhii Europei Centrale și Occidentale

dogmă = principiu religios stabilit și acceptat oficial de către Biserică drept adevăr incontestabil

conciliu = adunare a reprezentanților Bisericii Catolice, convocată pentru a dezbate și a decide asupra unor probleme de doctrină, morală sau organizare bisericească

ȘTIAI CĂ...?

➤ Iezuiții s-au diferențiat de alte ordine monahale printr-o metodologie de inițiere aparte numită „exerciții spirituale” care presupunea alocarea a câteva ore pe săptămână pentru meditație și rugăciune asupra vieții lui Isus. După câteva săptămâni novicele trebuia să se apropie de stilul de viață hristic pentru a fi acceptat.

➤ Iezuiții au fost cei mai mari susținători ai dogmelor Bisericii Catolice și de aceea au fost sprijiniți de mai mulți papi.

➤ Spre deosebire de alte ordine călugărești, ordinul iezuit nu le cerea adeptilor să abandoneze societatea, ci îi trimitea în inima ei.

➤ În interiorul ordinului iezuit, sărăcia, castitatea și supunerea erau considerate virtuți de seamă pentru orice frate iezuit.

Sfântul Ignatius de Loyola

Jurământul depus de primii membri ai Societății lui Isus, Zagreb, Croația

În anul 1534, **Ignatius de Loyola**, un fost soldat convertit în călugăr a pus bazele ordinului monahal Societatea lui Isus sau al „călugărilor iezuiți”. Ordinul a primit aprobarea papală și a luat ființă în mod oficial în anul 1540. **Iezuiții s-au impus** datorită educației alese, misionarismului și activităților caritabile. În secolele XVI-XVII iezuiții au fost principalii **promotori ai Contrareforme** și au fost una dintre vocile inovatoare din cadrul Bisericii Catolice, în veacurile care au urmat. Încă din 1540, ordinul călugăresc iezuit și-a exprimat dorința de a accepta orice misiune apostolică transmisă de către papă și primul papă care apelat la iezuiți a fost chiar papa Paul al III-lea.

Vitrăliu din secolul XIX în care apare sfântul sf. Francis Xavier, cofondator al ordinului iezuiților, în timpul misiunii din China

Societatea a crescut rapid și s-a răspândit în toată lumea în perioada Contrareforme. Iezuiții și-au dedicat toată atenția, energia și resursele susținerii și ajutorului acordat copiilor, bolnavilor, prostituatelor, soldaților și răniților. Mulți dintre iezuiți au devenit duhovnici și consilieri ai familiilor conducătorilor țărilor europene. Ignatius de Loyola a încetat din viață la 1556 și a fost

sanctificat. În anul în care a murit de Loyola, ordinul iezuit înregistra aproximativ o mie de membri care activau ca **misionari catolici în Europa, Asia, Africa și în Lumea Nouă**. În anul 1626, ordinul avea 15 544 de călugări și în anul 1749 număra 22 589 de membri. Datorită eforturilor călugărilor iezuiți din secolele XVI-XVII copiii din comunitățile sărace din Lumea Nouă, Africa și Asia au avut acces la educație și la unități medicale de prim ajutor.

Ruinele misiunii iezuite La Santissima, din Trinidad, Paraguay

Aplic

I. Construiește o axă cronologică în care să se evidențieze succesiunea următoarelor procese și evenimente istorice:

- organizarea Conciliului de la Trento;
- afișarea *Celor 95 de teze* împotriva indulgențelor pe ușa bisericii din Wittenberg;
- adoptarea *Actului de supremație* de către regele Henric al VIII-lea, în Anglia;
- alcătuirea *Indexului cărților interzise*;
- întemeierea comunității protestante la Geneva.

Reprezentare grafică a momentului publicării *Celor 95 de teze* de către Martin Luther

II. Citește textul și rezolvă cerințele.

„Dar stăpânirea papei ne-a tratat pe toți împreună cu totul altfel. A făcut reguli despre postit, rugăciune și mâncatul untului, astfel încât, cine ține poruncile papei va fi mântuit, și cine nu, va fi al diavolului. Aceasta a fermecat poporul cu iluzia că bunătatea și mântuirea stau în propriile noastre fapte. Dar eu vă spun că nimeni dintre sfinți, oricât de sfinți ar fi fost, nu și-a găsit mântuirea prin propriile fapte. [...] De aceea, ascultați-mă bine: aceasta este pricina pentru care mântuirea nu stă în propriile noastre fapte – de orice fel ar fi ele – și nu poate și nu va fi atinsă fără credință. [...]”

Pentru că este scris: *Justicia est fides*, dreptatea este totuna cu credința și vine prin credință. De aceea, dacă vrem să avem credință, trebuie să credem Evanghelia, pe Pavel etc. și nu scrisorile de autoritate ale papei sau decretele, ci mai degrabă să ne ferim de ele ca de foc. Pentru că orice vine de la papă strigă: dați, dați, și dacă refuzați, atunci sunteți ai diavolului!

[...] Și fiecare trebuie să facă fapte care să nu-i folosească doar lui, dar de asemenea și celui alt, vecinului său. Dacă este bogat, bogăția lui să-i folosească săracului. Dacă este sărac, slujba lui să-i folosească bogatului.“ (Ulrich Leupo Id, ed., *Luther's Works*, vol. 53, Philadelphia, 1965, p. 305, în vol., *Istoria lumii în texte. De la începuturi până în zilele noastre*, Bogdan Murgescu)

1. Creează și completează un organizator grafic în care să notezi opinia identificată la nivelul sursei și argumentele care o susțin.

2. Scrie o relație cauză-efect stabilită între două informații selectate din sursă, precizând rolul fiecăreia (cauză, respectiv efect).

3. Precizează, din sursă, două informații referitoare la scrisorile sau decretele papei.

III. Realizează o prezentare de aproximativ o jumătate de pagină privind impactul Reformei religioase asupra Europei.

REȚIN

➤ Reforma religioasă a fost o mișcare ideologică apărută în Europa, în secolul al XVI-lea. Printre premisele care au dus la inițierea Reformei s-au numărat: criza Bisericii Catolice, abuzurile și decăderea morală a clerului, implicarea Bisericii Catolice în viața politică, vânzarea indulgențelor, scăderea prestigiului Papei, răspândirea ideilor umaniste și apariția tiparului. Principalii reformatori au fost Martin Luther, Jean Calvin și regele Henric al VIII-lea. Martin Luther, prin *Cele 95 de teze* (1517), a criticat vânzarea indulgențelor și a susținut mântuirea prin credință, traducând Biblia în limba germană. Jean Calvin a elaborat doctrina predestinării. Henric al VIII-lea a inițiat Reforma în Anglia, determinând ruperea de autoritatea papală și apariția Bisericii Anglicane. Biserica Catolică a reacționat prin Contrareformă.

Henric al VIII-lea al Angliei

ȘTIAI CĂ...?

➤ Expresia „birul pe barbă” a fost plătit” își are originea în Rusia condusă de Petru cel Mare, la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea, în contextul reformelor sale de modernizare.

În această perioadă, purtarea bărbii a fost taxată, în special în mediul urban, ca parte a eforturilor de occidentalizare. Cei care achitau taxa primeau o dovadă a plății, sub forma unei tăblițe sau a unui jeton purtat asupra lor, care atesta dreptul de a purta barbă.

➤ Reforma calendarului a fost introdusă în Rusia de Petru cel Mare, la începutul secolului al XVIII-lea. Până atunci, anul nou începea la 1 septembrie, conform tradiției bizantine. Prin reforma sa, Petru cel Mare a adoptat modelul occidental și a stabilit începutul anului la 1 ianuarie, începând cu anul 1700.

➤ Expresia „Statul sunt Eu!” este atribuită regelui Ludovic al XIV-lea și exprimă principiul monarhiei absolute, potrivit căruia regele concentra întreaga putere în stat. Deși este frecvent asociată cu el, expresia nu este o citare exactă, ci o formulare care sintetizează modul în care a fost înțeleasă domnia sa, fiind asociată intervenției lui din 13 aprilie 1655, în fața Parlamentului francez.

6.4. Statul sunt Eu! Absolutismul monarhic

Descopăr

Observă cu atenție imaginile și discută în clasă despre cei trei conducători.

Filip al II-lea al Spaniei
(n. 1527 – m. 1598)

Ludovic al XIV-lea al Franței
(n. 1638 – m. 1715)

Petru I (cel Mare) al Rusiei
(n. 1672 – m. 1725)

Învăț

Între sfârșitul secolului al XV-lea și prima jumătate a secolului al XVI-lea, în Franța, Anglia, Spania și Rusia, nobilimea a fost nevoită să recunoască **autoritatea deplină a monarhului**. Acest fenomen s-a produs pe fondul declinului financiar, militar și politic al nobilimii, în contextul ascensiunii burgheziei și al **procesului de centralizare a puterii**. Impactul și răspândirea Reformei au slăbit influența și controlul Bisericii, care nu s-a mai putut opune consolidării autorității monarhilor.

Burghezia avea nevoie de sprijinul regelui pentru a-și consolida poziția economică și socială și oferea, la schimb, resurse financiare importante, obținând astfel acces la funcții în administrația centrală și locală. Monarhia a fost sprijinită constant de țărănime, orășenime și de reprezentanții clerului, profitând de aceste alianțe și pentru a-și întări și extinde autoritatea.

În contextul **monarhiei absolute**, avea autoritatea de a putea numi miniștrii și funcționarii statului, de a iniția și promulga legi, de a stabili și percepe impozite. Monarhul absolut a reușit să centralizeze administrația, să controleze **forțele de ordine, justiția și Biserica** și și-a rezervat dreptul exclusiv de emiterie a monedei. Monarhul era comandantul suprem al armatei și avea ultimul cuvânt în **politica externă**, putând declara război și încheia pace. În perioada monarhiei

Palatul Versailles, Franța

Sala Oglinzilor, Palatul Versailles, Franța

DICȚIONAR

monarhie de drept divin = formă de guvernare în care puterea supremă aparține monarhului (rege, țar sau împărat), se transmite ereditar și este considerată a proveni de la Dumnezeu

mercenar = ostaș profesionist angajat cu leafă într-o armată, de obicei străină

absolutism monarhic = formă de guvernare în care suveranul deține întreaga putere în stat și o exercită fără a fi limitat de alte instituții

prerogative = drept exclusiv sau putere de decizie care aparține unui suveran sau unui demnitar

mercantilism = doctrină/ practică economică aplicată de unele state europene între secolele al XV-lea și al XVIII-lea, care urmărea acumularea de metale prețioase de către stat, considerate principala formă de bogăție

absolute, a fost creată **armata permanentă**, formată soldați profesioniști, adesea mercenari, dotați inclusiv cu arme de foc. **Adunările reprezentative** au continuat să existe în unele monarhii, însă rolul lor a devenit în mare parte consultativ, fiind convocate mai ales pentru aprobarea impozitelor și confirmarea unor decizii regale. Monarhul avea în subordine directă **Consiliul regal**, care administra statul prin intermediul funcționarilor săi, precum și **Cancelaria regală**, responsabilă de emiterea documentelor oficiale.

Forma clasică a monarhiei absolutiste s-a consolidat în Franța, începând cu secolul al XVII-lea. În timpul lui Ludovic al XIV-lea (care a domnit între 1643 și 1715), supranumit **Regele Soare**, monarhia a căpătat un caracter sacru, regele fiind considerat unsul lui Dumnezeu și reprezentantul voinței divine pe pământ. Monarhul a ajuns să concentreze în mâinile sale întreaga putere: era sursa autorității legislative și exercita justiția supremă, controlând totodată armata și administrația statului.

Pe plan economic, regele a promovat politica mercantilistă, cu sprijinul ministrului Jean-Baptiste Colbert, care considera că prosperitatea statului depinde de dezvoltarea producției interne, stimularea exporturilor și acumularea de metale prețioase. În vremea Regelui Soare au fost înființate **manufacturi regale** și companii comerciale care au contribuit la dezvoltarea comerțului și la consolidarea imperiului colonial francez. **Revocarea Edictului de la Nantes**, prin **Edictul de la Fontainebleau** (1685), care a înlăturat drepturile acordate protestanților hughenoti, a determinat

DICȚIONAR

Armada = numele flotei Spaniei trimisă să lupte cu Anglia, o flotă de mari proporții

Cortes = Parlamentul spaniol

Statuia ecvestră a lui Ludovic al XIV-lea, din Versailles

emigrarea unui număr mare de protestanți din Franța. Economia Franței a avut de suferit, deoarece mulți dintre emigranți erau negustori, meseriași sau proprietari de manufacturi. În același timp, **marea nobilime** și-a pierdut influența în teritoriu și s-a transformat într-o nobilime de curte, dependentă de rege și aflată sub supravegherea acestuia. Numele lui Ludovic al XIV-lea a rămas strâns legat de Palatul Versailles, construit în apropiere de Paris și devenit un model pentru numeroși monarhi europeni ai epocii.

Sub domnia regelui Ludovic al XIV-lea, Franța și-a extins granițele până la Rin, purtând războaie cu Anglia, cu Spania și cu Țările de Jos. Cu o armată ajunsă la peste **400 000 de soldați**, considerată cea mai numeroasă din Europa, Franța a devenit o mare putere europeană, iar Regele Soare a reprezentat modelul monarhului absolut, domnia sa fiind considerată apogeul monarhiei absolute în Europa.

În Spania, absolutismul monarhic a atins apogeul în timpul domniei regelui **Filip al II-lea, între anii 1556 și 1598**. Acesta stăpânea un vast imperiu, care cuprindea Spania, Portugalia, o parte a Italiei, Țările de Jos, coloniile spaniole din America și coloniile portugheze. În vremea lui, Spania era o putere navală de temut datorită flotei **Invicibila Armada**. Filip al II-lea hotărâ în toate problemele statului, sprijinit de consilierii săi și de reprezentanții Bisericii Catolice. **Inchiziția și tribunalele bisericești** se aflau sub controlul monarhului și erau folosite pentru combaterea opozițiilor puterii regale, contribuind la impunerea catolicismului și la limitarea autonomiei provinciilor. Sprijinit de o nobilime numeroasă și puternică, puțin interesată de dezvoltarea manufacturilor și a comerțului, absolutismul spaniol a avut un caracter predominant clerical și nobiliar, iar Cortesurile (adunări reprezentative ale stărilor sociale) și-au redus treptat rolul, devenind instituții consultative.

Petru cel Mare a fost țar al Rusiei între anii 1682 și 1721, iar din 1721 până în 1725 a purtat titlul de împărat al Rusiei. După războaiele purtate cu polonezii și suedezii pentru supremația în zona Mării Baltice, el a inițiat o serie de reforme care au contribuit la modernizarea statului rus. A introdus serviciul militar obligatoriu și a reorganizat armata pentru a susține războaiele împotriva Suediei și a Imperiului Otoman. Petru cel Mare a creat **flota militară rusă** și a inițiat lucrări pentru realizarea unei legături între Don și Volga, în cadrul procesului de modernizare a Rusiei. El a redus influența Bisericii Ortodoxe asupra statului și a început expansiunea teritorială spre Caucaz. În lupta împotriva Imperiului Otoman, Petru cel Mare l-a avut ca aliat pe domnitorul moldovean Dimitrie Cantemir. După înfrângerea de la Stănilești, din anul 1711, Dimitrie Cantemir s-a refugiat în Rusia, unde a devenit consilier al țarului.

Aplic

I. Realizează o hartă conceptuală în care să evidențiezi: **cauzele instaurării monarhiei absolute, principalii reprezentanți, atribuțiile monarhului, instituțiile, consecințele politicilor monarhilor absoluți.**

II. Alcătuește o listă cu monarhii absoluți din Franța, Spania și Rusia. În dreptul fiecăruia, notează principalele realizări pe plan intern și extern. Te poți documenta la bibliotecă sau poți folosi surse online.

III. Citește textul și rezolvă cerințele.

SURSA A

„În primul rând autoritatea regală este sacră; în al doilea rând este paternă; în al treilea rând este absolută; și, abia în ultimul rând, se bazează pe raționament [...]

Dumnezeu îi numește pe regi ca fiind subordonații lui și domnește prin ei asupra poporului. Știm că toată puterea vine de la Dumnezeu. Suveranul, adaugă Sfântul Paul, este trimisul lui Dumnezeu întru binele nostru. Dar, dacă săvârșești vreun rău, teme-te, pentru că el nu poartă sabia în van; să știi că regele e slujitorul lui Dumnezeu întru pedepsirea relelor îndreptate împotriva Lui. Așadar regii sunt un fel de miniștri divini pe Pământ. Prin ei își conduce Regatul. De aceea tronul regal nu aparține omului, ci lui Dumnezeu [...] Nu numai evreii au regi unși de Dumnezeu [...] El guvernează toate popoarele și numește regi pentru toate popoarele. Rezultă așadar că persoana regelui este sacră și că este un sacrilegiu să-l ataci.“ (Bossuet, episcop francez, orator și predicator la curtea regelui Ludovic al XIV-lea; adaptare după James N. Robinson, *Readings in European History*)

SURSA B

„De peste 30 de ani, principalii voștri miniștri au slăbit și răsturnat toate vechile principii ale Statului pentru a face să crească autoritatea Voastră care a devenit acum și a lor [...]. Nu s-a mai vorbit de Stat, nici de reguli de guvernare, s-a vorbit numai de Rege și de bunul său plac. S-au împins veniturile și cheltuielile voastre până la infinit. V-au ridicat în slăvile cerului pentru a șterge, spuneau ei, tradiția și măreția tuturor predecesorilor luați la un loc, adică au sărăcit o Franță întreagă, înainte de a introduce la Curte un lux monstruos și incurabil. În acest timp, poporul Vostru, pe care trebuie să-l iubiți ca pe copiii voștri și care a fost până acum atât de pasionat de dumneavoastră, moare de foame.

Ce răspuns dați la toate acestea, Sire? Tulburările populare, care de atât de mult timp ne erau necunoscute, devin frecvente [...] Iată, Sire, situația în care sunteți. Trăiți legat la ochi, vă fac plăcere numai succesele zilnice care nu aduc însă nimic trainic [...]“ (Fénelon, *Lettre à Louis XIV, decembre 1693*, în: Albert Cherei, *Fénelon*)

1. Formulează, pe baza sursei B, o opinie referitoare la caracterul divin al monarhiei absolute și selectează două informații care să o susțină.

2. Compară punctul de vedere al lui Bossuet cu cel al lui Fénelon, stabilind o asemănare și o deosebire.

REȚIN

La sfârșitul secolului al XV-lea și începutul secolului al XVI-lea, în Europa Occidentală și de Est s-a afirmat monarhia absolută, pe fondul declinului nobilimii și al ascensiunii burgheziei. În monarhia absolută, regele a cumulat toate puterile: legislativă, executivă, judecătorească, militară, fiscală și religioasă. Franța a reprezentat forma clasică a absolutismului, în timpul domniei lui Ludovic al XIV-lea, care a concentrat puterea în mâinile sale și a susținut ideea identificării Statului cu persoana monarhului. În această perioadă s-au dezvoltat mercantilismul, manufacturile și politica de expansiune teritorială. În Spania, absolutismul a atins apogeul în timpul domniei lui Filip al II-lea. În Rusia, Petru cel Mare a inițiat reforme în domeniul militar, administrativ și religios, contribuind la modernizarea Statului și la extinderea teritorială a acestuia.

Palatul Peterhof,
Sankt Petersburg, Rusia

Reprezentare artistică a curții lui Ludovic al XIV-lea

DETECTIV ÎN ISTORIE – PROIECT

Realizați în echipe de câte doi un proiect intitulat „Inovații culturale sau stagnare în timpul absolutismului?” cu ajutorul Inteligenței Artificiale (AI).

Scopul proiectului: dezvoltarea gândirii critic-analitice și verificarea în patru pași a răspunsurilor oferite de AI.

Cum veți face?

Veți nota răspunsurile oferite de AI la solicitările voastre într-un tabel. Veți corecta, completa sau modifica informațiile după ce veți consulta împreună surse de specialitate exclusiv la bibliotecă.

Ce veți întreba AI?

- Cine și de ce a rostit citatul celebru „Statul sunt Eu”?
- Imaginați-vă doi curteni la curtea lui Ludovic al XIV-lea, Regele Soare. Realizați un dialog între monarh și un cetățean.
- Realizează un dialog între regele Ludovic al XIV-lea și un negustor hughenot descriind calitățile și defectele monarhului.
- Ești Petru cel Mare și ai călătorit 10 ani prin Occident. Realizează o prezentare despre orașele vizitate, lucrurile învățate și personalitățile întâlnite care te-au influențat.

Cum veți ști că ați reușit?

Veți prezenta în fața clasei aspectele pozitive și mai puțin pozitive ale răspunsurilor oferite de AI.
Veți argumenta concluzia proiectului vostru răspunzând la întrebarea: *Cât de mult mă pot baza pe AI să răspundă în locul meu?*

Rezultate așteptate

- Înțelegerea aprofundată a absolutismului monarhic;
- Utilizarea responsabilă a inteligenței artificiale;
- Prezentarea clară și creativă a informațiilor istorice.

Figurine aurite din timpul Regelui Soare și simboluri ale monarhiei absolute

Proiect de grup

Elevii se vor împărți în patru echipe, fiecare echipă având sarcini de lucru diferite pentru realizarea fișei de portofoliu intitulată „Reformă / Contrareformă”.

Care sunt echipele?

Echipa 1 – Luteranismul

Echipa 2 – Calvinismul

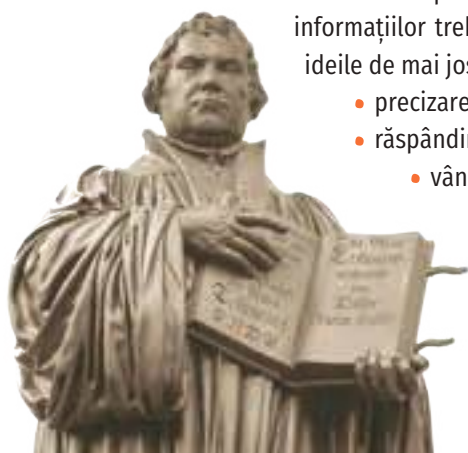
Echipa 3 – Anglicanismul

Echipa 4 – Contrareforma – Conciliul de la Trento, reforma organizatorică și consecințele teologice.

Cum faceți?

Toate echipele vor documenta proiectul la bibliotecă sau folosind surse online (verificarea informațiilor trebuie făcută din cel puțin trei surse). Elevii vor grupa informațiile culese urmărind ideile de mai jos:

- precizarea cauzelor Reformei/Contrareformei;
- răspândirea ideilor umaniste și promovarea libertății de gândire;
  - vânzarea indulgențelor și nemulțumirile credincioșilor;
- abuzurile și decăderea morală a clerului;
  - implicarea Papei în probleme politice și financiare;
  - tipărirea și răspândirea cărților în limbile naționale.
- Ideile promovate de protestantism: mântuirea prin credință, predestinarea;
- motivele politice și religioase care au dus la formarea Bisericii Anglicane;
- apariția religiilor protestante și impactul acestora asupra Europei;
- răspunsul Bisericii Catolice – Contrareforma, împărțirea Europei în zone catolice și protestante, Conciliul de la Trento.

Martin Luther cu Biblia – Monumentul din Wittenberg

Cum știți că ați reușit?

După selectarea surselor în cadrul echipei și sintetizarea acestora într-o prezentare PowerPoint, Google Slides sau Canva, elevii vor formula argumente în sprijinul curentului/mișcării religioase studiate de echipa lor. Fiecare echipă va desemna un reprezentant care va susține proiectul în fața clasei, încadrându-se într-un interval de 5-10 minute.

Reprezentare grafică a Conciliului de la Trento (1545-1563)

6.1. CURSA PENTRU MIRODENII. MARILE DESCOPERIRI GEOGRAFICE

Nevoia de a găsi noi drumuri comerciale spre Orient, mai sigure și mai rapide, a determinat marile state europene să finanțeze diferite expediții maritime. Portughezii au explorat coasta Africii și au descoperit drumul spre India, iar spaniolii au ajuns în America prin Cristofor Columb. Fernando Magellan și Francis Drake au realizat înconjurul lumii. În cadrul acestor expediții care au schimbat definitiv istoria omenirii au fost cucerite civilizațiile precolumbiene precum aztecii (Hernán Cortés), mayașii și incașii (Francisco Pizarro), iar prin *Tratatul de la Tordesillas* s-au împărțit zonele de influență între Spania și Portugalia. S-au format mari imperii coloniale, s-a extins activitatea misionară și s-au produs schimbări economice majore în Europa, inclusiv „revoluția prețurilor”, lărgirea orizontului geografic și apariția unei noi viziuni asupra lumii.

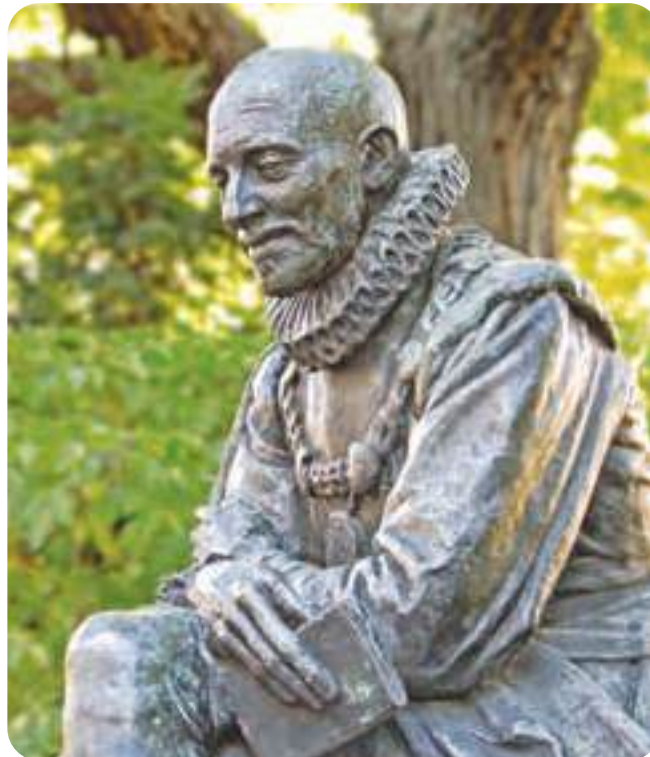
Cristofor Columb

6.2. OMUL – MĂSURA TUTUROR LUCRURILOR. UMANISMUL ȘI RENAȘTEREA

Un element care a stat la baza apariției Umanismului a fost relația contractuală dintre locuitori și conducerea orașelor, care a garantat libertatea juridică a cetățeanului, dar și instaurarea unui climat de prosperitate economică și stabilitate politică la nivel european. În centrul gândirii umaniste s-a aflat *idealul uman*, care a pus accent pe

valoarea individului, pe dezvoltarea armonioasă a trupului și a minții și pe dorința de cunoaștere. Omul nu a mai fost văzut doar ca o ființă aflată la discreția divinității, ci ca un creator capabil să-și modeleze propriul destin.

Renașterea a favorizat o extraordinară înflorire a artelor, a literaturii și a științelor, inspirate de modelele culturale antice clasice. Artiștii și scriitorii au căutat să redea frumusețea naturii și complexitatea ființei umane, iar oamenii de știință au început să observe și să explice lumea prin rațiune și experiment. Mecena faimoși în epocă au fost: Federico de Montefeltro la Urbino, familiile de' Medici și Borgia la Florența. Spiritul științific s-a manifestat în astronomie (Nicolaus Copernic, Galileo Galilei), medicină (Ambroise Paré, Miguel Servet, Paracelsus), educație (Michel de Montaigne), drept „natural” (Hugo Grotius), istorie și filozofie (Niccolò Machiavelli, Erasmus din Rotterdam, Pico della Mirandola).

Michel de Montaigne, Paris

STUDIU DE CAZ: FLORENȚA ȘI FAMILIA DE' MEDICI

În timp ce familia Albizzi îi susținea pe cei bogați, familia de' Medici favoriza clasele mijlocii și sărace. Cosimo și-a pus la dispoziție averea, bogățiile și palatele, pentru a-i distra și găzdui pe delegații veniți la Conciliul ecumenic de la Florența (din anul 1439). Înalți demnitari ai Bisericii au participat la adunare pentru a discuta despre unificarea creștinismului occidental cu cel oriental, fără a se ajunge la consens. Familia de' Medici au pus bazele unei instituții care oferea credite Papei și făcea comerț cu lână în Europa. Lorenzo de' Medici

(1449-1492) și fratele său Giuliano de' Medici, buni diplomați, au fost patronii spirituali ai artiștilor din peninsula convingându-i să se stabilească, să trăiască și să creeze la Florența. Familia de' Medici a fost patroana unor personalități, precum: Pico della Mirandola (filozof), Sandro Botticelli, Leonardo da Vinci și Michelangelo.

Cosimo de' Medici

6.3. REFORMA RELIGIOASĂ ȘI IMPACTUL EI ASUPRA EUROPEI

Reforma religioasă a fost una dintre cele mai importante mișcări ideologice ale Europei moderne timpurii. A avut cauze multiple, de ordin: religios, social, politic și cultural. Un rol esențial în declanșarea Reformei l-a avut răspândirea ideilor umaniste, care promovau libertatea de gândire, spiritul critic și studiul Bibliei în mod direct, fără intermediul exclusiv al Bisericii. De asemenea, vânzarea indulgențelor, considerată o practică abuzivă, a stârnit nemulțumiri profunde în rândul credincioșilor, care vedeau în aceasta o formă de exploatare financiară a credinței. Liderii Reformei religioase au promovat idei noi, care au schimbat profund viața religioasă a Europei. În anul 1517 în *Cele 95 de teze*, afișate pe ușa bisericii din Wittenberg, Martin Luther a susținut ideea că mântuirea se obține prin credință. Francezul Jean Calvin a elaborat tratatul de teologie *Învățătura religiei creștine*. Regele Henric al VIII-lea nu mai acceptă suveranitatea Papei și în Parlamentul de la Londra a consacrat *Actul de supremație*, în anul 1534, prin care se puneau bazele Bisericii Anglicane, s-au desființat mănăstirile și au fost confiscate proprietățile acestora. Impactul Reformei religioase asupra Europei a fost profund și de durată. Au apărut noi confesiuni creștine protestante,

precum luteranismul, calvinismul și anglicanismul, care au subrezit unitatea religioasă a continentului.

Martin Luther

6.4. STATUL SUNT EU! ABSOLUTISMUL MONARHIC

Forma clasică a monarhiei absolutiste a fost întâlnită în Franța încă din prima jumătate a secolului al XVI-lea. În timpul lui Ludovic al XIV-lea (1643 - 1715) - Regele Soare - monarhia a căpătat un caracter sacru, monarhul fiind investit prin voința lui Dumnezeu și fiind reprezentantul sau trimisul divinității pe pământ. Regele s-a confundat cu însuși Statul pe care îl conducea în mod absolut: el fiind atât sursa actului legislativ, cât și a actului de justiție, dar și conducătorul armatei și al administrației publice. Pentru că monarhul-stat reprezenta valoarea supremă în societate, acțiunile lui nu puteau fi contestate. Absolutismul monarhic în Spania a atins perioada de apogeu în vremea regelui Filip al II-lea, între anii 1556 - 1598. Acesta stăpânea un teritoriu care cuprindea Spania, Portugalia, o parte a Italiei, Țările de Jos, coloniile spaniole din America și coloniile portugheze. Un alt monarh absolut a fost țarul Petru cel Mare (1682 - 1725) după o perioadă de războaie purtate cu polonezii și suedezii pentru supremația la Marea Baltică a pus în practică reforme care au transformat Rusia într-un stat modern.

Regele Ludovic al XIV-lea

Aplicații recapitulative

I. Imaginează-ți că ești muzeograf și că trebuie să pregătești o serie de panouri informative pentru o expoziție. Completează un tabel după modelul de mai jos și realizează o listă cu titlul „Nașterea lumii moderne”, care să includă personalități istorice și informații referitoare la repere de timp, spațiu și caracteristici specifice.

Tematică	Personalitate	Timp (secol/ani)	Spațiu	Impact/acțiune reprezentativă
Marile descoperiri geografice				
Umanismul. Renașterea				
Reforma. Contrareforma				
Absolutismul monarhic				

II. Citește cu atenție sursele și rezolvă cerințele.

SURSA A

„Luni, 6 august. Se rupse sau sări din talpă unul dintre catargele caravelei Pinta. Și amiralul credea că acest accident era un act de reavoință și înșelăciune, căci proprietarul mai fusese văzut uneltind și acea întâmplare l-a tulburat mult.

Sâmbătă, 8 septembrie. Sâmbătă, la ora 3 noaptea, vântul începu să sufle de la N-E și amiralul se îndreptă pe drumul său către Apus. Din zori și până în noapte înaintară pe drumul spre Apus trei sau patru leghe. Curenții erau potrivnici. Schimbară, în Canare, velele caravelei, care erau triumfiulare, cu vele pătrate.

Duminică, 9 septembrie. Merseă cale de 15 leghe și amiralul se hotărî să înregistreze un număr mai mic de leghe decât cele parcurse în realitate, pentru că, dacă se va prelungi prea mult călătoria, voia ca oamenii să nu se sperie și să nu se descurajeze“.

Miercuri, 10 octombrie. În acest moment, oamenii se plâneră de lungimea călătoriei care li se părea cu totul greu de îndurat.“ (traducere și adaptare după Jurnalul de bord al lui Cristofor Columb)

SURSA B

„Ascultați noutăți! Vă amintiți de ligurianul Columb, căruia domnitorii noștri, în vremea când stăteau în tabără, i-au încredințat căutarea ținuturilor de la Apus, în cealaltă emisferă? Acum el s-a întors viu și teafăr și povestește minunății despre călătoria sa și despre tot ce a văzut în ținuturile descoperite de el. A adus cu el aur, bumbac și piper, care este mai bun de condiment decât cel din Caucaz. Toate acestea, spune el, pământul de acolo le rodește de la sine, la fel ca și arborele care dă vopsea de purpură. El povestește că, plutind către Apus de la Cadix, a descoperit felurite insule, dintre care una mai mare decât Spania și pe toate acestea le-a luat în stăpânire în numele domnitorilor noștri. După vorbele sale, insulele acelea sunt locuite de oameni de neam deosebit, trăind în stare de sălbăcie, dar în chip fericit [...] Au și regi, mai mult sau mai puțin puternici. Popoarele acestea se războiesc din când în când între ele. Armele lor sunt arcurile, săgețile și lăncile cu vârfuri ascuțite și arse. Deși trăiesc într-o stare cu totul înapoiată și umblă goi, nu le este totuși străină patima pentru cucerire“. (traducere și adaptare după Scrisoarea lui Pedro Martir către comitele Tendilla, septembrie 1493, Despre descoperirea Americii)

1. Analizează sursele din perspectiva credibilității și a utilității acestora pentru prezentarea descoperirii Americii de către Cristofor Columb.

2. Justifică-ți afirmațiile pentru fiecare caz în maximum 2-3 rânduri.

Notă! Vei ține cont în rezolvarea cerinței de: credibilitatea autorului, scopul pentru care a fost scris textul și acuratețea și relevanța informațiilor.

III. Completează un tabel ca în modelul de mai jos, precizând cauzele și consecințele apariției Reformei.

CAUZE / FACTORI FAVORIZANȚI	REFORMA RELIGIOASĂ	URMĂRI / CONSECINȚE

IV. Realizează un eseu de o pagină A4 cu titlul „Renașterea și Umanismul” în care vei trece în revistă transformările din artă, literatură și științe. Te vei documenta online și la bibliotecă și vei include în proiectul tău personalitățile marcante ale epocii.

Se acordă 10 puncte din oficiu

I. Citește enunțurile și încercuiește litera A, dacă enunțul este adevărat sau F, dacă îl consideri fals.

20 p.

1.	Cristofor Columb a descoperit India în anul 1492.	A	F
2.	Hernán Cortés a cucerit orașul aztec Tenochtitlán la 13 august 1521.	A	F
3.	Niccolò Machiavelli prezintă, în <i>Principele</i> , modelul ideal al unui conducător religios.	A	F
4.	Relația contractuală dintre locuitori și conducerea orașelor italiene a limitat libertatea juridică a cetățenilor.	A	F

II. Stabilește corespondența corectă între cele două coloane.

20 p.

Jean Calvin a elaborat tratatul de teologie ...	... Conciliul de la Trento.
Francis Drake a revenit în portul Plymouth ...	... drepturile civile ale protestanților.
<i>Indexul cărților interzise</i> a fost realizat de ...	... <i>Învățătura religiei creștine</i> .
Edictul de la Fontainebleu a revocat ...	... cu nava plină cu mirodenii.
Martin Luther a elaborat ...	... <i>Cele 95 de teze</i> .

III. Citește sursa și rezolvă cerințele.

20 p.

„[Filip al II-lea] era un rege prudent, casnic, care se închidea în palatul său de la Escorial, construit ca o mănăstire [...]. Meticulos, hârțogar¹, adnota fiecare depeșă², cântărind fiecare decizie, înainte de a o transmite curierilor săi. În Anglia, Filip al II-lea a acționat pe ascuns dacă nu pentru căderea Elisabetei și înlocuirea ei cu Maria Stuart, cel puțin pentru a-i încuraja pe catolici și a susține rebeliunile irlandeze [din 1563, 1579] și scoțiene. [...] Principalul său succes a fost achiziția, prin moștenire, a Portugaliei și a imperiului colonial portughez [din anul 1580], la doi ani după moartea tânărului [rege al Portugaliei] Sebastian I [răpus în luptă] la El-Ksar-el-Kebir, în Maroc [1578]. Și totuși, foarte curând apărut un focar care alteră sănătatea posesiunilor sale: revolta din Țările de Jos. [...] Filip al II-lea voia [...]: zdrobirea ereziei și a libertăților. El îl trimise pe ducele de Alba în Țările de Jos care făcu să domnească teroarea și restabili, fără consimțământul stărilor, niște impozite controversate. Dar, provinciile protestante formaseră Uniunea de la Utrecht [1579] și refuzară să se supună.” (adaptare după *Istoria universală*, vol.II, *De la Evul Mediu la Secolul Luminilor*)

¹ n.r. care iubea cărțile, lucra mult cu documente

² n.r. scrisoare

1. Precizează spațiul istoric și secolul la care face referire sursa.
2. Identifică în text o opinie referitoare la acțiunile lui Filip al II-lea.
3. Realizează, pornind de la sursă, o prezentare a personalității regelui Filip al II-lea.

IV. Elaborează, în aproximativ o pagină, un eseu cu titlul „Marea Transformare Europeană: între dorința de cunoaștere și rigoarea absolutismului”. Vei avea în vedere: *precizarea unui fapt istoric din secolul al XV-lea, menționarea a două consecințe ale acestuia asupra evoluției economice și politice a Europei Apusene, menționarea unui fapt istoric desfășurat în Germania, în secolul al XVI-lea, cu consecințe în plan religios asupra Europei, și prezentarea a două consecințe a măsurilor adoptate de monarhii absoluți în plan economic și politic.*

30 p.

Notă! Se punctează structurarea prezentării, evidențierea relației cauză-efect, respectarea succesiunii logice și cronologice ale faptelor istorice și încadrarea în limita de spațiu.

SUBIECT	I	II	III	IV	Oficiu	Total
Punctaj	4 x 5 p. = 20 p.	5 X 4 p. = 20 p.	(2 X 2,5 p.) + 5 p. + 10 p. = 20 p.	5 p. + (2 X 5 p.) + 5 p. + 10 p. = 30 p.	10 p.	100 p.

AUTOEVALUARE

Parcurgând această unitate, am învățat:				
Am întâmpinat următoarele dificultăți:				
Mi-aș putea îmbunătăți performanța dacă:				
Activitatea mea ar putea fi apreciată ca:	foarte bună ○	bună ○	satisfăcătoare ○	nesatisfăcătoare ○

RECAPITULARE FINALĂ

UNITATEA 1. LABORATORUL ISTORIEI

Istoria, termen provenit din cuvântul grecesc *historia*, reprezintă cercetarea și relatarea faptelor trecute, având rolul de a păstra memoria evenimentelor și de a explica cauzele și consecințele acestora. Studiarea istoriei se bazează pe surse istorice, adică pe urme lăsate de oameni, care pot fi nescrise, scrise, orale, primare sau secundare. În prezent, sursele multimedia, precum fotografiile, înregistrările video, documentarele sau platformele digitale completează studiul trecutului. Istoria utilizează un limbaj specializat, cu termeni și concepte precum „cauză” și „consecință”, care permit explicarea clară a proceselor istorice. Istoria studiază trecutul umanității prin raportarea la timp și spațiu, elemente esențiale pentru înțelegerea evenimentelor istorice. Spațiul geografic și cel cultural influențează evoluția societăților și relațiile dintre acestea. Studiul hărților istorice ne oferă posibilitatea de a observa evoluția hotarelor, modificarea lor de-a lungul timpului, și distribuția populațiilor în diferite regiuni. Istoria se bazează pe cauzalitate, multiperspectivitate și analiză critică a surselor, pentru a oferi o interpretare obiectivă și echilibrată a trecutului, contribuind la dezvoltarea spiritului critic, a înțelegerii și a empatiei față de experiențele umane.

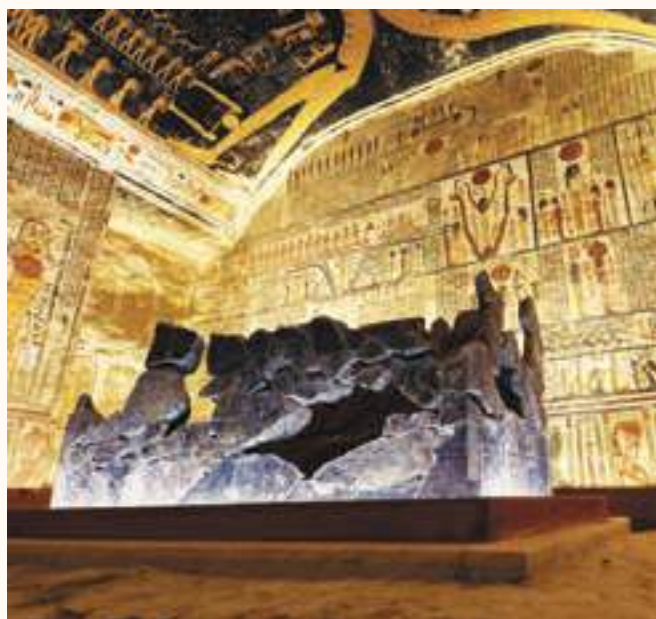
Lanyon Quoit, dolmen din Cornwall, Regatul Unit

⚠ Realizează un portofoliu digital cu exemple de izvoare istorice scrise și nescrise.

UNITATEA 2. ZORII CIVILIZAȚIEI

Preistoria reprezintă cea mai lungă perioadă din istoria umanității. Aceasta se împarte în epoca pietrei (paleolitic, mezolitic, neolitic) și epoca metalelor (epoca bronzului, epoca fierului). Prima mare revoluție din istoria omenirii poate fi considerată cea neolitică, când oamenii au trecut de la modul de viață bazat pe vânătoare și cules la practicarea agriculturii și

creșterea animalelor. Noi schimbări radicale au avut loc odată cu epoca metalelor, când au fost confecționate unelte și arme din metal, iar societatea a devenit una stratificată condusă de elite războinice. Primele mari civilizații ale Antichității au apărut în Mesopotamia și Egipt, fiind considerate „daruri ale fluviilor” Tigrul, Eufratul și Nil. Formele de organizare politică au evoluat de la orașe-state la regate și imperii. Cultura Orientului antic s-a remarcat prin apariția primelor sisteme de scriere (cuneiformele și hieroglifile), dar și prin dezvoltarea alfabetului. Literatura Orientului antic a lăsat moștenire opere importante, precum *Epopoea lui Ghilgamesh* și textele funerare egiptene. Pe plan științific, sumerienii au dezvoltat sistemul sexagesimal, utilizat în astronomie și matematică, în timp ce egiptenii au excelat în medicină și în tehnicile de mumificare. Arta a fost dominată de arhitectură, remarcându-se prin ziguratele din Mesopotamia și piramidele din Egipt.

Camera mortuară a mormântului lui Ramses V și Ramses VI

⚠ Documentează-te online și realizează un eseu despre civilizațiile Orientului antic.

UNITATEA 3. ORIGINILE CIVILIZAȚIEI EUROPENE: MODELE POLITICE ȘI CULTURALE ÎN LUMEA GRECO-ROMANĂ

Marea colonizare greacă a fost un proces istoric desfășurat în secolele VIII-VI î.H., care a constat în întemeierea unor noi colonii de către greci. Cele mai importante direcții ale colonizării au fost țărmul Mării Negre (coloniile Histria, Tomis, Callatis), țărmul Mării Mediterane (coloniile Tarent, Crotona, Sybaris etc.) și nordul Africii (Cyrene, Naucratis). Cetatea Sparta a fost întemeiată de aheii și dorienii în secolul al IX-lea î.H., în regiunea Laconia. Cetatea Atena s-a dezvoltat începând

cu secolul al VIII-lea î.H., iar sistemul democratic atenian a fost consolidat prin reformele lui Dracon, Solon, Clistene și Pericle. Istoria Romei cuprinde trei mari perioade: perioada regalității (753 î.H. - 509 î.H.), perioada republicană (509 î.H. - 27 î.H.), perioada imperială (27 î.H. - 476 d.H.). Potrivit tradiției, cetatea Roma a fost întemeiată la 21 aprilie 753 î.H. de către Romulus. În perioada de început, Roma a fost condusă de șapte regi: doi de origine latină, doi de origine sabină și trei de origine etruscă. Cultura greco-romană reprezintă ansamblul valorilor și realizărilor din Grecia și Roma antică, reflectate în artă, politică, filozofie și în modul de organizare al cetății.

Statuia regelui spartan Leonida, Grecia

⚠ Realizează o axă a timpului pe care să plasezi cele mai importante evenimente din istoria Greciei și a Romei antice.

UNITATEA 4. GENEZA LUMII MEDIEVALE

Continuator al Imperiului Roman de Răsărit, statul bizantin a atins apogeul în secolul al VI-lea, sub conducerea împăratului Iustinian, a cărui domnie a fost marcată de ambițioasa idee a refacerii Imperiului Roman prin campanii militare de recucerire a teritoriilor occidentale pierdute. Statul bizantin a fost condus de un împărat cu puteri aproape absolute, a cărui autoritate s-a consolidat prin adoptarea și utilizarea titlului de *basileus*, reflectând influența culturală greacă asupra Imperiului. După o perioadă de revigorare sub dinastia macedoneană, a urmat un declin treptat, care s-a încheiat în anul 1453, odată cu cucerirea Constantinopolului

de către armata otomană. Religia islamică a apărut în secolul al VII-lea în Peninsula Arabică și a transformat lumea arabă, inițial divizată în triburi, într-o comunitate unită prin credința în Allah și învățăturile Coranului. După moartea Profetului, expansiunea arabă a fost condusă de califi, care au clădit un vast imperiu, acesta atingând apogeul cultural în timpul dinastiei abbaside. Dincolo de confruntările militare și politice, civilizația arabă a avut un impact major asupra Europei, contribuind la un amplu schimb cultural în domenii precum filozofia, matematica, medicina, arhitectura și navigația. Marile migrații din secolele IV-VIII au contribuit decisiv la prăbușirea Imperiului Roman de Apus și au creat cadrul istoric în care s-au format popoarele europene de astăzi. În vestul Europei, regatul francilor a cunoscut o transformare profundă în vremea regelui Carol cel Mare.

Statuia împăratului Iustinian I din Skopje, Macedonia de Nord

⚠ Realizează o scurtă sinteză a principalelor evenimente de la începutul epocii medievale.

UNITATEA 5. CREDINȚĂ, PUTERE ȘI CUNOAȘTERE ÎN LUMEA MEDIEVALĂ

Legătura dintre omul de rând și Biserică a fost una extrem de strânsă în Evul Mediu, iar clerul a jucat un rol deosebit de important inclusiv pe plan social, juridic și, uneori, politic. Pământul reprezenta principala sursă de bogăție, iar puterea era exercitată prin relații personale de loialitate și supunere. Regele era stăpânul întregului pământ, seniorul de vârf al sistemului feudal. Orașele medievale erau înconjugate de

RECAPITULARE FINALĂ

ziduri de apărare, prevăzute cu turnuri și bastioane. Viața urbană se desfășura îndeosebi în piața centrală a orașului, unde se aflau sediile instituțiilor de autoguvernare și, uneori, catedrala. Evoluția politică și socială diferită a Europei Apusene față de cea Răsăriteană a influențat organizarea Bisericii creștine, ducând la dezvoltarea a două modele distincte de autoritate religioasă. Această diferențiere a generat un conflict de autoritate, pe fondul afirmării identității și legitimității, între Papa de la Roma și Patriarhul de la Constantinopol. Disputa pentru investitură dintre papalitate și monarhii apuseni s-a încheiat formal în anul 1122, prin *Concordatul de la Worms*. Acest document a stabilit compromisul privind dubla investitură a episcopilor. Procesul de centralizare politică a inclus crearea unor instituții centrale și locale menite să consolideze autoritatea regală și poziția regelui în raport cu clasele privilegiate, în cadrul monarhiei stărilor. Un rol important l-au avut adunările reprezentative: Adunarea Stărilor Generale, în Franța și Parlamentul, în Anglia, care au susținut politicile sociale, legislative și economice ale regelui. Marea Ciumă (dintre anii 1347–1351) a fost o pandemie devastatoare care și-a avut originea în Asia Centrală și s-a răspândit în Europa prin intermediul rutelor comerciale. Boala era percepută ca un semn divin sau ca o pedeapsă nemiloasă pentru păcatele săvârșite, iar oamenii căutau vindecarea mai ales prin rugăciuni, procesiuni și alte practici religioase, sperând într-o intervenție miraculoasă..

Catedrala Beauvais, ridicată în secolul al XIII-lea

▲ Realizează o scurtă prezentare, de o pagină A4 a principalelor momente din evoluția vieții spirituale din epoca medievală.

UNITATEA 6. LUMEA ÎN MIȘCARE. TRANZIȚIA SPRE MODERNITATE

Necesitatea găsirii unor noi drumuri comerciale spre Orient a determinat marile state europene să finanțeze expediții maritime. Portughezii au explorat coastele Africii și au deschis drumul maritim spre India, iar spaniolii au ajuns în America prin expediția condusă de Cristofor Columb. Fernando Magellan și Francis Drake au realizat înconjurul lumii. Au fost cucerite civilizațiile precolumbiene ale aztecilor, de către Hernán Cortés, și ale incașilor, de către Francisco Pizarro, în timp ce civilizația mayașă a intrat treptat sub dominație spaniolă. Prin *Tratatul de la Tordesillas*, Spania și Portugalia și-au împărțit zonele de influență din teritoriile nou-descoperite. S-au format mari imperii coloniale, s-a extins activitatea misionară și s-au produs importante transformări economice și culturale în Europa, precum „revoluția prețurilor”, lărgirea orizontului geografic și apariția unei noi viziuni asupra lumii. *Umanismul* și *Renașterea* au reprezentat expresia acestei profunde transformări culturale europene. Renașterea a apărut în Italia secolului al XIV-lea, favorizată de prosperitatea economică a orașelor, de relativa stabilitate politică și de nevoia crescândă de oameni instruiți și specializați. Ea a revitalizat artele, literatura și științele prin redescoperirea valorilor Antichității greco-romane, susținută de mecenat și de inventarea tiparului. Reforma religioasă a fost o mișcare spirituală și ideologică apărută în Europa în secolul al XVI-lea. Principalii reformatori au fost Martin Luther, Jean Calvin și regele Henric al VIII-lea. Reforma s-a răspândit rapid în Europa și a dus la împărțirea continentului în zone catolice și protestante, provocând numeroase conflicte religioase. Ca reacție, Biserica Catolică a inițiat Contrareforma, menită să reafirme doctrina catolică și să limiteze răspândirea protestantismului.

Mona Lisa, capodoperă a lui Leonardo Da Vinci

▲ Realizează o prezentare tematică digitală despre „Renaștere și Reformă”, în care să utilizezi concepte specifice ca: *Umanism*, *culte protestante*, *Renaștere*, *Reformă*, *Contrareformă*.

Se acordă 10 puncte din oficiu

I. Citește cu atenție enunțurile de mai jos și marchează cu litera A afirmațiile pe care le consideri adevărate și cu litera F pe cele pe care le consideri false. 20 p.

1.	Umanismul a pătruns în secolul al XVI-lea mai întâi în Transilvania, iar ulterior și în Principatele Române.	A	F
2.	Cetatea Sparta a fost întemeiată de ahei și ionieni, în secolul al IX-lea î.H., în regiunea Laconia.	A	F
3.	Conform tradiției islamice, Mahomed a început să predice în jurul anului 610.	A	F
4.	În anul 334 î.H. Alexandru Macedon a învins armata lui Darius al III-lea în apropierea râului Granicos.	A	F
5.	Monarhia spaniolă a susținut călătoriile lui Cristofor Columb, care, în 1492, a descoperit insulele Haiti și Bahamas, deschizând drumul către explorarea Americii.	A	F

II. Încercuiește litera corespunzătoare răspunsului corect.

10 p.

- Cea mai veche formă de scriere a fost inventată în sudul Mesopotamiei...
 a. în mileniul IV î.H.;   b. în mileniul V î.H.;   c. în mileniul VI î.H.
- Cele 95 de teze au fost publicate de Martin Luther în anul...
 a. 1517;   b. 1590;   c. 1500.
- Constantinopolul a fost cucerit de otomani la...
 a. 29 mai 1453;   b. 20 mai 1453;   c. 21 mai 1453.
- Alianța cetăților grecești a fost învinsă de regele Filip al II-lea la Cheronea, în anul...
 a. 336 î.H.;   b. 400 î.H.;   c. 338 î.H.
- Prin Tratatul de la Tordesillas, din 7 iunie 1494, se împărțeau zonele de influență între cele două puteri maritime:
 a. Spania și Portugalia;   b. Spania și Anglia;   c. Anglia și Franța.

III. Stabilește corespondența între elementele celor două coloane.

15 p.

Anul 2334 î.H.	Tratatul de la Verdun
Anul 1066	Sargon I a unificat triburile de pe întreg teritoriul Mesopotamiei
Anul 1522	Magna Charta Libertatum
Anul 1215	William al Normandiei a fost încoronat ca rege al Angliei
Anul 843	Martin Luther a tradus Biblia în limba germană

IV. Citește sursele de mai jos, apoi rezolvă cerințele.

15 p.

„Născută în anul 1412, în Burgundia, Ioana d'Arc a rămas în istorie datorită acțiunilor sale, care au schimbat soarta Războiului de 100 de ani, reușind să mobilizeze Franța pentru a scăpa de dominația engleză. La numai 16 ani, Ioana s-a dus în fața viitorului rege Carol al VII-lea al Franței, căruia i-a dezvăluit visele ei profetice. Tânăra susținea că a auzit voci de inspirație divină care o îndemnau să elibereze Orléansul, ocupat de englezi. [...] Ioana d'Arc a primit o armură și permisiunea de a conduce o armată. Prezența ei între soldați a stârnit o adevărată fervoare religioasă, armata condusă de ea reușind să obțină o victorie răsunătoare împotriva englezilor. [...] Însuflețiți și mobilizați de «Fecioara din Orléans», francezii au obținut o serie de victorii împotriva englezilor, în urma cărora Carol al VII-lea a fost uns rege legitim al Franței în Catedrala din Reims.

EVALUARE FINALĂ

La 24 mai 1430, Ioana d'Arc a fost luată prizonieră de un cavaler burgund și vândută englezilor. Ea era convinsă că va fi răscumpărată, regele Carol al VII-lea, însă suveranul francez a refuzat să o ajute pe cea căreia îi datora tronul. Judecată de Inchiziție pentru erezie, Ioana d'Arc a fost condamnată la ardere pe rug și executată la 30 mai 1431." (adaptare după 30 mai 1431 – *Ioana d'Arc a fost arsă pe rug la Rouen*, historia.ro)

1. Precizează secolul și un spațiu istoric la care face referire sursa dată.
2. Explică în 2-3 enunțuri care era percepția cultural-spirituală privind rolul femeii în societatea medievală.

V. Elaborează, în aproximativ o pagină A4, un eseu în care să evidențiezi diferențele de statut și atribuțiile dintre dictatorul roman Iulius Cezar și monarhul absolut Ludovic al XIV-lea. În redactare, vei avea în vedere structura de conducere specifică celor două epoci istorice, rolul organelor consultative existente în fiecare sistem și consecințele sociale ale deciziilor politice adoptate de cei doi conducători. 30 p.

SUBIECT	I	II	III	IV	V	Oficiu	Total
Punctaj	4 p. X 5 = 20 p.	2 p. X 5 = 10 p.	3 p. X 5 = 15 p.	5 p. + 10 p. = 15 p.	5 p. X 2 + 5 p. X 2 + 5 p. X 2 = 30 p.	10 p.	100 p.

AUTOEVALUARE

Parcurgând conținuturile, am învățat:	
Am întâmpinat următoarele dificultăți:	
Mi-aș putea îmbunătăți performanța dacă:	
Activitatea mea ar putea fi apreciată ca:	foarte bună ☐ bună ☐ satisfăcătoare ☐ nesatisfăcătoare ☐

Dezbateri academice

Tema dezbaterii „Inchiziția, instrument de teroare sau instituție apostolică de apărare a creștinismului?”

Clasa se împarte în două echipe A și B.

Echipa A va susține teza conform căreia „Inchiziția a fost un instrument de teroare”.

- Se documentează asupra abuzurilor;
- Se documentează cu privire la procesele publice organizate și sentințele acestora;
- Se documentează cu privire la victimele Inchiziției;
- Strânge informații privind istoria Inchiziției de la înființare și până în secolul XIX;
- Pot fi folosite instrumente AI (ChatGPT, Gemini, Copilot etc.) pentru structurarea/sintetizarea informației (Verificați informațiile furnizate de AI confruntându-le cu britannica.com sau tratate de istorie consultate la bibliotecă!).

Echipa B va susține teza conform căreia „Inchiziția a fost o instituție apostolică de apărare a creștinismului”.

- Se documentează asupra motivelor care au stat la baza înființării;
- Se documentează cu privire la jurămintele depuse de inchișitori;
- Se documentează cu privire la credințele legate de vrăjitoare, farmece, vrăji etc.;
- Strânge informații privind istoria Inchiziției de la înființare și până în secolul XIX;
- Pot fi folosite instrumente AI (ChatGPT, Gemini, Copilot etc.) pentru structurarea/sintetizarea informației (Verificați informațiile furnizate de AI confruntându-le cu britannica.com sau cărți consultate la bibliotecă!).

Ambele echipe vor participa la Dezbateri academice de 30-40 de minute, după ce vor pregăti:

- Fișe de lucru pe tematica dată;
- Suport audio-vizual care să le susțină argumentele;
- Chestionar pornind de la tema de dezbateri a echipei adverse;
- Contraargumente la teza echipei adverse.

Cum se desfășoară Dezbateri academice?

- **Deschidere** (2 minute per echipă);
- **Prezentarea de Argumente / a Tezei** (3 minute per echipă);
- **Contraargumente** (2 minute per echipă);
- **Concluzii** (1 minut per echipă).

Cum citesc o hartă istorică

- ▶ citesc cu atenție denumirea hărții
- ▶ identific spațiul istoric reprezentat, specificul hărții* și perioada (timpul istoric) la care se referă
- ▶ citesc cu atenție legenda**
- ▶ sunt atent la scara hărții***
- ▶ extrag informațiile de care am nevoie și, folosindu-mă și de alte tipuri de surse, trag concluzii

* hartă fizică, politică, economică etc.

** conține cele mai importante simboluri de pe hartă și explicarea lor

*** ne arată de câte ori a fost micșorată suprafața terestră pentru a putea fi reprezentată; putem calcula, cu ajutorul acesteia, distanțele

Exemplu:

- denumirea hărții este „Imperiului Bizantin sec. VI”;
- harta redă spațiul ocupat de Imperiul Bizantin în anul 527 d.H., la urcarea pe tron a lui Iustinian I și extinderea granițelor Imperiului până în anul 565, anul morții împăratului;
- legenda hărții indică marcasele cromatice ale teritoriilor ocupate de Imperiul Bizantin, în cele două etape;
- scara hărții arată de câte ori a fost micșorat spațiul reprezentat;
- în funcție de exercițiile și activitățile propuse în cadrul lecțiilor, poți formula concluzii folosind informațiile din hartă.

Cum analizez o imagine

- ▶ identific titlul, autorul, anul/perioada în care a fost realizată și tipul imaginii*;
- ▶ observ cadrul general, apoi detaliile; sunt atent/ă la forme, culori sau alte elemente;
- ▶ stabilesc tematica/mesajul central;
- ▶ corelez tematica/mesajul cu faptele/evenimentele/personalitățile istorice la care trimite;
- ▶ stabilesc intenția/atitudinea autorului;
- ▶ formulez concluzii.

* fotografie, tablou, caricatură etc.

- *99 de personalități – Lumea Antică*, Șarambei, Nicolae; Șarambei Iohanna
- *Amurgul Evului Mediu*, Huizinga, Johan
- *Byzantine art* - britannica.com
- *Carolingian Renaissance* - britannica.com
- *Charlemagne* - britannica.com
- *Construirea socială a realității*, Berger, L. Peter, Thomas Luckmann
- *Descrierea Londrei*, Fitzstephen, William, traducere din latină de John Stow, Un studiu al Londrei (1598, 1603) - gutenburg.org
- *Erasm*, Huizinga Johan
- *Erasmus* - britannica.com
- *History of Venice* - britannica.com
- *Iclonoclastic Controversy* - britannica.com
- *Istoria culturii și civilizației*, vol. 1-9, Drimba, Ovidiu
- *Istoria Universală. Vol. 1 Preistoria și Antichitatea*, trad. Laura-Florina Drăghici și Dana Ducu
- *Istoria universală. Vol. II: De la Evul Mediu la Secolul Luminilor*
- *Law of the Twelve Tables* - britannica.com
- *Palace of Minos*, Evans, Arthur
- *Readings in European History*, Robinson, James Harvey
- *Roman Republic* - britannica.com
- *Un paradis al învățaților*, Weijers, Olga
- *Viețile celor doisprezece cezari*, Tranquillus, G. Suetonius

ANEXA 1 – FIȘE PENTRU OBSERVAREA ACTIVITĂȚII ELEVILOR

Sugestii de fișe pentru observarea sistematică a activității și a comportamentului elevilor

Completați sistematic fișele de observare propuse, analizați-le cu atenție și aplicați măsuri de îmbunătățire a demersului didactic. Împărtășiți elevilor concluziile analizei și cooptați-i ca parteneri în ameliorarea procesului de învățare.

FIȘĂ DE OBSERVARE A ACTIVITĂȚII INDIVIDUALE			
Indicator	Frecvent	Rar	Deloc
Folosește corect termenii specifici disciplinei.			
Este implicat în îndeplinirea sarcinilor de lucru.			
Se exprimă adecvat din punct de vedere social și emoțional.			
Are o atitudine adecvată față de ceilalți colegi.			

FIȘĂ DE MONITORIZARE A LUCRULUI ÎN ECHIPĂ, ÎN CADRUL PROIECTELOR			
Indicator	Da	Nu	Observații
Asumarea responsabilității			
Cooperarea în cadrul grupului			
Solicitarea de sprijin din partea cadrului didactic			
Respectarea regulilor			
Încadrarea în timpul stabilit			
Autoevaluarea muncii în echipă			

ANEXA 2 – FIȘE PENTRU OBSERVAREA ACTIVITĂȚII GRUPULUI DE ELEVI

Sugestii de fișe pentru observarea sistematică a activității și a comportamentului grupului de elevi

Completați sistematic fișele de observare propuse, analizați-le cu atenție și aplicați măsuri de îmbunătățire a demersului didactic. Împărtășiți elevilor concluziile analizei și cooptați-i ca parteneri în ameliorarea procesului de învățare.

FIȘĂ DE OBSERVARE A ACTIVITĂȚII GRUPULUI

Indicator	Frecvent	Rar	Deloc
Fiecare membru al grupului este implicat în rezolvarea sarcinii.			
Elevii formulează idei clare și ușor de înțeles de către ceilalți.			
Toate ideile propuse sunt luate în considerare.			
Elevii se sprijină și se încurajează pentru a fi productivi și creativi.			
Rezultatul activității de grup este relevant și prezentat într-o manieră care facilitează înțelegerea.			
Elevii urmăresc cu atenție prezentările celorlalte grupuri.			
Elevii acordă feedback colegilor.			

ANEXA 3 – CUM REALIZEZ UN PROIECT, O INVESTIGAȚIE, O FIȘĂ PENTRU PORTOFOLIUL

Cum realizez un PROIECT (individual sau de grup)	
	stabilesc dacă lucrez individual sau în echipă
	îi dau un titlu* și îmi stabilesc obiectivele**
	realizez un plan de acțiune***
	îndeplinesc, în ordine, sarcinile stabilite****
	evaluez obiectivele și mijloacele folosite pentru a le atinge și trag concluzii importante pentru tema aleasă
	prezint proiectul în clasă
* în funcție de tema aleasă de profesor sau indicată de manual ** cel mai bine e să-mi propun numai câteva (două, trei) obiective și să le delimitez foarte bine *** ce activități voi face (dacă e un proiect de grup, desemnăm împreună un coordonator și stabilim cine și ce urmează să facă); cât timp voi dedica fiecărei activități; ce materiale voi folosi; cum le voi obține și cum le voi ordona; de ce resurse voi avea nevoie **** pe parcursul realizării activităților, proiectul poate suferi modificări, pot apărea idei noi, pot fi observate defecte de strategie, însă nu trebuie să mă sperii: toate acestea fac parte din procesul de cercetare și, în realitate, sunt folositoare	

Cum realizez o INVESTIGAȚIE	
	stabilesc tema
	realizez un plan de cercetare*
	îndeplinesc, în ordine, etapele stabilite
	analizez și interpretez materialele și sursele
	trag concluziile**
	prezint concluziile investigației în clasă
* ce surse voi utiliza (cărți, surse online, interviuri etc.); ce materiale voi folosi (aparatură de fotografiat, hartă etc.); stabilesc etape pentru colectarea, organizarea materialelor sau a surselor ** aici, va trebui să scriu un text (nu e nevoie să fie unul prea lung) în care să prezint concluziile clar și în ordine logică	

Cum realizez o FIȘĂ pentru PORTOFOLIUL	
	stabilesc tema și titlul
	realizez un plan
	mă documentez*
	ordonez materialul documentar**
	scriu o prezentare succintă a cercetării realizate***
	prezint concluziile în clasă****
* adun informații, surse, imagini etc. ** întocmesc scurte fișe descriptive pentru materialele documentare (în special pentru imagini) *** toate materialele, inclusiv fișele și prezentarea de la final, vor fi adunate într-un dosar (sau într-o mapă) – la finalul anului școlar, toate acestea vor constitui portofoliul personal **** la solicitarea profesorului sau, dacă cercetarea ta conține aspecte care crezi că i-ar interesa în mod special pe colegi, poți cere să ți se acorde câteva minute pentru a face o scurtă prezentare în clasă	

ISTORIE

ISTORIE UNIVERSALĂ

Trunchi comun și curriculum de specialitate (TC+CS),
filiera teoretică, profilul umanist,
specializarea filologie – clasa a IX-a

UNITATEA 1 – Laboratorul istoriei

UNITATEA 2 – Zorii civilizației

**UNITATEA 3 – Originile civilizației europene: modele politice
și culturale în lumea greco-romană**

UNITATEA 4 – Geneza lumii medievale

UNITATEA 5 – Credință, putere și cunoaștere în lumea medievală

UNITATEA 6 – Lumea în mișcare. Tranziția spre Modernitate

ISBN 978-630-347-306-2

6 421763 016727

MN73

